

OPERAT KSZTAŁTOWANIA FUNKCJI TURYSTYCZNYCH, REKREACYJNYCH I EDUKACYJNYCH

**PLAN OCHRONY DLA PARKU KRAJOBRAZOWEGO
„LASY NAD GÓRNĄ LISWARTĄ”**



Warszawa, Będzin, Sosnowiec, sierpień 2019

Operat kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych
opracował zespół autorski w składzie:
dr Katarzyna Pukowiec-Kurda,
dr Michał Sobala,
dr inż. Anna Żemła-Siesicka



Wykonawca prac: Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska;
ul. Erazma Ciołka 13, 01-445 Warszawa

Plan ochrony dla Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” sporządzono na
zlecenie Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego;
ul. Ignacego Krasickiego 25, 42-500 Będzin



Fot. okładka: Użytek ekologiczny „„Bagno w Jeziorze” (fot. Michał Sobala, 2018)

Spis treści

1. WSTĘP	6
1.1. Cel opracowania i ogólna informacja o Planie ochrony	6
1.2. Metodyka i zakres prac	6
1.3. Zespół autorski	9
1.4. Ogólna charakterystyka Parku	9
2. OCENA DOTYCHCZASOWEGO STANU ROZPOZNANIA	12
2.1. Ogólna charakterystyka stanu wiedzy	12
2.2. Zestawienie dostępnego piśmiennictwa oraz ocena zasobów informacji pod kątem ich przydatności do potrzeb Operatu	13
3. UWARUNKOWANIA ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ PARKU	15
3.1. Uwarunkowania wynikające z położenia Parku na tle regionu	15
3.2. Uwarunkowania prawne, społeczne i gospodarcze	19
4. WALORY PARKU WAŻNE DLA ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ	24
4.1. Walory przyrodnicze	24
4.2. Walory krajobrazowe	44
4.3. Walory kulturowe	49
5. ISTNIEJĄCY SYSTEM I INFRASTRUKTURA OBSŁUGI RUCHU TURYSTYCZNEGO, OBSZARY WYKORZYSTYWANE REKREACYJNIE ORAZ DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA PROWADZONA PRZEZ PARK	59
5.1. Baza noclegowa	60
5.2. Baza gastronomiczna	65
5.3. Obiekty edukacyjne	68
5.4. Informacja turystyczna	71
5.5. Urządzenia turystyczne i rekreacyjne	72
5.6. Komunikacja	76
5.7. Ośrodki jeździectwa i szlaki konne	79
5.8. Szlaki turystyczne	80
5.9. Ścieżki edukacyjne	95
6. POJEMNOŚĆ TURYSTYCZNA I CHŁONNOŚĆ TURYSTYCZNA	108
7. AKTUALNE WYKORZYSTANIE TURYSTYCZNE, REKREACYJNE, EDUKACYJNE I NAUKOWE PARKU ORAZ OCENA ZAPOTRZEBOWANIA NA ROZWÓJ TYCH FUNKCJI	114

8. OCENA ZMIAN WYKORZYSTYWANIA PARKU W ZAKRESIE FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM OSTATNIEGO 10. LECIA	124
9. ZAGROŻENIA DLA WALORÓW PARKU WYNIKAJĄCE Z ISTNIENIA I ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA	126
9.1. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia	126
9.2. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia	128
10. CELE KSZTAŁTOWANIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ	131
11. STREFOWANIE OBSZARU PARKU	132
12. ZASADY I KIERUNKI ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ	134
13. USTALENIA I WSKAZANIA ZWIĄZANE Z ROZWOJEM FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ	138
13.1. Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczące rozwoju funkcji turystycznych i edukacyjnych oraz eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych wynikających z tego tytułu	138
13.2. Propozycje rozwoju systemu szlaków turystycznych oraz innych elementów infrastruktury mające na celu wykorzystanie walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych do rozwoju funkcji turystycznych i edukacyjnych	139
13.3. Propozycje działań edukacyjnych, które mogą być prowadzone w oparciu o wartości Parku	141
13.4. Propozycje zasad udostępniania Parku dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, amatorskiego połowu ryb i dla innych form gospodarowania	142
14. PROGNOZA STANU W PERSPEKTYWIE 20-LETNIEJ	144
14.1. Wariant ochrony zachowawczej – utrzymanie aktualnych trendów, bez podejmowania działań wskazanych w Planie ochrony	144
14.2. Wariant ochrony aktywnej - pełna realizacja ustaleń Planu ochrony	144
14.3. Oszacowanie kosztów realizacji ustaleń Planu ochrony	145
15. LITERATURA	145
16. ZESTAWIENIE TABEL, MAP, RYCIN I FOTOGRAFII	147

Część I

Charakterystyka

i diagnoza stanu

1. WSTĘP

1.1. Cel opracowania i ogólna informacja o Planie ochrony

Operat kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych jest jednym z 7 operatów szczegółowych¹ stanowiących dokumentację Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” (PKLnGL lub Park). Jego zasadniczym celem jest wskazanie możliwości i propozycji zrównoważonego wykorzystywania zasobów i walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych Parku w ramach rozwoju jego funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych, w perspektywie najbliższych 20. lat. Składa się on z dwóch zasadniczych części: diagnostycznej oraz strategicznej, w której zapisano proponowane cele i działania. Ustalenia Operatu stanowią podstawę merytoryczną dla zapisów projektu uchwały Sejmiku Województwa Śląskiego w sprawie Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”. Treść Operatu traktować należy także jako podstawę do formułowania i uzasadnienia zapisów wyżej wymienionej uchwały.

Wymóg sporządzania planów ochrony wynika z zapisów art. 18 ust. 1 Ustawy o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614 z późn. zm.). Zawartość planu ochrony dla parku krajobrazowego określona jest w art. 20 ust. 4 tej ustawy, natomiast tryb jego sporządzania, zakres wymaganych prac oraz zakres i możliwe sposoby ochrony zasobów parku określa rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody (Dz. U. Nr 94, poz. 794).

Organem sporządzającym Plan ochrony dla PKLnGL jest dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego (ZPKWŚ), natomiast wykonawcą opracowania jest Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska (NFOŚ).

1.2. Metodyka i zakres prac

Zakres prac wykonanych w ramach sporządzania Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” uwzględniał zarówno formalne wymogi wynikające z wspomnianego powyżej rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r., jak i rzeczywiste potrzeby rozpoznania aktualnego stanu zagospodarowania i użytkowania turystycznego, rekreacyjnego i edukacyjnego Parku oraz wynikających z tego zagrożeń dla zasobów i walorów Parku, niezbędnego do sformułowania długofalowej strategii jego ochrony. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że pomimo obszerność opracowania, dokumentacji Planu ochrony, w tym także Operatu kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych nie należy traktować jako typowej monografii PKLnGL.

Prace nad wszystkimi operatami składały się z następujących etapów:

- etap wstępny, obejmujący ocenę stanu rozpoznania analizowanych komponentów (zagadnień) oraz zaplanowanie niezbędnych prac uzupełniających,
- etap charakterystyki i diagnozy stanu, obejmujący:
 - analizę dostępnych danych,
 - wykonanie uzupełniających badań inwentaryzacyjnych,
 - ocenę zachodzących zmian i ocenę skuteczności dotychczasowych sposobów ochrony,

¹ W stosunku do operatów szczegółowych przyjęto założenie, że będą to opracowania autonomiczne (możliwe do czytania bez potrzeby sięgania do innych tomów dokumentacji Planu ochrony dla PKLnGL), zawierające komplet informacji dotyczących danej sfery oraz ogólne informacje o Parku i samym Planie ochrony. Przyjęcie takiego założenia sprawiło, że niektóre z tekstów, map czy tabel mogą powtarzać się także w innych operatach

- analizę uwarunkowań ochrony,
- identyfikację zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych,
- etap strategii ochrony, obejmujący:
 - określenie celów ochrony,
 - określenie zakresu prac rekomendowanych w celu ochrony analizowanych komponentów oraz monitorowania skuteczności podjętych działań,
 - określenie zasad i kierunków użytkowania obszaru Parku oraz propozycji ustaleń do dokumentów planistycznych i strategicznych różnych szczebli,
 - określenie propozycji uzupełnienia wiedzy dotyczącej analizowanych komponentów oraz propozycji ich wykorzystania w rozwoju funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych Parku,
 - prognozę stanu analizowanych komponentów w perspektywie 20 lat w wariantcie pełnej realizacji ustaleń Planu ochrony oraz w wariantcie utrzymania dotychczasowych trendów, a także oszacowanie kosztów realizacji proponowanych działań.

Istotnym elementem prac nad Planem ochrony dla PKLnGL było dokonanie podziału jego obszaru na strefy działań ochronnych, do których odnosi się część ustaleń zaproponowanych m.in. w niniejszym Operacie. Ich układ, zaprezentowany i wyjaśniony także od strony metodycznej szerzej w rozdziale 11, został wypracowany w efekcie wspólnych ustaleń całego zespołu autorskiego Planu.

Poniżej omówiono bardziej szczegółowo metodykę prac diagnostycznych wykonanych w ramach opracowywania Operatu kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych.

Przygotowanie diagnozy stanu obejmowało zarówno prace kameralne, jak i weryfikacje terenowe. Wstępne prace kameralne polegały na kwerendzie dokumentacji dotyczącej analizowanych zagadnień ze wszelkich dostępnych źródeł, w tym znajdujących się w posiadaniu podmiotów lokalnych takich jak:

- Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego,
- nadleśnictw: Herby, Lubliniec, Koszęcin, Kłobuck,
- powiatów: Częstochowskiego, Kłobuckiego i Lublinieckiego,
- gmin: Blachownia, Boronów, Ciasna, Herby, Kochanowice, Konopiska, Koszęcin, Panki, Przystajń, Starcza, Woźniki, Wręczyca Wielka,
- PTTK oraz innych organizacji pozarządowych, w tym stowarzyszeń lokalnych.

Szczegółowe dane pozyskiwano także poprzez kontakty bezpośrednie (wywiady telefoniczne lub w terenie) z organizatorami turystyki, w tym z prowadzącymi bazę noclegową, wypożyczalnie sprzętu sportowego, stajnie i inne. Inwentaryzację elementów infrastruktury wykonano na podstawie map turystycznych, informacji dostępnych w Internecie, przewodnikach oraz rozległej weryfikacji terenowej. W pracach wykorzystano także materiały nie dotyczące bezpośrednio turystyki, rekreacji i edukacji ale odnoszące się do poruszanej w operacie tematyki: programy ochrony przyrody nadleśnictw, studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz strategie rozwoju.

Należy zaznaczyć, że dla analizowanego obszaru brak jest informacji dotyczących ruchu turystycznego zawartych w Banku Danych Lokalnych GUS. Dlatego też, w celu oceny wykorzystania Parku przeprowadzono skrócone badania ruchu turystycznego. Wykorzystano zarówno metody pośrednie, polegające na analizie osób odwiedzających bazę noclegową (pozyskano dane dotyczące schroniska w Pawełkach) oraz bezpośrednie, polegające na pomiarach liczby odwiedzających miejsca najbardziej obciążone ruchem turystycznym w PKLnGL. Pomiarów wykonano na Stawie Brzoza oraz nad Zalewem

Pająk w odstępach miesięcznych, w dni wolne od pracy, w podobnych godzinach i przedziale czasowym (30 min.). Przeprowadzone badania nie charakteryzują w pełni ruchu turystycznego, jednakże na potrzeby Planu ochrony pozwalają wstępnie określić jego natężenie.

Wykonano także analizę SWOT (słabych i mocnych stron), która pozwala, w sposób syntetyczny, na ocenę zagospodarowania i ruchu turystycznego.

Kolejnym badaniem mającym na celu scharakteryzowanie zagospodarowania turystycznego było określenie pojemności bazy noclegowej dla całego Parku oraz w odniesieniu do poszczególnych gmin.

Wskaźnik pojemności wyrażono wzorem:

$$Wp = \text{liczba stałych turystycznych miejsc noclegowych} / \text{powierzchnia obszaru w km}^2$$

Określono także gęstość bazy noclegowej określając zagęszczenie obiektów na danym obszarze, również w odniesieniu do poszczególnych gmin. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej wyrażono wzorem:

$$Wg_{bn} = \text{liczba obiektów noclegowych} / \text{powierzchnia obszaru w km}^2 * 100$$

W celu określenia możliwości wykorzystania turystycznego określono chłonność turystyczną PKLnGL. Określając chłonność przyjęto, że jest to maksymalna liczba uczestników ruchu turystycznego, która może równocześnie przebywać na danym terenie nie powodując dewastacji i degradacji środowiska naturalnego, a tym samym pogorszenia warunków wypoczyniania (Bródka 2010, Krzymowska-Kostrowicka 1997). Wskaźnik ten jest uznawany za podstawę racjonalnego planowania i wykorzystania turystycznego danego obszaru.

W przypadku terenów leśnych, chłonność naturalna oznacza graniczną wielkość obciążenia 1 ha terenu w ciągu doby ruchem turystycznym, bez uruchomienia procesów degeneracyjnych runa leśnego. Jej wielkość uzależniona jest od struktury roślinności, zwłaszcza runa, jego zwarcia i składu gatunkowego. W związku z tym jest specyficzna dla każdego zbiorowiska roślinnego.

Wskaźniki chłonności dla różnych zespołów roślinnych Polski, w tym głównie dla zbiorowisk leśnych, zawiera praca A. Krzymowskiej-Kostrowickiej (1997). Zgodnie z metodyką przyjmowaną w literaturze przedmiotu (Bródka 2010, Krzymowska-Kostrowicka 1997, Kostrowicki 1981) za podstawę oceny chłonności rekreacyjnej obszarów leśnych uznano typ siedliskowy lasu. Należy zwrócić uwagę, że na chłonność turystyczną wpływa rzeźba terenu, a zwłaszcza nachylenie stoków. Przy większych nachyleniach stoków dochodzi do stosunkowo szybkich zmian w podłożu glebowym, wraz z uruchomieniem procesów przemieszczania materiału i wzmożenia erozji wodnej (zniszczenie pokrywy runa oraz zmniejszenie infiltracji gruntu wskutek wydeptywania). Jak wynika z opracowań Kostrowickiego (1981), przy obciążeniu 20 os./ha/dzień nachylenie terenu rzędu 15% powoduje zniszczenie runa zbiorowisk leśnych w ok. 20%, podczas gdy przy nachyleniu 30% - zniszczenie w 60-70% (w zależności od typu zbiorowiska). Uznano, że na terenie Parku nachylenie terenu nie pełni znaczącej roli w określaniu chłonności turystycznej.

Podobnie jak w przypadku terenów leśnych, chłonność turystyczna obszarów nieleśnych jest zależna od struktury roślinności, jej zwarcia i składu gatunkowego. W związku z tym jest specyficzna dla każdego zbiorowiska roślinnego. Zgodnie z metodyką przyjmowaną w literaturze przedmiotu (Bródka 2010, Krzymowska-Kostrowicka 1997, Kostrowicki 1982) za podstawę oceny chłonności turystycznej należy przyjąć zbiorowisko roślinne (najczęściej klasa lub rząd zespołów). W przypadku terenów nieleśnych nie było możliwe bezpośrednie powiązanie wskaźników chłonności z typami zbiorowisk roślinnych, ze względu na brak mapy roślinności rzeczywistej obszaru opracowania. Bazowano zatem na powiązaniu typów użytkowania gruntów ze zbiorowiskami roślinnymi. Chłonność turystyczna

obszarów nieleśnych została określona na podstawie analizy typów pokrycia terenu - użytkowania ziemi. W tym celu wykorzystano bazę danych topograficznych BDOT. Wykluczono te formy pokrycia terenu, które z uwagi na funkcję gospodarczą nie mogą być obszarem penetracji turystycznej. Zestawienie typów siedliskowych lasu i typów pokrycia terenu wraz z odpowiadającą im chłonnością turystyczną zawiera tabela 1.

Tab. 1. Chłonność turystyczna poszczególnych typów siedliskowych obszarów leśnych PKLnGL

Lp.	Oznaczenie	Typ siedliskowy lasu / pokrycia terenu	Chłonność turystyczna (os/ha/d)
1.	BMśw	Bór mieszany świeży	12
2.	LMśw	Las mieszany świeży	
3.	BMw	Bór mieszany wilgotny	10
4.	Bw	Bór wilgotny	
5.	Bśw	Bór świeży	8
6.	Lśw	Las świeży	
7.	LMw	Las mieszany wilgotny	5
8.	Lw	Las wilgotny	
9.	LMb	Las mieszany bagienny	3
10.	OI	Ols	
11.	Olj	Ols jesionowy	1
12.	BMb	Bór mieszany bagienny	
13.	Bb	Bór bagienny	60
14.	PTTR01	Roślinność trawiasta	
15.	OIMK / OISZ	Mokradła i szuwały	1

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie Krzymowska-Kostrowicka, 1995

Polem odniesienia do przedstawienia kartograficznego zróżnicowania chłonności były wydzielenia siedlisk leśnych, a dla terenów poza lasami wydzielenia typów użytkowania terenu z bazy danych BDOT.

1.3. Zespół autorski

Operat kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych opracował zespół autorski w składzie:

- inwentaryzacja elementów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej oraz zagadnień edukacyjnych: dr inż. Anna Żemła-Siesicka,
- diagnoza stanu: dr Katarzyna Pukowiec-Kurda, dr Michał Sobala, dr inż. Anna Żemła-Siesicka,
- strategia ochrony: dr Katarzyna Pukowiec-Kurda, dr Michał Sobala, dr inż. Anna Żemła-Siesicka.

1.4. Ogólna charakterystyka Parku

Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą” utworzony został rozporządzeniem Nr 28/98 Wojewody Częstochowskiego z 21 grudnia 1998 r. w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” (Dz. Urz. Nr 25, poz. 269). Aktualną podstawę prawną jego funkcjonowania stanowi Rozporządzenie Nr 55/08 Wojewody Śląskiego z dnia 25 sierpnia 2008 r. w sprawie Parku

Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”(Dz. Urz. Nr 163, poz. 3071). Określa ono szczególne cele ochrony Parku oraz obowiązujące w jego granicach zakazy. Celem nawiązującym do specyfiki niniejszego Operatu jest zapis §2:

Szczególnym celem ochrony w Parku Krajobrazowym jest ochrona specyficznej fizjonomii krajobrazu dorzecza Liswarty jako syntezy wartości przyrodniczych i kulturowych, a zwłaszcza zachowanie:

1) właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, w szczególności siedlisk hydrogenicznych dorzecza Liswarty, w tym naturalnych cieków wodnych, starorzeczy oraz innych naturalnych i antropogenicznych zbiorników wodnych, torfowisk wysokich i przejściowych, trzęsawisk, obniżeń dolinkowych, mszarów i źródlisk;

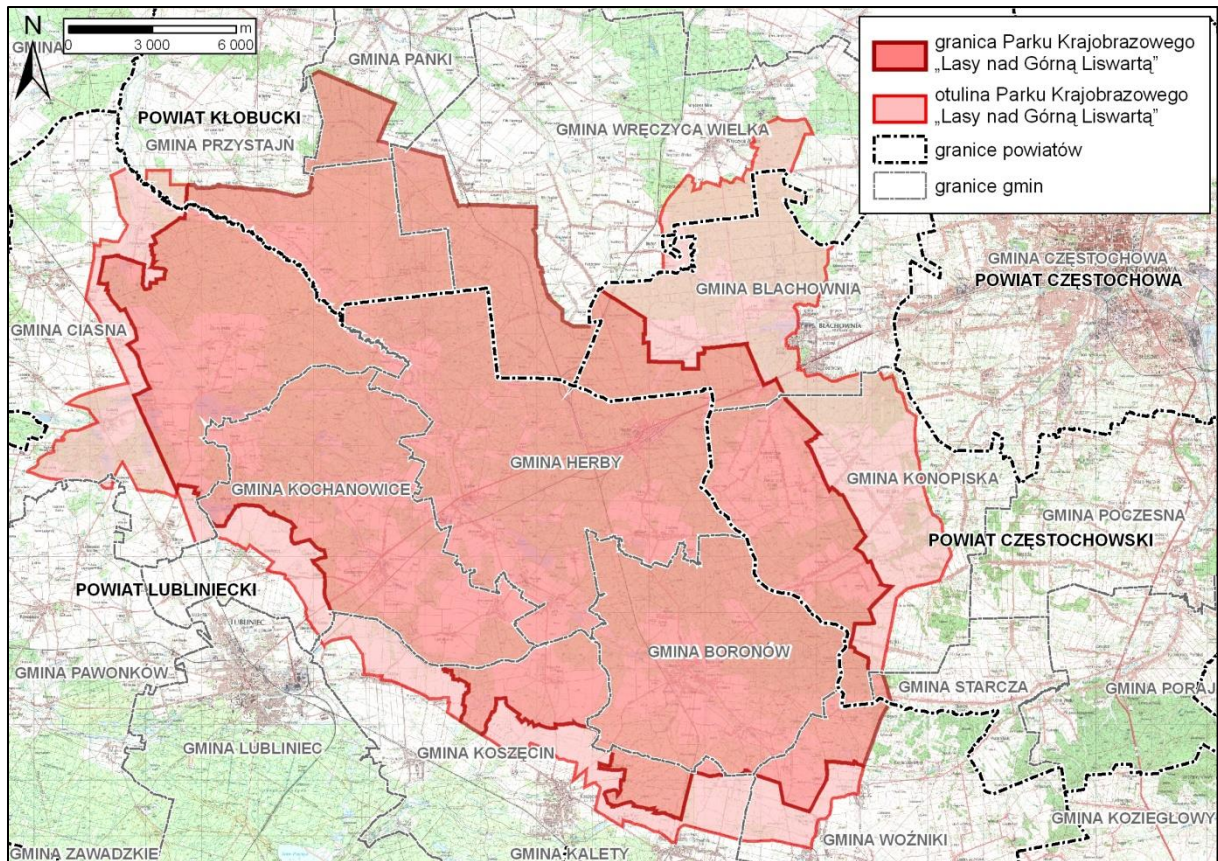
2) szaty roślinnej, w tym charakterystycznego układu mozaiki leśno-łąkowo-polnej;

3) różnorodności flory i fauny;

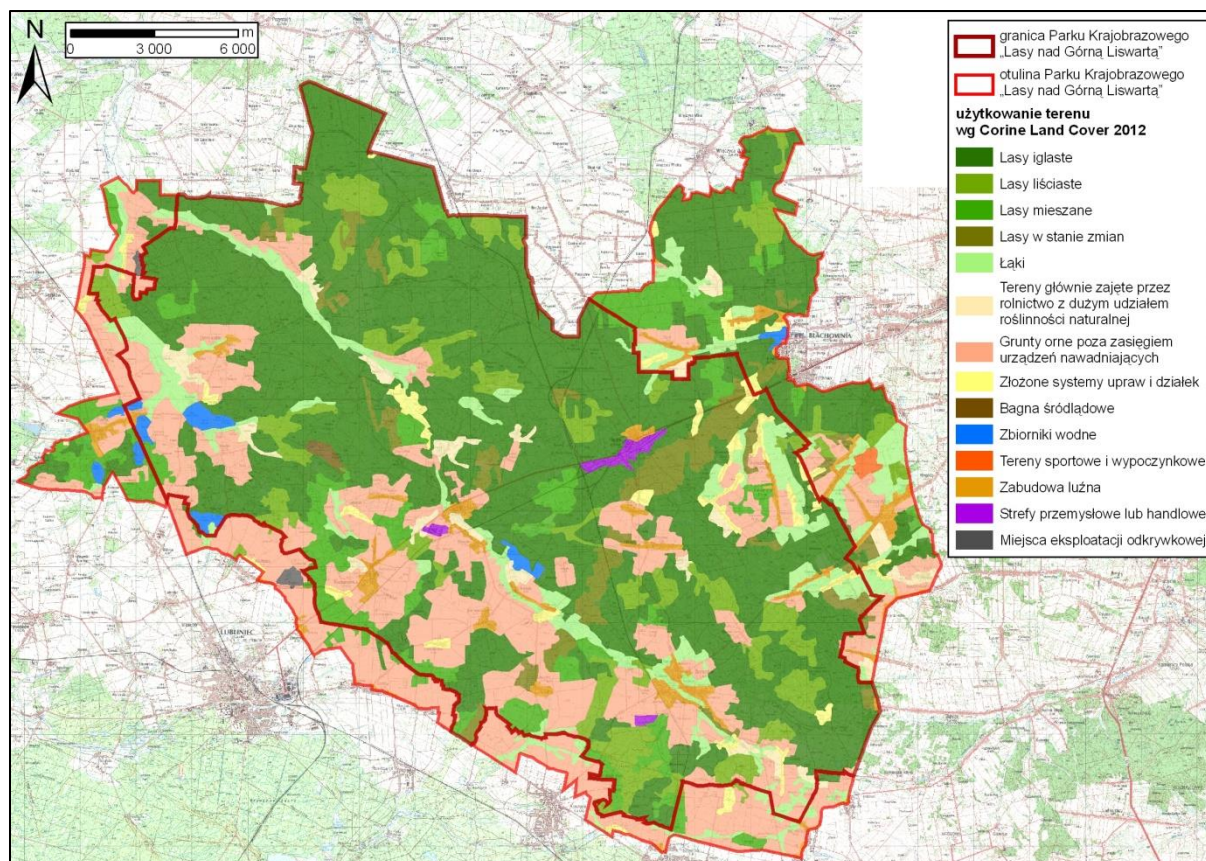
4) walorów krajobrazowych, w tym elementów charakterystycznego krajobrazu kulturowego, z zabytkowymi układami przestrzennymi wsi, zespołami pałacowo-parkowymi, historycznymi elementami zagospodarowania przemysłowego, alejami, zadrzewieniami śródpolnymi i historycznym układem dróg;

w celu popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Park wg danych z ww. Rozporządzenia obejmuje tereny o powierzchni 387,31 km² (38 731 ha) zlokalizowane w obrębie gmin: Blachownia, Boronów, Ciasna, Herby, Kochanowice, Konopiska, Koszęcin, Panki, Przystajń, Starcza, Woźniki, Wręczyca Wielka w województwie śląskim. Wyznaczona Rozporządzeniem otulina Parku obejmuje tereny o powierzchni 124,03 km² (12 403 ha) w granicach gmin: Blachownia, Ciasna, Kochanowice, Konopiska, Koszęcin, Przystajń, Woźniki, Wręczyca Wielka (Map. 1).



² W podkładzie map zastosowano mapę topograficzną 1:50 000 w układzie 1992 udostępnioną NFOŚ przez Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Katowicach



2. OCENA DOTYCHCZASOWEGO STANU ROZPOZNANIA

2.1. Ogólna charakterystyka stanu wiedzy

Dotychczasowe informacje dotyczące turystyki, rekreacji i edukacji są szczątkowe i rozproszone w różnych opracowaniach, zwykle dotyczących większych obszarów, a w przypadku treści dotyczących tylko Parku, zwykle są to informacje zawarte w folderach (np. folder gminy Konopiska i ZPKWŚ: Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna Pajączek, Będzin, 2016).

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego opracował informator: Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą, red. Jakub Mastaj, 2008, Będzin: Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, 2003, zawierający elementy dotyczące turystyki.

Informacje bardziej szczegółowe są zawarte na mapie przyrodniczo-turystycznej oraz przyrodniczej przygotowanej przez Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego. Oprócz informacji kartograficznych, na odwrocie mapy zostały również umieszczone informacje dotyczące atrakcji turystycznych, ścieżek edukacyjnych i innych ważnych miejsc.

Informacje dotyczące bazy noclegowej można odnaleźć na mapach (nie wszystkie aktualne) w niektórych opracowaniach folderowych oraz na stronach internetowych niektórych gmin. W nielicznych źródłach podane są także informacje dotyczące bazy gastronomicznej.

Więcej informacji, choć rozproszonych, dotyczy szlaków i ścieżek edukacyjnych. Informacje zawarte są na mapach, ale również dostępne w Internecie (szczególnie odnośnie głównych szlaków pieszych,

np.: <https://slaskie.travel/Trasy/Pokaz/11276/szlak-jozefa-lompy-wozniki-wedzina/1380>, gdzie trasa rozrysowana jest pod względem profilu wysokościowego oraz najważniejszych ścieżek edukacyjnych, przede wszystkim wyznaczonych przez ZPKWŚ).

Oferta warsztatów edukacyjnych znajduje się na stronie internetowej Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego (<http://www.zpk.com.pl/osrodki-edukacyjne/osrodek-kalina>). Dotychczas nie opracowano kompleksowego materiału dotyczącego edukacji na obszarze Parku.

Nieliczne są przewodniki kompleksowo opisujące Park. Można do nich zaliczyć opracowanie Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego z 2008 r. (Mastaj, 2008) oraz mapy Parku z dodatkowym opisem jego walorów (Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą”, Wyd. Galileos, 2007 oraz Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą”. Mapa Przyrodniczo-turystyczna, ZPKWŚ, Wyd. Europiliot, 2014). Poza tym informacje na temat PKLnGL i jego walorów znajdują się w licznych źródłach rozproszonych, które stanowią źródła niniejszego Operatu (rozdz. 2.2) oraz znajdują się w spisie literatury (rozdz. 15).

Należy zaznaczyć, że dotychczas nie zostało wykonane całościowe opracowanie szczegółowe w zakresie turystyki dotyczące Parku. Nie były przeprowadzane badania dotyczące ruchu i chłonności turystycznej. Badania ruchu turystycznego były prowadzone jedynie dla obszaru Lasów Lublinieckich i dotyczyły przemian funkcji turystycznej w ostatnich 25 latach (Kurda, 2013; Kurda, Pukowiec, 2015).

Pewne elementy analizy, choć w okrojonym zakresie zostały zawarte w dokumentacji do projektu planu ochrony (Instytut Ochrony Środowiska, 2007). Dokonano w nim ogólnej charakterystyki, również wskazując na brak całościowego opracowania dotyczącego zagadnienia turystyki. Zawarto omówienie bazy noclegowej, gastronomicznej, miejsc odpoczynkowo-piknikowych, szlaków turystycznych, pieszych, rowerowych, tras konnych i specjalistycznych szlaków kulturowo-krajoznawcze. Opisano również działalność i zagospodarowanie dydaktyczne, w tym ścieżki i działalność edukacyjną nadleśnictw. Dokonano diagnozy stanu turystyki i edukacji oraz wymieniono wskazania do Planu ochrony Parku.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację i rozszerzenie tamtego opracowania (zawarto w nim m.in. elementy dotyczące pojemności, chłonności i ruchu turystycznego).

2.2. Zestawienie dostępnego piśmiennictwa oraz ocena zasobów informacji pod kątem ich przydatności do potrzeb Operatu

Zestawienie najważniejszej literatury dotyczącej kwestii turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych Parku zawiera tabela 4.

Tab. 2. Analiza przydatności dostępnej literatury dotyczącej kwestii turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych PKLnGL

Lp.	Dane bibliograficzne	Komentarz
1.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego poszczególnych gmin	Projektowane drogi, tereny przeznaczone na zabudowę lotniskową, rekreacyjną, usługi turystyczne
2.	Plan Urządzenia lasu – Nadleśnictwo Herby na okres gospodarczy od 1 stycznia 2017 r. do 31 grudnia 2026 r., Program Ochrony Środowiska”, 2016	Minimalizacja szkód wywołanych presją turystyczną, podnoszenie standardu obsługi ruchu turystycznego

3.	Plan Urządzenia lasu – Nadleśnictwo Koszęcin, na okres gospodarczy od 1 stycznia 2010 r. do 31 grudnia 2019 r., 2010	Informacja o zagospodarowaniu turystycznym
4.	Plan Urządzenia lasu – Nadleśnictwo Kłobuck na okres gospodarczy od 1 stycznia 2009r. do 31 grudnia 2018r.,	Informacja o zagospodarowaniu turystycznym
5.	Plan Urządzenia lasu – Nadleśnictwo Lubliniec na okres od 1 stycznia 2010 r. do 31 grudnia 2019 r., 2010	Odwołanie do Programu edukacji leśnej
6.	Program edukacji leśnej społeczeństwa w Nadleśnictwie Lubliniec sporządzony na lata 2010-2019	edukacja ekologiczna w Nadleśnictwie Lubliniec
7.	Przyroda parków krajobrazowych województwa śląskiego - zestaw ulotek, 2017	Walory przyrodnicze Parku
8.	Przyroda Parków Krajobrazowych województwa śląskiego – kompendium wiedzy, 2016	Walory przyrodnicze Parku
9.	Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Pajęczek”- informator, 2016	Informacje o walorach przyrodniczych okolic Konopisk, opis ścieżki edukacyjnej
10.	Przyroda parków krajobrazowych województwa śląskiego” informator, 2015	Walory przyrodnicze Parku
11.	Obszary wodo-błotne PK Lasy nad Górną Liswartą” – informator, 2014	Walory przyrodnicze Parku
12.	Mapa przyrodniczo-turystyczna „LnGL” (wersja laminowana), 2014	Ścieżka edukacyjna
13.	Mapa przyrodniczo-turystyczna „LnGL”, 2014	Ścieżka edukacyjna
14.	Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą – informator, 2008	Przebieg szlaków i ścieżek
15.	Obszary wodno-błotne na terenie Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”- informator, 2004	Walory przyrodnicze Parku
16.	Informator o Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, 2004	Walory Parku
17.	Park Krajobrazowy Lasy nad Górna Liswartą – informator, 2003	Walory Parku
18.	Ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza Lubockie – Stawy Brzoza – Pawełki, 2003	Ścieżka edukacyjna
19.	Ścieżka dydaktyczno przyrodnicza „Cisy nad Liswartą”, 2003	Ścieżka edukacyjna
20.	Informator o Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, 2000	Walory Parku
21.	Częstochowska Droga Św. Jakuba. Przewodnik. Stowarzyszenie Rozwoju Ziemi Lublinieckiej, 2017	Przebieg Drogi św. Jakuba
22.	http://lesnakraina.lgd.pl/	Strategia rozwoju lokalnego, w tym turystyki
23.	http://lgd-klobuck.pl – Lokalna Grupa Działania Zielony Wierzchołek Śląska	Liswarciański Szlak Rowerowy
24.	https://slaskie.travel	Trasy i szlaki turystyczne

25.	http://www.ksw-funcard.civ.pl/UMP_Panki/Gminy/Gmina_Konopiska/szlaki_konopiska.htm	Szlaki w gminie Konopiska
26.	Strony internetowe urzędów gmin	Informacje dotyczące zagospodarowania turystycznego i sportowego, atrakcji turystycznych,
27	Warstwy GIS udostępnione przez RDOŚ	Informacja o siedliskach przyrodniczych i formach ochrony przyrody. Dane kartograficzne niezbędne do opracowania inwentaryzacji walorów przyrodniczych
28	Leśna Mapa Numeryczna	Informacja o zasięgu lasów państwowych z uwzględnieniem lasów ochronnych. Dane kartograficzne niezbędne do opracowania inwentaryzacji walorów przyrodniczych
29	Baza Danych Obiektów Topograficznych	Informacja o zbiornikach wodnych i ciekach. Dane kartograficzne niezbędne do opracowania inwentaryzacji walorów przyrodniczych
30	Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Urbanistyki. Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach, Częstochowa	Informacja o zabytkach na terenie Parku

3. UWARUNKOWANIA ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ PARKU

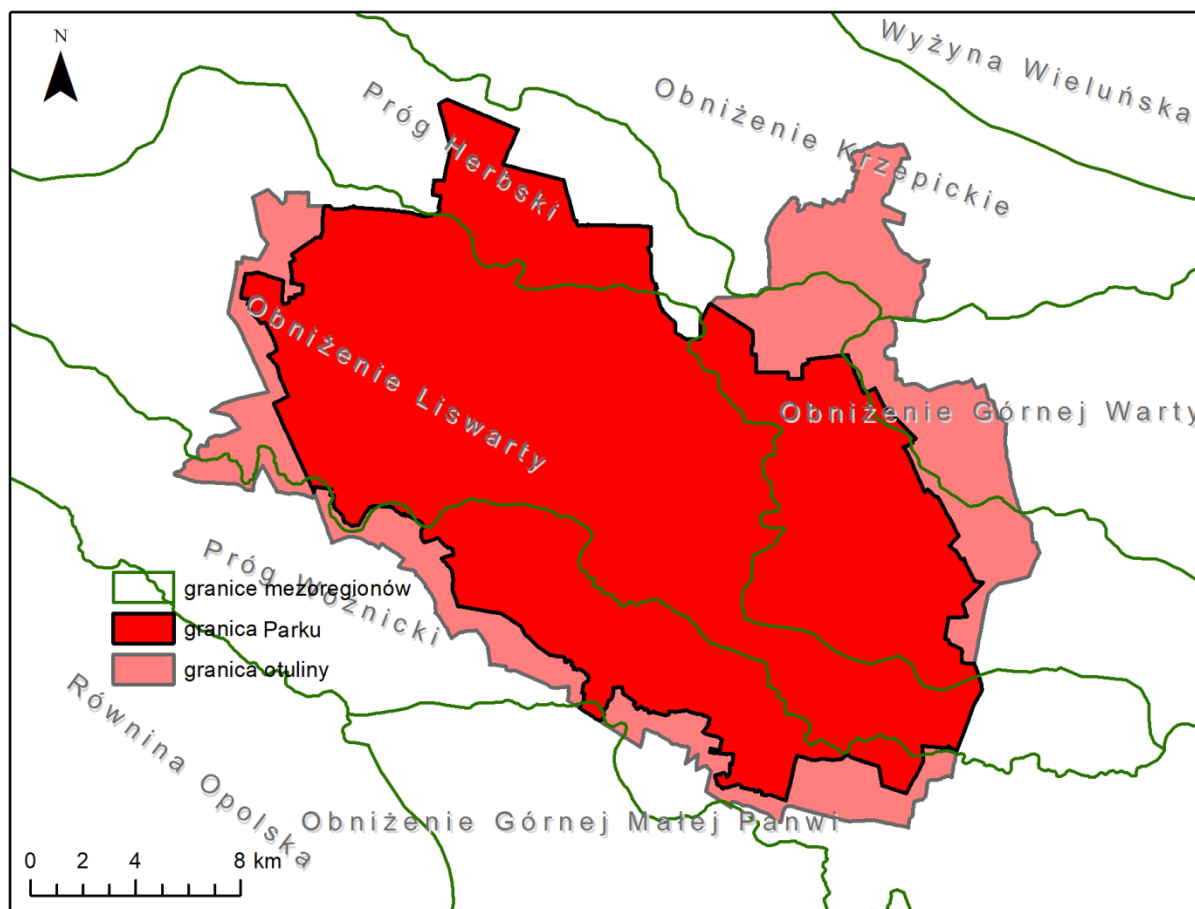
3.1. Uwarunkowania wynikające z położenia Parku na tle regionu

W układzie jednostek fizycznogeograficznych Polski Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą” położony jest w całości w obrębie megaregionu Pozaalpejska Europa Środkowa, prowincji Wyżyny Polskie, podprowincji Wyżyna Śląsko-Krakowska i makroregionu Wyżyna Woźnicko-Wieluńska (341.2). Jeśli chodzi o podział na mezoregiony, największa część Parku (46%) leży w obrębie Obniżenia Liswarty, które rozciąga się w jego centralnej części z północnego-zachodu na południowy-wschód (Solon, i in., 2018). Mezoregion charakteryzuje się dużym zalesieniem i brakiem większych osiedli (Kondracki, 2009). Sprzyja to rozwojowi turystyki, rekreacji i edukacji opartej o zasoby leśne, w tym w szczególności turystyce rowerowej i grzybobranii. Położenie w obrębie pozostałych mezoregionów przedstawia tabela 3 i mapa 3.

Tab. 3. Położenie PKLnGL w obrębie jednostek fizycznogeograficznych

Nazwa mezoregionu	Powierzchnia [ha]		
	Park	Otulina Parku	Park wraz z otuliną
Obniżenie Górnej Małej Panwi	39,1	26,9	66,0
Obniżenie Górnej Warty	91,3	1949,9	2041,2
Obniżenie Krzepickie	0	2144,4	2144,4

Obniżenie Liswarty	21522,5	1850,9	23403,4
Próg Herbski	10738,8	2679,6	13418,4
Próg Woźnicki	6338,9	3130,7	9469,6



Map. 3. Położenie PKLnGL w obrębie mezoregionów (Solon, i in., 2018)

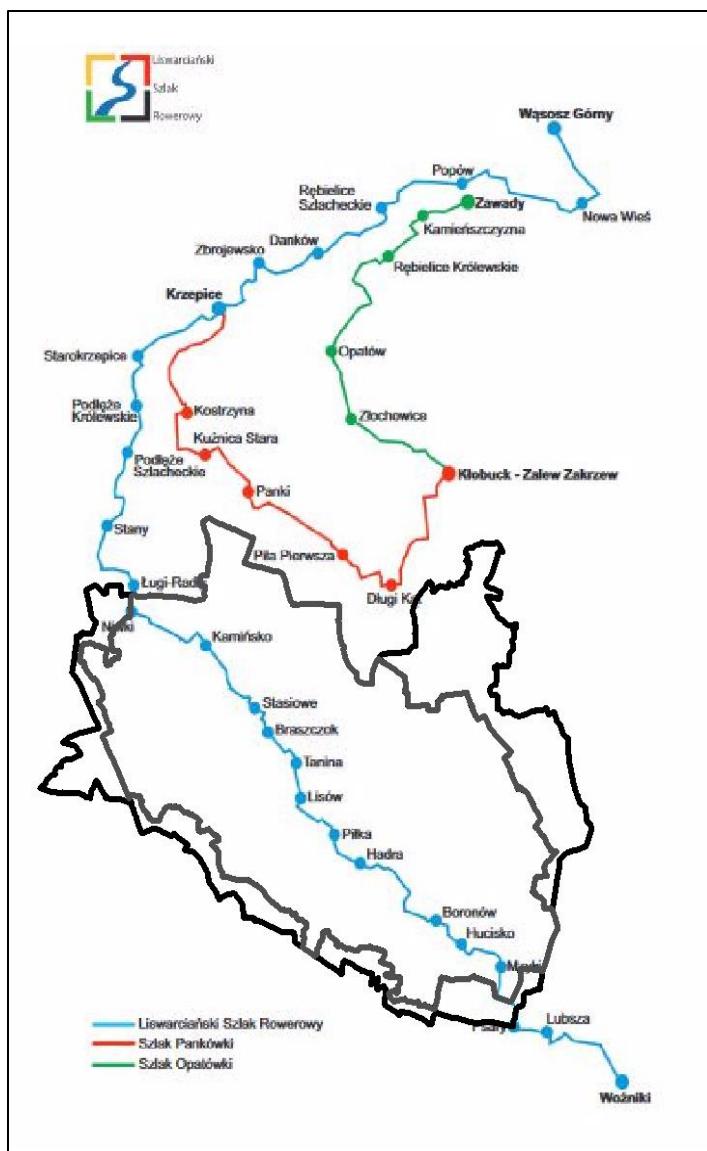
Obszar Parku nie należy do popularnych kierunków turystycznych w Polsce. Choć wśród parków krajobrazowych wyróżnia się walorami przyrodniczymi związanymi z doliną Liswarty, to zagospodarowanie turystyczne szczególnie baza noclegowa, nie jest dobrze rozwinięte. Na obszarze województwa obszar pod względem turystycznym nie jest traktowany priorytetowo, o czym świadczy pominięcie go w Programie Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim 2020+.

Na poziomie lokalnym konkurencją dla PKLnGL stanowią Lasy Lublinieckie położone na południe od Lublińca i Koszęcina. Stanowią one kompleks leśny, który powierzchniowo jest największym w województwie śląskim (prawie 100 000 ha), z czego obszary typowo leśne stanowią ponad 80% (Kurda, 2013). Walory przyrodnicze, antropogeniczne oraz bliskość dawnego Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego sprawiły, że Lasy Lublinieckie cieszą się frekwencją, głównie jako obszary rekreacji. Decyduje o tym przede wszystkim obecność rekreacyjnych zbiorników (staw Posmyk w Kokotku, ośrodki wypoczynkowe np. dawna „Silesiana”, „Posmyk” oraz osiedla domków letniskowych i tzw. drugich domów). Początki rozwoju funkcji turystycznych w Lasach Lublinieckich miały miejsce w latach 60. XX. w. po utworzeniu tzw. Leśnego Pasa Ochronnego GOP, który miał na celu zapewnić miejsca wypoczynku i rekreacji dla mieszkańców aglomeracji (Kurda, Pukowiec, 2015). Z jednej strony obszary te „odbierają” Parkowi turystów i rekreantów, z drugiej zwiedzający mogą pojawić się w Parku przy okazji pobytu lub wizyty w rejonach Koszęcina i Lublińca.

Do innych atrakcji położonych w pobliżu należą: Jasna Góra (na którą przybywają pielgrzymi również szlakami pielgrzymkowymi poprzez obszar PKLnGL), zamek w Lublińcu, pałac w Koszęcinie (jeden z bardziej znanych pałaców w województwie), sanatorium w Kochcicach (położone tuż przy granicy Parku), ośrodek Strzelnica (również w bezpośrednim sąsiedztwie PKLnGL, stanowi ważne zaplecze turystyczne).

Przez obszar Parku oraz w jego pobliżu przebiegają szlaki turystyczne o znaczeniu ponadlokalnym:

- niebieski szlak Józefa Lompy: Woźniki – Lubsza – Babienica – Okrąglik – Niwy – Boronów – Hadra – Kierzki – Chwostek – Lisów – Braszczok – Zborowskie – Panoszków – Wędzina - Borki Wielkie – Bieńskie – Sowczyce – Wysoka – Olesno,
- szlak żółty podzielony jest na obszarze Parku na dwie części Boronów-Koszęcin oraz Jawornica-Kochanowice-Pawełki-Ciasna,
- zielony szlak „Powstań Śląskich” przebiega poza granicami Parku, przy południowej granicy (Woźniki-Dobrodzień-Bąki),
- niebieski szlak rowerowy: Liswarciański Szlak Rowerowy: Woźniki – Ligota Woźnicka – Lubsza – Psary – Babienica – Mzyki – Grojec – Hucisko – Boronów – Doły – Hadra – Mochała – Piłka – Chwostek – Lisów – Tanina – Braszczok – Stasiowe – Kamińsko – Brzegi – Niwki/Ługi-Radły (most) – Ługi-Radły – Stany – Galińskie – Kuźnica Nowa – Podłęże Szlacheckie – Podłęże Królewskie – Starokrzepice – Krzepice Nowokrzepice – Krzepice – Zbrojewsko – Danków – Troniny – Rębielice Królewskie – Szyszków – Zbory – Popów – Dąbrówka – Brzózki – Nowa Wieś – Wąsosz Górny,
- szlak pielgrzymkowy - Szlak Św. Jakuba, Częstochowska Droga Św. Jakuba: Jasna Góra – Blachownia – Pawełki – Lubecko – Żędowice – Jemielnica – Strzelce Opolskie - Góra Św. Anny; Jasnogórska Droga Św. Jakuba: Częstochowa – Lubsza – Sączów – Piekary Śląskie,
- szlak samochodowy - Szlak Architektury Drewnianej: element pętli Częstochowskiej.



Map. 4. Przebieg Liswarciańskiego Szlaku Rowerowego na tle granic PKLnGL (źródło: <http://lgd-klobuck.pl/download/attachment/44/przebieg-szlakow.pdf>)



Map. 5. Pętla Częstochowska Szlaku Architektury Drewnianej na tle granic PKLnGL (opracowanie własne)

3.2. Uwarunkowania prawne, społeczne i gospodarcze

Zasadnicze uwarunkowania prawne mające znaczenie dla rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej wynikają z powszechnie obowiązujących ustaw i aktów wykonawczych. W szczególności należą do nich:

- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2129 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614 z późn. zm.),
- rozporządzenia wydane do ww. ustaw.

Zasadniczym aktem prawnym odnoszącym się bezpośrednio do Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” jest wymienione na wstępie Operatu rozporządzenie Nr 55/08 Wojewody Śląskiego z dnia 25 sierpnia 2008 r. w sprawie Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” (Dz. Urz. Nr 163, poz. 3071)r. Oprócz opisu granic Parku i jego otuliny oraz celów ochrony określa ono zakazy obowiązujące na jego obszarze. W mniej lub bardziej bezpośredni sposób do kwestii użytkowania turystycznego, rekreacyjnego i edukacyjnego odnoszą się następujące ustępy § 3:

1. Na terenie Parku Krajobrazowego z zastrzeżeniem ust. 2, 3 i 4 obowiązują następujące zakazy:

1) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu art. 51 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150, z późn. zm.);

2) umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;

3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nawodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego, wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania remontów lub naprawy urządzeń wodnych;

4) pozyskiwania dla celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;

5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym, lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;

6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;

7) *budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;*³

8) *likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;*

9) *wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych.*

Uwarunkowaniem formalnym dotyczącym funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku są także zapisy studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stanowiących akty prawa miejscowego.

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Poniżej przedstawione wnioski z przeanalizowanych zapisów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych gmin, mające znaczenie dla kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych PKLnGL:

Gmina Herby:

Preferowanymi kierunkami rozwoju powinno być zagospodarowanie dla turystyki pieszej, rowerowej i konnej, wypoczynku przywodnego i wędkarstwa oraz lokalizacja zespołów rekreacyjnych i terenów piknikowych.

Wyznaczono w Studium nową drogę – obwodnicę Herb od strony północnej.

Wyznaczono nowe tereny pod zabudowę letniskową w miejscowościach: Piłka, Olszyna, Głąby, Turza, Pustkowie i Braszczok. Są to tereny rozrzucone na obszarze gminy tworzące osiedla zabudowy letniskowej, często w oparciu o już istniejące.

Gmina Koszęcin:

Wyznaczono tereny pod zabudowę letniskową w Cieszowej przy użytku ekologicznym Żwirowiska.

Gmina Boronów:

Wskazane zostały tereny dla rekreacji w gminie: dla penetracji turystycznej – polany i lasy w rejonie Dołów i tereny leśne w rejonie Kierzki-Olszyna; dla rekreacji przywodnej –tereny dawnej osady młyńskiej „Przykutowe” wraz z otoczeniem leśnym; dla różnych form rekreacji w obiektach ogólnodostępnych - rejon Huciska-Boronów; dla zabudowy rekreacyjnej – rejon Sitek i ul. Niwskiej.

Gmina Kochanowice:

Wyznaczono nową drogę – obwodnicę Kochanowic.

Jako jeden z celów głównych wyznaczono korzystne warunki rozwoju rekreacji i agroturystyki. Jednym z kierunków rozwoju jest propagowanie rowerowych i pieszych szlaków turystycznych oraz promocja

³ W aktualnie obowiązującej wersji ustawy o ochronie przyrody (stan na maj 2017), brzmienie tego zakazu zostało zmienione na:

7) *budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od:*

a) *linii brzegów rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych,*

b) *zasięgu lustra wody w sztucznych zbiornikach wodnych usytuowanych na wodach płynących przy normalnym poziomie piętrzenia określonym w pozwoleniu wodnoprawnym, o którym mowa w art. 122 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne*

– z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej

walorów krajobrazowych gminy, a także tworzenie warunków dla rozwoju placówek obsługi i organizacji ruchu turystycznego.

W stosunku do zabudowy letniskowej określono, że jest to bardzo popularna, rozwijająca się forma zabudowy rekreacyjno-mieszkaniowej. Wyznaczono w Studium dalsze tereny pod tego rodzaju zabudowę głównie w rejonie miejscowości Pawełki, Lubockie i Ostrów.

Gmina Ciasna:

Wyznaczono niewielkie obszary pod zabudowę letniskową – w okolicy Pawełek i w Zborowskiem.

Gmina Konopiska

Wskazano, że tereny gminy posiadają predyspozycje do rozwoju rekreacji i wypoczynku, szczególnie na terenie miejscowości Pająk, Piła, Aleksandria. Studium zakłada utworzenie ciągu zieleni parkowej oraz terenów sportu i rekreacji wzdłuż rzeki Konopki, w tym powiększenie zbiornika „Pająk” i zagospodarowanie na potrzeby rekreacji stawów w Pile, a także zagospodarowanie dla rekreacji terenów w strefie rolno-leśno-rekreacyjnej. Określono strefy rozwoju funkcji rekreacyjnej wzdłuż rzeki Konopki oraz tereny między Kopalnią i Pałyszem. Wyznaczono niewielki obszar przeznaczony na tereny zabudowy letniskowej w Kolonii Hutki.

Gmina Blachownia

Jako jeden z głównych kierunków rozwoju wskazano rozwój rekreacji i turystyki. Wyznaczono strefę leśno-rekreacyjną obejmującą zwarte kompleksy leśne. Obszar gminy uznano za predestynowany do rozwoju turystyki weekendowej związanej z lasami i agroturystyki.

Gmina Przystajń

W rejonie Kamińska wskazano rozległe obszary jako tereny zabudowy jednorodzinnej i rekreacji indywidualnej.

Gmina Panki, Starcza, Woźniki, Wręczyca

Obszar Parku dla powyższych gmin obejmuje niewielki powierzchnie.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Pokrycie gmin w obrębie PKLnGL miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego jest zróżnicowane. Kochanowice oraz Boronów dla zdecydowanej większości terenów posiada plany. Gmina Konopiska posiada fragmentaryczne, niewielkie powierzchniowo plany, głównie dotyczące terenów w Aleksandrii przeznaczanych pod zabudowę mieszkaniową.

Istniejące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego wskazują w znacznej mierze nowe tereny zabudowy letniskowej w Pawełkach, Lubockiem i Ostrowie (istniejące osiedla zostały znacznie powiększone). Niewielkie tereny zostały wskazane też na niezabudowanych dotychczas obszarach w Szklarni na północ od Kochcic.

Istotne z punktu widzenia rozwoju turystyki i rekreacji są zapisy dotyczące pola golfowego „Rosa Private Golf Club” (atrakcją towarzyszącą turystyce) w gminie Konopiska oraz zapisy dotyczące dopuszczenia na terenach leśnych i innych terenach zieleni (zieleń izolacyjna i zadrzewienia) realizacji tras turystycznych i rowerowych, ścieżek dydaktycznych i miejsc widokowych, dróg wewnętrznych oraz utrzymania istniejącej zabudowy letniskowej na terenie gminy Boronów.

Strategie rozwoju

Ważnymi z turystycznego punktu widzenia są zapisy znajdujące się w dokumentach dotyczących strategii rozwoju m.in. w strategiach rozwoju gmin i strategiach oraz programach rozwoju turystyki.

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność

Jednym z dokumentów istotnych dla rozwoju funkcji turystycznej jest Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność, utworzona przez Stowarzyszenie Leśna Kraina Górnego Śląska. Do Stowarzyszenia należą m.in. gminy: Herby, Ciasna i Kochanowice. W Strategii jako jeden z celów wymieniono rozwój turystyczny obszarów w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe, w tym zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru oraz zachowanie, utrwalanie i promocję dziedzictwa lokalnego.

Strategia Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Północnego Województwa Śląskiego

Strategia zakłada wśród celów szczegółowych: Stworzenie w oparciu o zasoby przyrodnicze i tradycje obszaru oferty spędzania czasu wolnego, w tym o znaczeniu edukacyjnym, kulturalnym, turystycznym.

Strategia rozwoju gminy Herby

Za cel strategiczny uznano wysoką atrakcyjność turystyczną, opartą na walorach przyrodniczych i kulturowych i zróżnicowanej ofercie rekreacyjnej. Celami operacyjnymi są:

- rozwój turystyki, oferty rekreacyjnej i rozwój promocji,
- ukierunkowanie oferty turystycznej na turystów z kraju i zza granicy,
- stworzenie produktu turystycznego jako wizytówki gminy,
- rozwój szlaków turystycznych i powstanie punktu informacji turystycznej,
- przygotowanie publikacji na temat walorów turystycznych sołectw.

Strategia rozwoju gminy Kochanowice

W analizie SWOT jako mocne strony wskazano rozwiniętą bazę noclegową i sportowo-rekreacyjną oraz produkt turystyczny (Święto Kwitnącego Różanecznika). Za słabe strony uznano małą liczbę ścieżek rowerowych, pieszych i słabą promocję turystyczną.

Celem operacyjnym strategii jest intensyfikacja działań na rzecz wzrostu atrakcyjności turystycznej. Jako zadania wskazano stworzenie tras do biegania i nordic walking, modernizację Szkolnego Schroniska w Pawełkach oraz stworzenie informacji turystycznej.

Strategia rozwoju gminy Konopiska

Jednym z celów strategicznych jest stworzenie optymalnych warunków do rozwoju turystyki i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz działania sprzyjające rozwojowi kultury, sportu, rekreacji, bezpieczeństwa mieszkańców. Strategia wskazuje na wysoką atrakcyjność turystyczną gminy oraz zwraca uwagę na liczne walory kulturowe dla turystyki i nieznaczne walory przyrodnicze,- zawiera informacje o sieci szlaków widokowych wyznaczonych na długości 90 km,- wskazuje jako atrakcyjne miejsca turystyczne zalew „Pająk”, a także na istniejącą bazę noclegową (agroturystyka) oraz atrakcje towarzyszące turystyce (stajnia).

Mieszkańcy w ankietach wskazują na niewystarczającą bazę noclegową i gastronomiczną oraz małowystarczającą (określenia oryginalne z strategii) atrakcyjność turystyczną. W analizie SWOT jako mocne strony wskazano położenie w obrębie Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” oraz rozwijająca się agroturystyka. Jako słabe strony wskazano niewystarczające zagospodarowanie nad

zalewem Pająk oraz brak atrakcyjnych miejsc dla rekreacji i wypoczynku (boiska, place zabawa itp.). Szansami jest wzrost zainteresowania walorami gminy i świadomości mieszkańców oraz wzrost zainteresowania turystyką.

Strategia rozwoju turystyki gminy Konopiska na lata 2013-2020

Celami strategicznymi są: atrakcyjna i wysokiej jakości infrastruktura turystyczna, przedsiębiorcza i rozwinięta branża turystyczna, oferta turystyczna oparta na produktach turystycznych, stworzenie znanej marki turystyczno-rekreacyjnej, budowa i organizacja gminnego systemu informacji turystycznej, współpraca w zakresie turystyki z władzami powiatu, LGD, organizacjami i stowarzyszeniami ponadlokalnymi.

Strategia rozwoju gminy Woźniki

Strategia wskazuje, że gmina jest terenem atrakcyjnym pod względem rekreacyjnym (ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne) z licznymi walorami kulturowymi i przyrodniczymi. Mieszkańcy w ankiecie jako pozytywne wyróżniki wskazali walory krajobrazowo-turystyczne, przyrodę, tereny zielone, lasy. Jako jeden z wymiarów dalszego rozwoju wskazano dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.

Celami operacyjnymi są: rozwój usług czasu wolnego podnoszących atrakcyjność gminy dla mieszkańców i odwiedzających, wspólna dbałość mieszkańców o zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego obszaru.

Strategia Rozwoju Gminy Boronów na lata 2016 – 2025:

Przeprowadzono analizę SWOT, w której jako mocne strony uznano ścieżki pieszo-rowerowe i walory turystyczno-krajobrazowe. Jako szanse uznano rozwój agroturystyki, wzrost popularności turystyki lokalnej. Za cel operacyjny uznano rozwój turystyki ekologicznej.

Pozostałe gminy nie posiadają obecnie obowiązujących strategii.

Plany Urządzenia Lasu

Na podstawie informacji zawartych w Planach Urządzenia Lasu i Programach Ochrony Przyrody nadleśnictw Herby, Kłobuck, Koszęcin, Lubliniec wywnioskować można, że w Nadleśnictwach prowadzone są działania edukacyjne związane z wytyczaniem i wyposażeniem ścieżek edukacyjnych, edukację dzieci i młodzieży w szkołach, urządzenie ekspozycji w budynkach nadleśnictw.

W zakresie turystyki w Planach pojawiają się podobne postulaty i cele:

- budowę wiat i schronów przeciwdeszczowych,
- wyznaczenie miejsc postoju pojazdów,
- wyznaczanie miejsc do palenia ognisk,
- wyznaczenie ścieżek przyrodniczych,
- ustawianie tablic informacyjnych,
- wyznaczenie tras do jazdy konnej, rowerowej oraz narciarstwa biegowego.

Inne dokumenty

Inne dokumenty, w których znajdują się informacje dotyczące rozwoju funkcji turystycznej na terenie Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”:

Program Ochrony Środowiska dla gminy Blachownia

Program zakłada rewitalizację zbiornika wodnego i terenów przyległych, które mają stać się atrakcją turystyczną oraz zagospodarowanie terenów zieleni urządzonej tym w okolicach zbiornika, co pozwoli na pełniejsze wykorzystanie walorów turystycznych gminy.

Lokalny Programu Rewitalizacji Gminy Blachownia na lata 2016-2025

Wykonano analizę SWOT, w której określono jako silne strony: zbiornik wodny, dziedzictwo kulturowe, obiekty sportowe i rekreacyjne, ścieżki i szlaki. Jako szanse wskazano stworzenie lokalnego produktu turystycznego, budowa i rozszerzenie dotychczasowej infrastruktury turystycznej, zwiększenie promocji gminy w zakresie turystyki.

Projekt Programu ochrony środowiska dla Gminy Herby na lata 2017-2020 z uwzględnieniem perspektywy do 2024 r.

W analizie SWOT jako silne strony określono rozwój turystyki pieszej i rowerowej, rozwój agroturystyki, turystyki kulturowej, rozwój zaplecza dla turystyki. Jako zagrożenie wskazano presję turystyczną.

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Kochanowice

W Programie zawarto zapisy dotyczące kształtowania terenów zielonych dla rozwinięcia funkcji turystycznej i rekreacyjnej, rewitalizacji cennych założeń parkowych dla celów rekreacyjno-wypoczynkowych oraz promocji agroturystyki, turystyki kwalifikowanej oraz rekreacji (wędkarstwa) oraz ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych.

4. WALORY PARKU WAŻNE DLA ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ

4.1. Walory przyrodnicze

Do walorów przyrodniczych Parków Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” zaliczyć można:

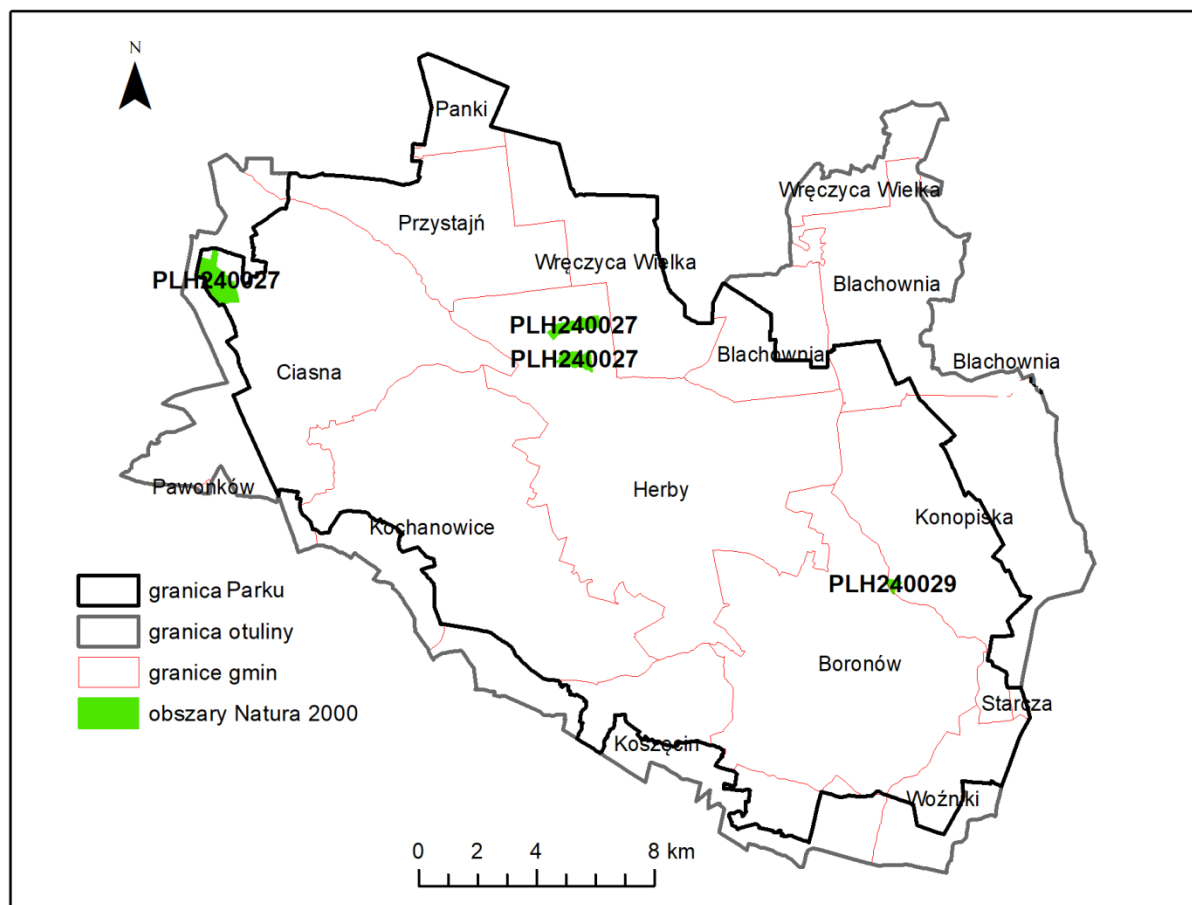
- 1) formy ochrony przyrody:
 - a) obszary Natura 2000,
 - b) rezerваты przyrody,
 - c) pomniki przyrody,
 - d) użytki ekologiczne,
- 2) siedliska przyrodnicze Natura 2000,
- 3) lasy, w tym lasy ochronne,
- 4) wody powierzchniowe:
 - a) cieki,
 - b) stawy

Spośród form ochrony przyrody na terenie Parku zlokalizowane są 2 obszary Natura 2000, 4 rezerваты przyrody, 51 pomników przyrody i 5 użytków ekologicznych.

Zestawienie **obszarów Natura 2000** przedstawiono w tabeli 4 i na mapie 6.

Tab. 4. Specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 na terenie PKLnGL

Lp.	Nazwa i kod obszaru Natura 2000	Powierzchnia [ha]	Data utworzenia	Położenie
1.	Łęgi w lasach nad Liswartą PLH240027	234,68	01.03.2011	Ciasna, Herby, powiat lubliniecki
2.	Bagno w Korzonku PLH240029	12,21	01.03.2011	Konopiska, powiat częstochowski



Map. 6. Rozmieszczenie obszar6w Natura 2000 na terenie PKLnGL (opracowanie wlasne)

Specjalny obszar ochrony siedlisk Natura 2000 Łęgi w lasach nad Liswartą PLH240027 obejmuje trzy fragmenty rozległego kompleksu leśnego położonego w dolinie Liswarty. Jej dolina została w znacznej części wylesiona, jednak siedliska łągowe zachowały się w wielu miejscach kompleksu leśnego, wzdłuż leśnych potok6w, wśr6d których znajdują się także ciekiby o sporych rozmiarach, jak na przykład potok Jeżowski. Obszar ten częściowo pokrywa się z rezerwatami przyrody: Cisy nad Liswartą, Cisy w łębkach i łąg nad Młynówką. Obszar ten został wyznaczony dla ochrony siedliska przyrodniczego: łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, olsy źródliskowe) (kod: *91E0).

Dostęp do wybranych części obszaru Natura 2000 Łęgi w Lasach nad Liswartą umożliwiają szlaki turystyczne. Przez część obszaru chronionego także w formie rezerwatu przyrody Cisy nad Liswartą przebiega ścieżka dydaktyczna „Cisy nad Liswartą” oznakowana kolorem czerwonym. Długość trasy wynosi 800 m, a czas jej przejścia to ok. 50 min. Na trasie znajduje się 7 przystank6w.

Ścieżka została wyznaczona na starej drodze, na której obowiązuje zakaz zbaczania z wyznaczonej trasy. Ponadto ta część obszaru Natura 2000 znajduje się przy ścieżce rowerowej koloru niebieskiego i drodze łączącej Łębki z Tanią. W bezpośrednim sąsiedztwie fragmentu obszaru Natura 2000 chronionego w formie rezerwatu przyrody Łęg nad Młynówką biegnie niebieski szlak turystyczny im. Józefa Lompy łączący Panoszków ze Zborowskim. Pozostałe części tego obszaru Natura 2000 położone są poza uczęszczanymi szlakami turystycznymi.

Specjalny obszar ochrony siedlisk Natura 2000 Bagno w Korzonku PLH240029 położony jest tuż przy zachodniej granicy gminy Konopiska. Ostoja ta obejmuje mozaikę zbiorowisk roślinnych typowych dla torfowiska wysokiego (dominujące), torfowiska przejściowego i z dużo mniejszym udziałem - zbiorowiska szuwarowe. W obrębie powierzchni torfowiska znajdują się 2 duże zbiorniki wodne, powstałe w wyniku eksploatacji torfu. Do torfowiska przylega różnej szerokości pas boru bagiennego. Bór ma typowy dla tego zbiorowiska skład florystyczny i strukturę. Miejsca mniej wilgotne zajmują płaty z dorodnym, bardzo starym drzewostanem. Dalej od torfowiska teren się wznosi i jest porośnięty przez dobrze wykształcone zbiorowisko subatlantyckiego boru świeżego. W bezpośrednim sąsiedztwie obszaru Natura 2000 przebiega trasa spacerowa łącząca Leśniaki z Aleksandrią Drugą.



Fot. 1. Obszar Natura 2000 Bagno w Korzonku (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

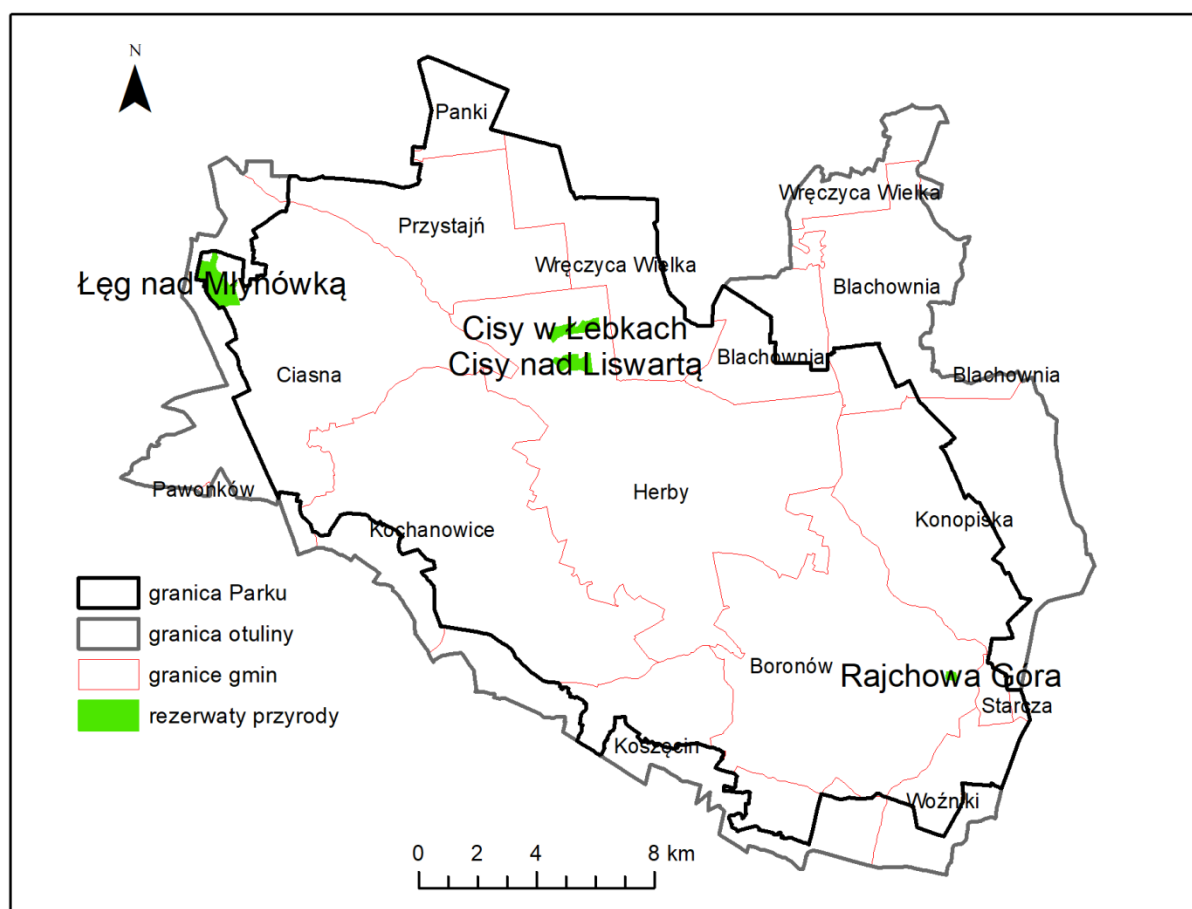
Obszar ten został wyznaczony dla ochrony siedlisk przyrodniczych:

- torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe) (kod:7110),
- torfowiska wysokie zdegradowane, zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji (kod: 7120),
- torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio Caricetea*) (kod: 7140),
- bory i lasy bagienne (kod: 91D0).

Zestawienie **rezerwatów przyrody** przedstawiono w tabeli 5 i na mapie 7

Tab. 5. Rezerваты przyrody na terenie PKLnGL

Lp.	Nazwa rezerwatu	Powierzchnia [ha]	Data utworzenia	Położenie	Rodzaj rezerwatu, typ i podtyp ochrony
1.	Cisy nad Liswartą	53,98	02.07.1957	Herby, powiat lubliniecki	Leśny, florystyczny, krzewów i drzew
2.	Cisy w Łębkach	55,45	22.06.1957	Herby, powiat lubliniecki	Leśny, florystyczny, krzewów i drzew
3.	Rajchowa Góra	8,2	10.10.1959	Boronów, powiat lubliniecki	nie określono w akcie prawnym
4.	Łęg nad Młynówką	126,79	09.02.2007	Ciasna, powiat lubliniecki	Leśny, fitocenotyczny, zbiorowisk leśnych



Map. 7. Rozmieszczenie rezerwaty przyrody na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

Wszystkie rezerваты przyrody znajdujące się na terenie Parku zlokalizowane są w powiecie lublinieckim, dwa na terenie gminy Herby oraz po jednym w gminie Boronów i gminie Ciasna.

Rezerwat Cisy nad Liswartą położony jest w obniżeniu rzeki Liswarty, w pobliżu wsi Łębki i przysiółek Łęgi, w gminie Herby, w powiecie lublinieckim. Powstał on w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych naturalnego stanowiska cisa pospolitego (*Taxus baccata L.*). Wiek niektórych osobników sięga 200 lat. Pozostałe cele ochrony to:

- ochrona *Fraxino-Alnetum (Circaeo-Alnetum)* – przystrumieniowego łągu olszowo-jesionowego zbliżonego do podgórskiego łągu jesionowego *Carici remotae – Fraxinetum* (oba w Dyrektywie siedliskowej pierwszy, jako 91E0-3, a drugi 91E0-5),

- zabezpieczenie populacji bardzo rzadkich gatunków flory naczyniowej, w tym:
 - gatunki objęte ochroną ścisłą: *Orchis mascula*, *Dactylorhiza fuchsii*, *Drosera rotundifolia* (obecnie nie obserwowana),
 - gatunki objęte ochroną częściową: *Daphne mezereum*, *Taxus baccata*, *Veratrum lobelianum*, *Ledum palustre*, *Dactylorhiza majalis*,
 - 1 gatunek rzadki: *Streptopus amplexifolius*.

Przez rezerwat przebiega ścieżka dydaktyczna Cisy nad Liswartą oznakowana kolorem czerwonym. Długość trasy wynosi 800 m, a czas jej przejścia to ok. 50 min. Na trasie znajduje się 7 przystanków. Ścieżka została wyznaczona na starej drodze, na której obowiązuje zakaz zbaczania z wyznaczonej trasy. Rezerwat znajduje się przy ścieżce rowerowej koloru niebieskiego i drodze łączącej Łebki z Tanią.

Rezerwat Cisy w Łebkach położony jest w pobliżu miejscowości Łebki, w gminie Herby, w powiecie lublinieckim. Rezerwat położony jest poza uczęszczanymi szlakami turystycznymi, a odnalezienie i dojścia do niego nie jest łatwe. Powstał on w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych naturalnego stanowiska cisa pospolitego (*Taxus baccata* L.) (Hereźniak, 2002). Główny przedmiot ochrony – cis pospolity występuje w rezerwacie w postaci tylko 8 okazów w wieku 60-180 lat. Cisy rosą wśród drzewostanu składającego się z olszy, świerka, sosny, brzozy w wieku do 100 lat.

Rezerwat Rajchowa Góra położony jest na terenie gminy Boronów w powiecie lublinieckim. Powołany został w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych pozostałości naturalnego lasu mieszanego na zachodniej krawędzi Jury Krakowsko-Wieluńskiej w okolicach miejscowości Dębowa Góra. Z rezerwatem związana jest legenda, według której nazwa pochodzi od pustelnika zwanego Rajchem, który w zamierzczłych czasach obrał sobie tutejsze lasy za miejsce umartwiania się. Wokół rezerwatu przebiega ścieżka spacerowa łącząca rezerwat z miejscowością Hutki oraz z Boronowem przez Dębową Górę.

Rezerwat Łęg nad Młynówką położony jest na terenie gminy Ciasna w powiecie lublinieckim. Został on powołany w celu zachowania ze względów naukowych, przyrodniczych i dydaktycznych biocenoz leśnych, wodnych i bagiennych w postaci naturalnego lasu łęgowego wraz z całym bogactwem gatunkowym flory i fauny (Hereźniak, 2002). W bezpośrednim sąsiedztwie rezerwatu biegnie niebieski szlak turystyczny im. Józefa Lompy łączący Panoszków ze Zborowskim.



Fot. 2. Rezerwat łąg nad Młynówką i obszar Natura 2000 Łęgi w lasach nad Liswartą (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

Na terenie Parku i jego otuliny znajdują się 59 **pomników przyrody** (51 w granicach Parku i 8 w otulinie)(Map. 8). Największa liczba pomników przyrody w granicach PKLnGL i jego otuliny znajduje się na terenie gminy Boronów (24 pomniki przyrody). Duża liczba znajduje się także na terenie gminy Kochanowice (14 pomników przyrody). Uwzględniając pojedyncze obiekty (część pomników jest wieloobiektowa), duże znaczenie ta forma przyrody ma także na terenie gminy Koszęcin (grupa 11 dębów szypułkowych) i Konopiska (aleja lipowa). Pomnikami przyrody są w przeważającej części drzewa lub grupy drzew, a także aleje. Pod względem gatunkowym są to: klon jawor, lipa drobnolistna i szerokolistna, buk pospolity, dąb szypułkowy i bezszypułkowy, cis pospolity, jodła pospolita, sosna zwyczajna, kasztanowiec zwyczajny, wiąz szypułkowy i górski, grab zwyczajny, modrzew, świerk pospolity. Na szczególną uwagę zasługują powierzchniowe pomniki przyrody: płat roślinności górskiej z liczydłem górskim, stanowisko powierzchniowe długosza królewskiego oraz różanecznik katawbijski. Ten ostatni stanowi unikat na skalę kraju i atrakcję turystyczną. W okresie kwitnienia na przełomie maja i czerwca, na powierzchni blisko 0,5 ha można podziwiać 100-letnie okazy tych roślin. Krzew pochodzi z Ameryki Północnej, stanowi pozostałość założonej na początku XX w. szkółki roślin egzotycznych, powstałej z inicjatywy rodu Ballestremów. Szkołka działała na potrzeby ogrodu przypałacowego w Kochcicach. Różaneczniki, które w Polsce spotyka się często w parkach, tutaj rosną w stanie dzikim. W celu podziwiania różnobarwnych, lilioworóżowych, purpurowych lub fioletowych kwiatów, zbudowano platformę widokową. Każdego roku na początku czerwca w Pawełkach odbywa się Święto Kwitnącego Różanecznika, które posiada certyfikaty Lokalnej Grupy Działania Spichlerza Górnego Śląska i Częstochowskiej Organizacji Turystycznej. Tradycyjnie podczas imprezy odbywa się konkurs zręcznościowy powożenia zaprzęgami konnymi o memoriał hrabiego Ballestrema. Do różanecznika prowadzi czerwona ścieżka dydaktyczna „Na Brzozę” łącząca Pawełki z Lubockim.

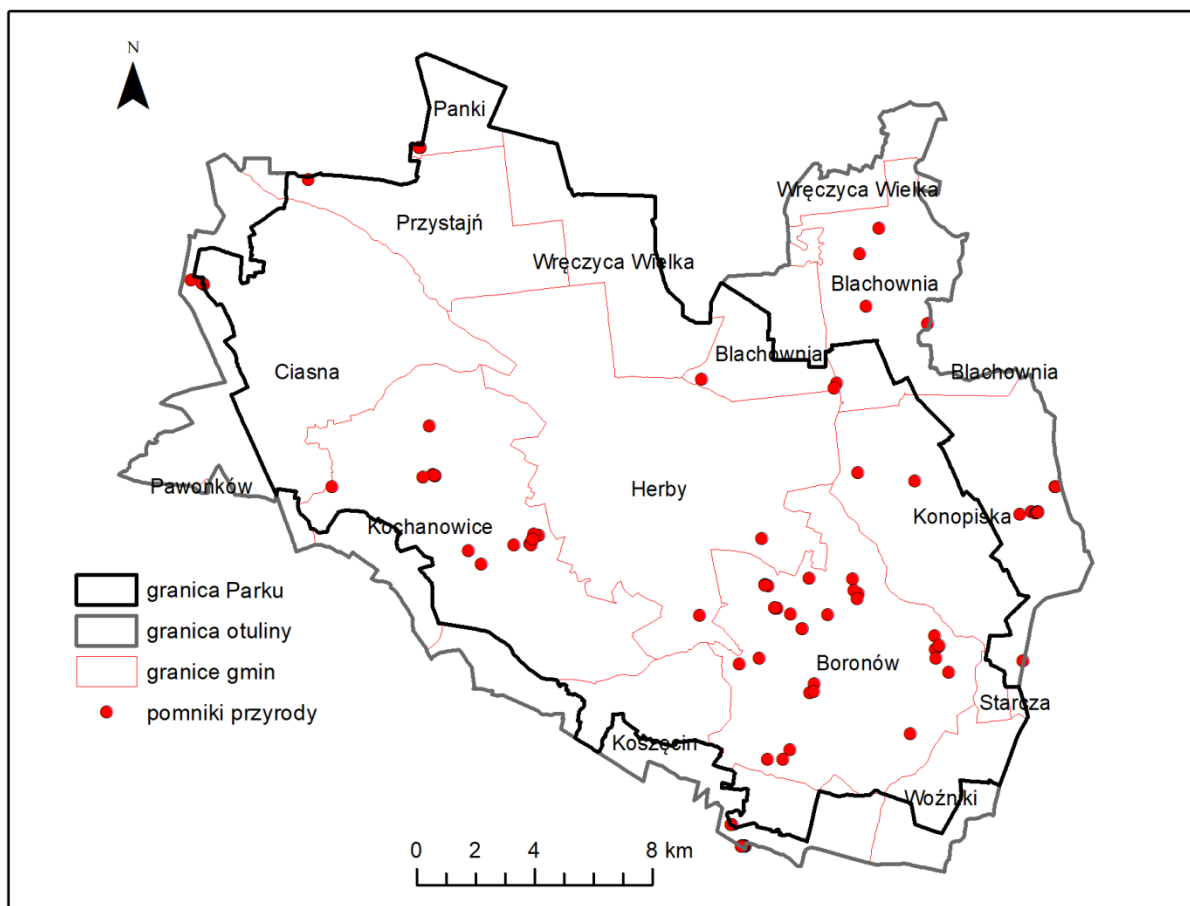


Fot. 3. Stanowiska różanechnika katawbijskiego – pomnik przyrody (fot. Michał Sobala, 06.2018 r.)

Interesującym pomnikiem przyrody jest także głaz narzutowy „Diabelski Kamień” zlokalizowany w lesie na skraju miejscowości Olszyna. Jest to granitowy głaz narzutowy o obwodzie 510 cm i wysokości 180 cm. W obecne miejsce został przetransportowany na początku XX w. z miejscowości Sadów.



Fot. 4. Dąb Napoleona – pomnik przyrody w Patoce (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

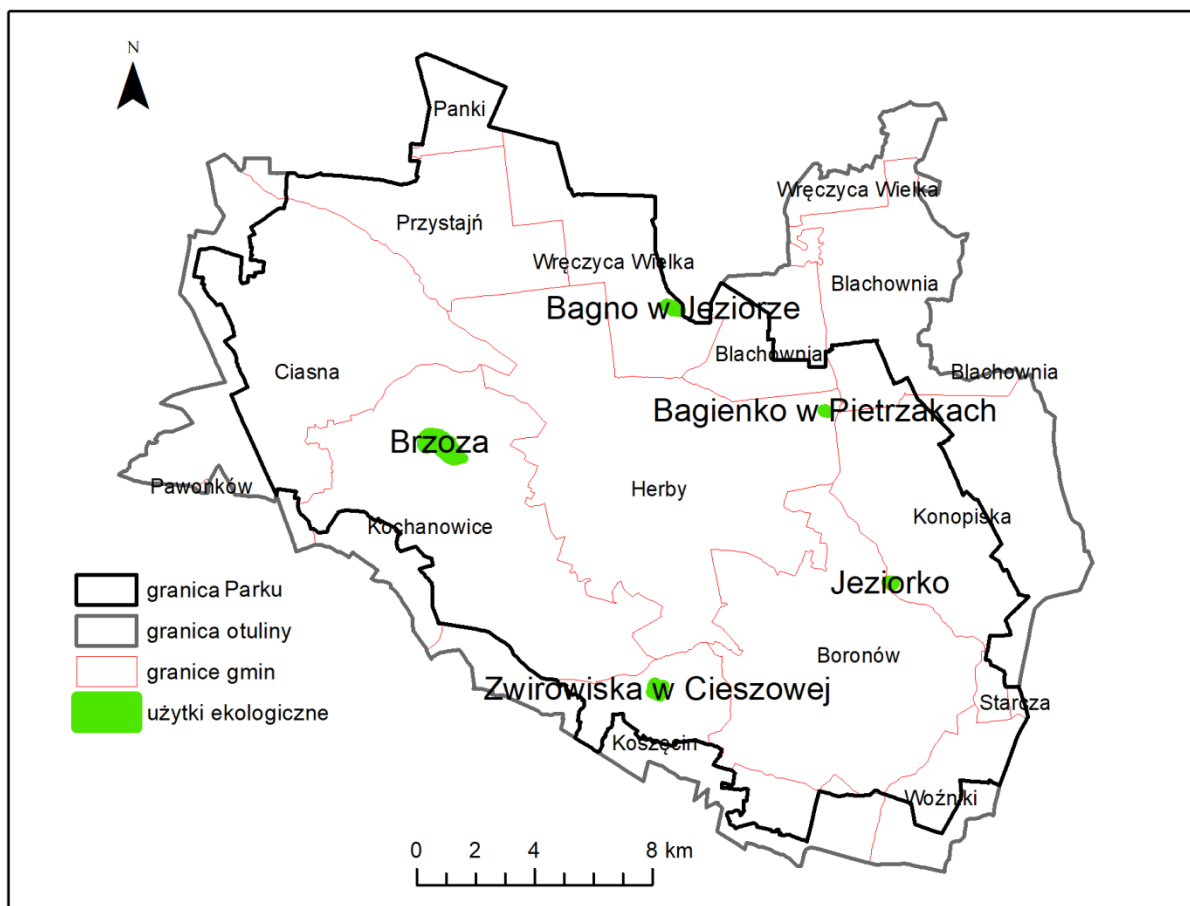


Map. 8. Rozmieszczenie pomników przyrody na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

Zestawienie **użytków ekologicznych** przedstawiono w tabeli 6 i na mapie 9.

Tab. 6. Użytki ekologiczne na terenie PKLnGL

Lp.	Nazwa użytku ekologicznego	Powierzchnia [ha]	Data utworzenia	Położenie	Rodzaj
1.	Bagienko w Pietrzakach	0,94	23.03.2002	Herby, powiat lubliniecki	siedlisko przyrodnicze i stanowisko rzadkich lub chronionych gatunków
2.	Bagno w Jeziorze	6,53	23.12.1997	Węczyca Wielka, powiat kłobucki	siedlisko przyrodnicze i stanowisko rzadkich lub chronionych gatunków
3.	Brzoza	52,2279	31.07.2007	Kochanowice, powiat lubliniecki	siedlisko przyrodnicze i stanowisko rzadkich lub chronionych gatunków
4.	Jeziorko	2,5	23.12.1997	Konopiska, powiat częstochowski	siedlisko przyrodnicze i stanowisko rzadkich lub chronionych gatunków
5.	Żwirowiska w Cieszowej	11,5816	18.12.2017	Koszęcin, powiat lubliniecki	siedlisko przyrodnicze i stanowisko rzadkich lub chronionych gatunków



Map. 9. Rozmieszczenie użytków ekologicznych na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

Użytek ekologiczny „Bagnie w Pietrzakach” położony jest na południowy zachód od wsi Pietrzaki, na południe od torów kolejowych PKP i drogi nr 46, pomiędzy Herbami a Trzepizurami, przy wschodniej granicy gminy Herby. Celem ochrony jest zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych torfowiska, ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących gatunków roślin. Użytek ekologiczny stanowi śródleśne bagnie, przez które okresowo sączy swe wody strumyk leśny, wpadający poprzez sieć pośrednich strumyków do rzeki Stradomki (Hereźniak 2005). Do użytku ekologicznego nie prowadzi żaden szlak.

Użytek ekologiczny „Bagnie w Jeziorze” położony jest na terenie gminy Węczyca Wielka. Jego celem jest zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych torfowiska i zbiornika wodnego, ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących gatunków roślin. Użytek obejmuje naturalny zbiornik wodny otoczony torfowiskiem przejściowym z dobrze wykształconymi płatami roślinności bagennej i torfowiskowej, wśród której występują takie gatunki chronione jak rosiczka okrągłolistna, bagno zwyczajne. Do użytku ekologicznego nie prowadzi żaden szlak, jednak w niedalekiej odległości przebiega rowerowa trasa „Osobliwości PK Lasy nad Górną Liswartą”. Nad stawem znajdują się podesty umożliwiające przejście przez podmokły teren.



Fot. 5. Użytek ekologiczny „Bagno w Jeziorze” (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

Użytek ekologiczny „Brzoza” położony jest 2 km na północ od miejscowości Lubockie (gmina Kochanowice) i obejmuje obszar śródleśnego zbiornika wodnego „Nowa Brzoza” (użytkowany staw rybny). Celem jego utworzenia jest zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych, dydaktycznych, oczka wodnego ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących gatunków roślin i zwierząt. Do użytku prowadzi czerwona ścieżka edukacyjna „Na Brzozę” łącząca Pawełki z Lubockim, wykonana staraniem ZPKWŚ Oddziału w Kalinie. Przy stawie znajduje się zadaszenie. Staw Brzoza stanowi obiekt cenny zarówno pod względem przyrodniczym, jak i historycznym. Staw powstał w latach 1923-25, jako jeden z kilku stawów hodowlanych założonych z inicjatywy hrabiego Ludwika von Ballestrema. Nad jego brzegiem zbudowano zresztą kilka lat później także zameczek myśliwski (nieistniejący) oraz drewniany kościółek (przeniesiony do wsi Pawełki). Obecnie miejsce kościółka upamiętnia kapliczka. Obok niej znajdują się zadaszone wiaty i podest nad brzegiem stawu.



Fot. 6. Użytek ekologiczny „Brzoza” (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

Użytek ekologiczny „Jeziorko” położony jest przy zachodniej granicy powiatu częstochowskiego w gm. Konopiska, w odległości 1 km od wsi Leśniaki i ok. 2 km w kierunku północno-zachodnim od wsi Korzonek (Hereźniak 2005). Jego celem jest zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych torfowiska i zbiornika wodnego, ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących gatunków roślin. Użytek stanowią dwa stosunkowo duże zbiorniki wodne, o pow. około 0,5 ha, powstałe w wyniku eksploatacji torfu otoczone systemem torfowisk wysokich (Plaza 2012). W bezpośrednim sąsiedztwie użytku przebiega trasa spacerowa łącząca Leśniaki z Aleksandrią Drugą.



Fot. 7. Użytek ekologiczny „Jeziorko” (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

Użytek ekologiczny „Żwirowiska w Cieszowej” położony jest terenie wsi Cieszowa. Celem jego utworzenia jest zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych ekosystemów hydrogenicznych, ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących gatunków roślin. Użytek obejmuje obszar po eksploatacji żwirów i piasków jury dolnej. Eksploatacja żwiru została tu zakończona na początku lat 70. XX w. Teren jest bardzo urozmaicony topograficznie i siedliskowo z licznymi oczkami wodnymi, płytkimi rozlewiskami i wysiękami wód. W pobliżu użytku przebiega ścieżka dydaktyczna „Nasi mali przyjaciele” oraz dwie trasy rowerowe.

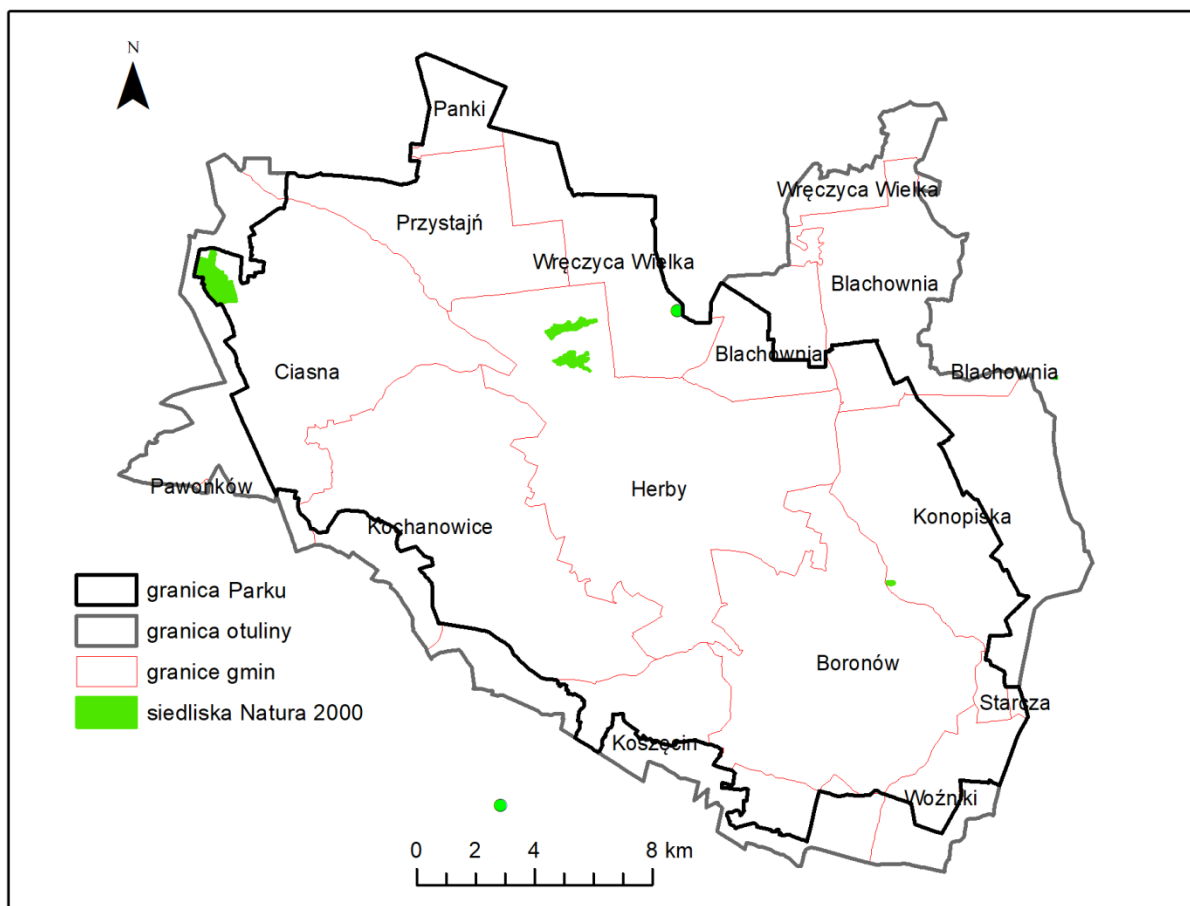
Na terenie Parku zinventaryzowano 14 typów siedlisk przyrodniczych Natura 2000:

- 1) 3150 Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*;111
- 2) 3160 Naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne;
- 3) 6230 Górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (*Nardion* – płaty bogate florystycznie);
- 4) 6410 Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe *Molinion*;
- 5) 6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*);
- 6) 7110 Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe);
- 7) 7120 Torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji;
- 8) 7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością *Scheuchzeria-Caricetea*);
- 9) 7150 Obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku *Rhynchosporion*;
- 10) 9110 Kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*);

- 11) 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*);
- 12) *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albae*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*) i olsy źródliskowe;
- 13) *91D0 Bory i lasy bagienne (*Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis*, *Vaccinio uliginosi-Pinetum*, *Pino mugo-Sphagnetum*, *Sphagno girgensohnii-Piceetum*) i brzoźowo-sosnowe bagienne lasy borealne;
- 14) *91I0 Ciepłolubne dąbrowy (*Quercetalia pubescenti-petraeae*).

Szczegółowe ich omówienie znajduje się w Operacie ochrony szaty roślinnej i grzybów. Lokalizację ważniejszych siedlisk przedstawiono na mapie 10.

Odporność torfowisk wysokich i lasów bagiennych na użytkowanie rekreacyjne jest na ogół bardzo mała. Zbiorowiska te nie nadają się do długiej penetracji. Mimo ich ograniczonej dostępności, zbiorowiska te w dużym stopniu podnoszą atrakcyjność krajobrazową miejsc wypoczynku. Poruszanie się obu tych zbiorowisk powinno odbywać się wyłącznie po drogach lub kładkach. Niedopuszczalna jest natomiast swobodna penetracja torfowisk, głównie ze względu na bezpieczeństwo. Bioklimat tych zbiorowisk na wysoce swoisty charakter. Z jednej strony, duża wilgotność powietrza i znaczne (okresowo) stężenie pyłków roślinnych, będących silnymi alergenami, nie sprzyja dłuższemu przebywaniu w tych zbiorowiskach, a z drugiej zaś – silne oddziaływanie bioterapeutyczne aerozoli, przy minimalnym zagęszczeniu bakterii, stwarza warunki korzystne. Zbiorowiska te działają stymulująco i antyseptycznie na organizm. Walory estetyczne tych zbiorowisk działają pobudzająco na psychikę człowieka. Z kolei siedliska łąkowe charakteryzują się na ogół małą odpornością na użytkowanie rekreacyjne, głównie ze względu na wilgotność podłoża i małą wytrzymałość roślin na deptanie (Krzymowska-Kostrowicka, 1997).

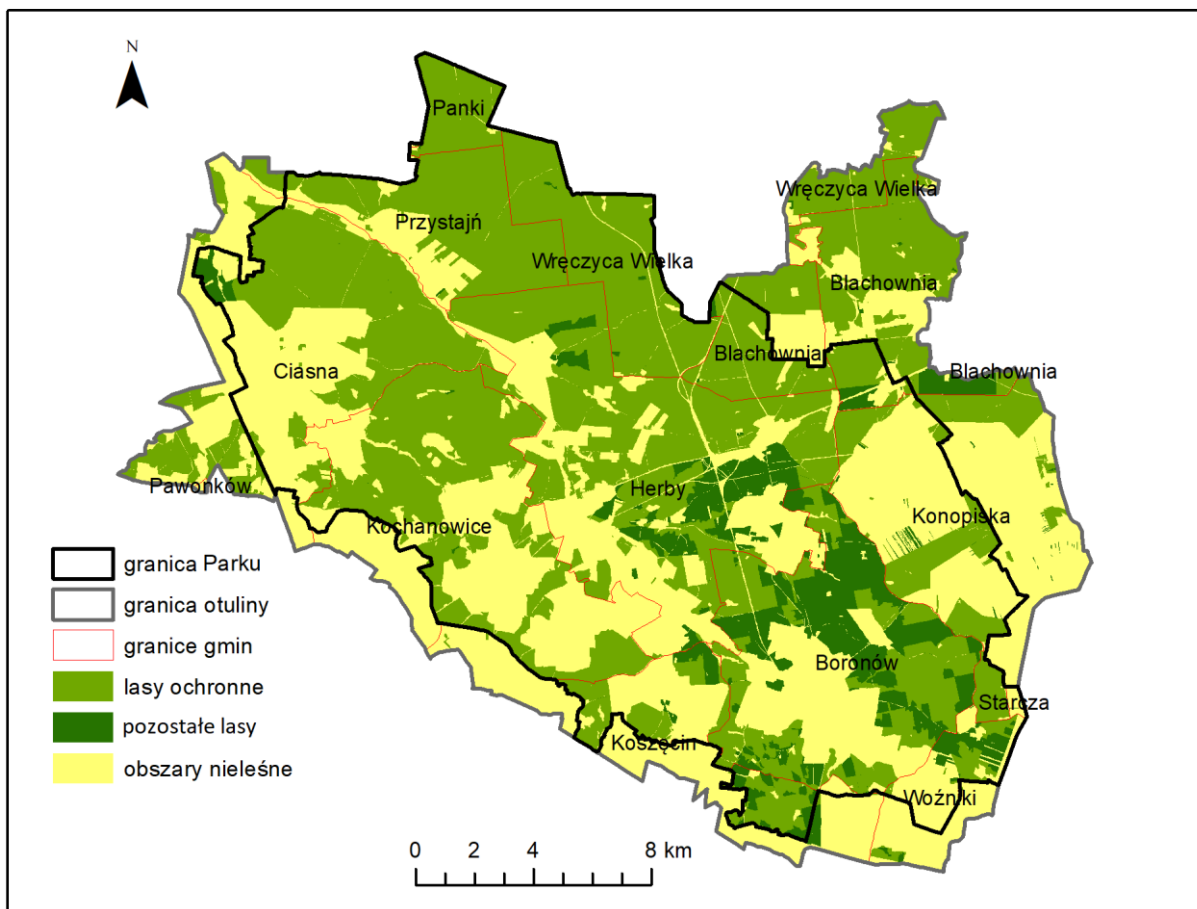


Map. 10. Rozmieszczenie ważniejszych siedlisk przyrodniczych Natura 2000 na terenie PKLnGL(opracowanie własne)

Dużym walorem Parku są **tereny leśne**, wśród których dominują lasy ochronne. Ich powierzchnia wynosi 25083 ha, co stanowi 89% powierzchni lasów państwowych oraz prawie połowę powierzchni Parku wraz z otuliną. Wśród krajobrazów leśnych największe powierzchnie zajmują krajobrazy z dominacją siedlisk lasów mieszanych świeżych, lasów iglastych borów i lasów mieszanych zdominowanych przez monokultury sosnowe oraz krajobrazy dolin rzecznych z fragmentami łągów wierzbowo-topolowych i torfowisk.



Fot. 8. Las w okolicach Brzozy (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

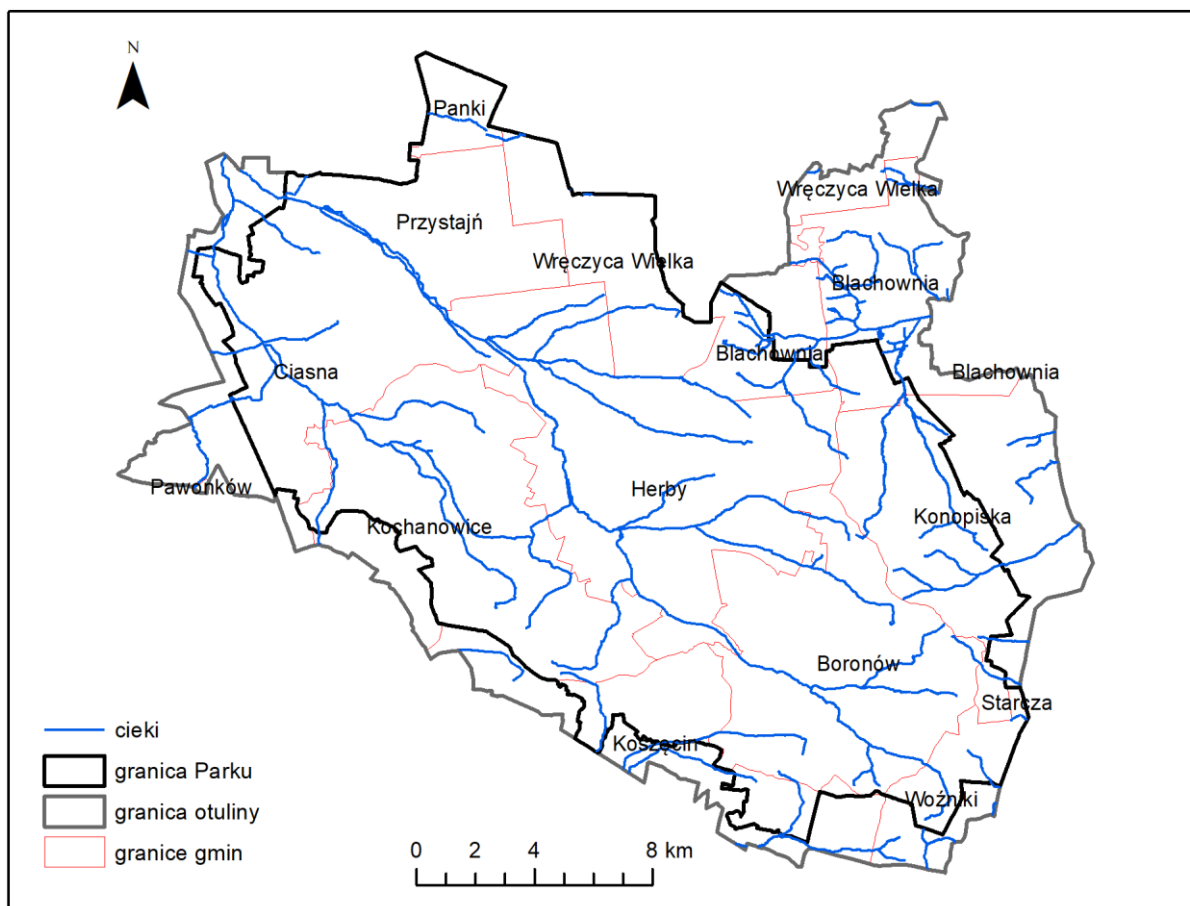


Map. 11. Rozmieszczenie lasów na terenie PKLnGL (opracowanie własne na podstawie danych RDLP w Katowicach)

Turystycznym walorem przyrodniczym są także **wody powierzchniowe**: ciek i stawy hodowlane. Sieć cieków powierzchniowych jest gęsta i tworzy złożony układ. Ważny element systemu hydrograficznego Parku stanowią stawy. Pod względem hydrograficznym największa część PKLnGL należy do zlewni Warty, a jego południowy skraj do zlewni Małej Panwi; wododział przebiega tu wzdłuż Progu Woźnickiego.

Głównymi ciekami odwadniającymi ten obszar są dopływy Warty: Liswarta z dopływami: Olszynką i Turzą, Potokiem Jeżowskim (Młynówką) wraz z Potokiem Kochcickim. W południowo-zachodniej części terenu zaznaczają się źródłowe odcinki Leśnicy i Lublinianki (Lublinicy) i jej dopływu Wody Lublinieckiej prowadzące wody do Małej Panwi. Północno-wschodni niewielki fragment Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” odwadniany jest przez rzekę Stradomkę wraz z jej dopływami Gorzelanką i Konopką. Sieć wodna Parku jest teoretycznie bardzo bogata, obok większych rzek, w lasach i na użytkach rolnych występuje wiele bezimiennych drobnych cieków i kanałów melioracyjnych. Obecnie, niektóre z nich w sezonie letnim wysychają całkowicie.

Źródła Liswarty, głównej rzeki PKLnGL znajdują się na wysokości 315 m n.p.m. w pobliżu wsi Mzyki. W swoim górnym biegu – do zbiornika wodnego w Lisowie koryto rzeki jest uregulowane. Poniżej zbiornika Lisów rzeka płynie korytem o charakterze naturalnym z zadrzewionymi brzegami, by za miejscowością Tanina – Braszczok płynąć naprzemiennie łąkami i odcinkami leśnymi. Niewielkie progi o charakterze regulacyjnym zaczynają się wraz z przejściem koryta naturalnego w uregulowane. Rzeka zbiera liczne, lecz niewielkie strumienie leśne, jej pierwszym dopływem jest Potok Jeżowski wpadający na wysokości miejscowości Ługi – Radły. Liswarta jest obciążona znaczną ilością ścieków, a jej dopływy zostały także w znacznej mierze antropogenicznie odkształcone i mają charakter kanałów odprowadzających nadmiar wody w okresie opadów. W okresie suszy woda w tych ciekach ledwie się sączy. Decyduje to o niewielkich możliwościach wykorzystania sieci rzecznej Parku dla celów turystyki.



Map. 12. Sieć rzeczna w obrębie PKLnGL (opracowanie własne na podstawie MPHP)

Charakterystyczną cechą obszaru Parku jest występowanie licznych antropogenicznych zbiorników wodnych, tworzących często kompleksy, które aktualnie wykorzystywane są do celów hodowli ryb, rekreacyjnych lub pełniących funkcje retencyjne. W dolinie Liswarty występują liczne akweny, m.in. staw Odrzykoń i zbiornik zaporowy w Lisowie (6,5ha i objętość 30 tys. m³). Zbiornik ten oraz drugi w miejscowości Olszyna – przy ulicy Jałowcowej na rzece Olszynce (8,5 ha i objętość 10 tys. m³) są ważne dla rekreacji wędkarskiej. Zbiorniki wód stojących występujące na obszarze PKLnGL można podzielić na przepływowe i bezodpływowe. Większość stanowią zbiorniki zasilane wodami powierzchniowymi. Są to przede wszystkim stawy, na których prowadzona jest hodowla ryb (głównie karpia) i zalewiska powstałe w wyniku piętrzenia wody.



Fot. 9. Staw przy ulicy Jałowcowej w Olszynie (fot. Michał Sobala, 03.2018 r.)

Przeważająca część zbiorników wodnych, a także cieków, których bieg został uregulowany mają charakter antropogeniczny. W rejonie leśnictwa Hutki, oraz leśnictwa Jezero spotyka się kompleksy wypełnionych wodą dołów po eksploatacji torfu. Na terenach po eksploatacji żwiru w okolicach Cieszowej wytworzyły się zarastające zalewiska.



Fot. 10. Stawy Hadra (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

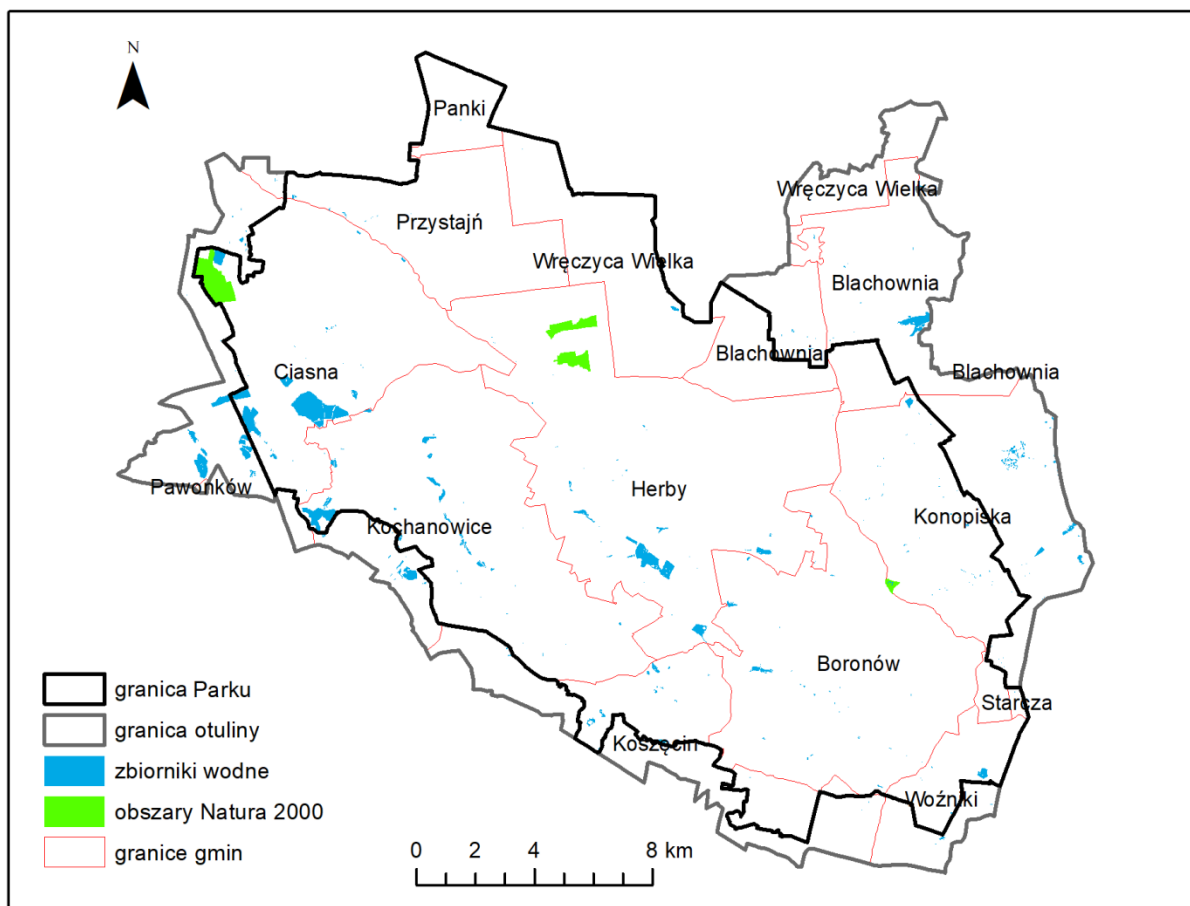


Fot. 11. Stawy w okolicach Pawełek (fot. Michał Sobala, 06.2018 r.)

Jedynym naturalnym zbiornikiem na terenie Parku jest zbiornik „Jezioro”. Naturalny charakter ma także źródłowy odcinek Liswarty.

Do największych zbiorników Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” należą:

- największe kompleksy stawów hodowlanych położone w rejonie miejscowości Pawełki, Bogdala i Wyganiacz (Wyrwidąb, Marian, Nowy, Wanda, Wilga, Sabiny),
- stawy w okolicach Kochcic (Ludwik, Kochcicki, Biały ług, Skrzek),
- stawy w okolicach miejscowości Ciasna (Rogacz, Maliniak, Stawek, Kolejowy I, Kolejowy II, Ola, Lesiak),
- staw Odrzykoń w okolicach miejscowości Piłka,
- stawy w okolicach miejscowości Lubockie (Nowa Brzoza, Stara Brzoza, Walek, Lejo, Gustaw)
- zbiorniki Hadra zlokalizowane w pobliżu miejscowości Hadra w gminie Herby, wykorzystywane jako ogólnodostępne łowiska wędkarskie,
- zbiornik Lisów zlokalizowany w miejscowości Lisów w gminie Herby na rzece Liswarcie.



Map. 13. Lokalizacja stawów na terenie PKLnGL (opracowanie własne na podstawie BDOT)

Oprócz stawów hodowlanych na obszarze Parku możemy także spotkać małe zbiorniki wodne powstałe w wyniku zalania wyrobisk po eksploatacji kruszyw pospolitych (żwiru i gliny) – staw Chmielok oraz użytek ekologiczny Żwirowiska w Cieszowej. We wschodniej części PKLnGL, w jego otulinie, znajdują się dwa zbiorniki retencyjne: Błachownia i Pająk.



Fot. 12. Zbiornik Pająk w Konopiskach (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

Jeziro w Blachowni to przeciwpowodziowy i rekreacyjny zbiornik na rzece Stradomce. Zbiornik znajduje się w Blachowni i ma powierzchnię 56 ha (aktualnie reklutywowany). Nad jeziorem działa wypożyczalnia sprzętu pływającego, kąpielisko i amfiteatr. Odbywają się tutaj regaty w klasach Optimist i Omega. Odbyło się też kilka koncertów z cyklu Jurajskie natarcie. Zbiornik jest popularnym miejscem połowu ryb.

Zalew Pająk to przeciwpowodziowy i rekreacyjny zbiornik retencyjny w Konopiskach, przysiółku Pająk. Powstał przez spiętrzenie rzeki Konopki. Odbywa się tutaj Puchar Polski w triathlonie. Nad zalewem znajduje się Ośrodek Harcerski „Pająk” Hufca ZHP Częstochowa.

4.2. Walory krajobrazowe

Park posiada cenne walory krajobrazowe, oparte w dużej mierze na walorach przyrodniczych i kulturowych. Szczególnie cennymi zasobami mającymi znaczenie dla turystyki i rekreacji są:

- rozległe kompleksy leśne w północnej części Parku – stanowiące miejsce rekreacji mieszkańców oraz turystów jednodniowych i weekendowych zbierających runo leśne, a także rowerzystów,



Fot. 13. Lasy w północnej części PKLnGL (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

- naturalne i półnaturalne siedliska przyrodnicze, w tym siedliska hydrogeniczne związane przede wszystkim z doliną Liswarty i jej dopływów (olsy i łągi, bory i brzeziny bagienne, zbiorowiska źródliskowe, torfowiska, podmokłe łąki), śródleśne ciek wodne i źródła – są to miejsca szczególnie malownicze pod względem krajobrazowym. Wyjątkowe pod tym względem są tereny w okolicach Taniny, Łebek, Kamińska i Niwek oraz w rejonie Stawów Hadra. Są to obszary stanowiące miejsce uprawiania turystyki krajoznawczej,



Fot. 14. Młynówka w lesie na wschód od Łebek (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

- liczne sztuczne zbiorniki wodne, często o charakterze historycznym, związane z hodowlą ryb - miejsca tworzące niewielkie zamknięte wnętrza krajobrazowe (Staw Brzoza, Nowa Brzoza, Wałek, Staw Widawa, Bagno w Jeziorach) lub bardziej rozległe wodne platformy widokowe (kompleks stawów w okolicach Pawełki-Wyganiacz i Biały Ług), często z groblami rozcinającymi stawy, dodatkowo podkreślonymi alejami drzew, oraz stawy o charakterze rekreacyjnym – Staw Hucisko, Jezioro Blachownia, zbiornik Pająk. Zbiorniki wodne stanowią przede wszystkim cel dla wędkarzy, potencjalnie są to również miejsca zainteresowania dla turystyki krajoznawczej, w tym przyrodniczej,



Fot. 15. Staw Widawa (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

- mozaika krajobrazu leśnego, łąkowego, polnego i tradycyjnej zabudowy, w tym tradycyjnie użytkowane grunty rolne w enklawach śródleśnych oraz enklawy łąk i mokradeł w dolinach rzek i potoków – szczególnie cenne w północno-zachodniej części Parku okolicach Pawełek, Zborowskiego, Łebek, Braszczoku i Stasiowych oraz w centralnej części – Hadra, Kierzki, Cieszowa, Zumpy. Mozaika krajobrazu to potencjał do wykorzystania w agroturystyce,



Fot. 16. Mozaika krajobrazu leśnego, polnego i tradycyjnej zabudowy w Braszczoku (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

- starodrzew, w tym charakterystyczne dla Parku aleje przydrożne i drzewa o charakterze pomnikowym – aleje drzew stanowią ważny element krajobrazu PKLnGL, najokazalsze znajdują się w Koszęcinie (aleja kasztanowców) i Droniowicach-Harbułtowicach (aleja lipowa). Ważne są także aleje w Lubockim, okolicach Bronowic, Psar i Koszęcina.



Fot. 17. Aleja lipowa w Droniowicach (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

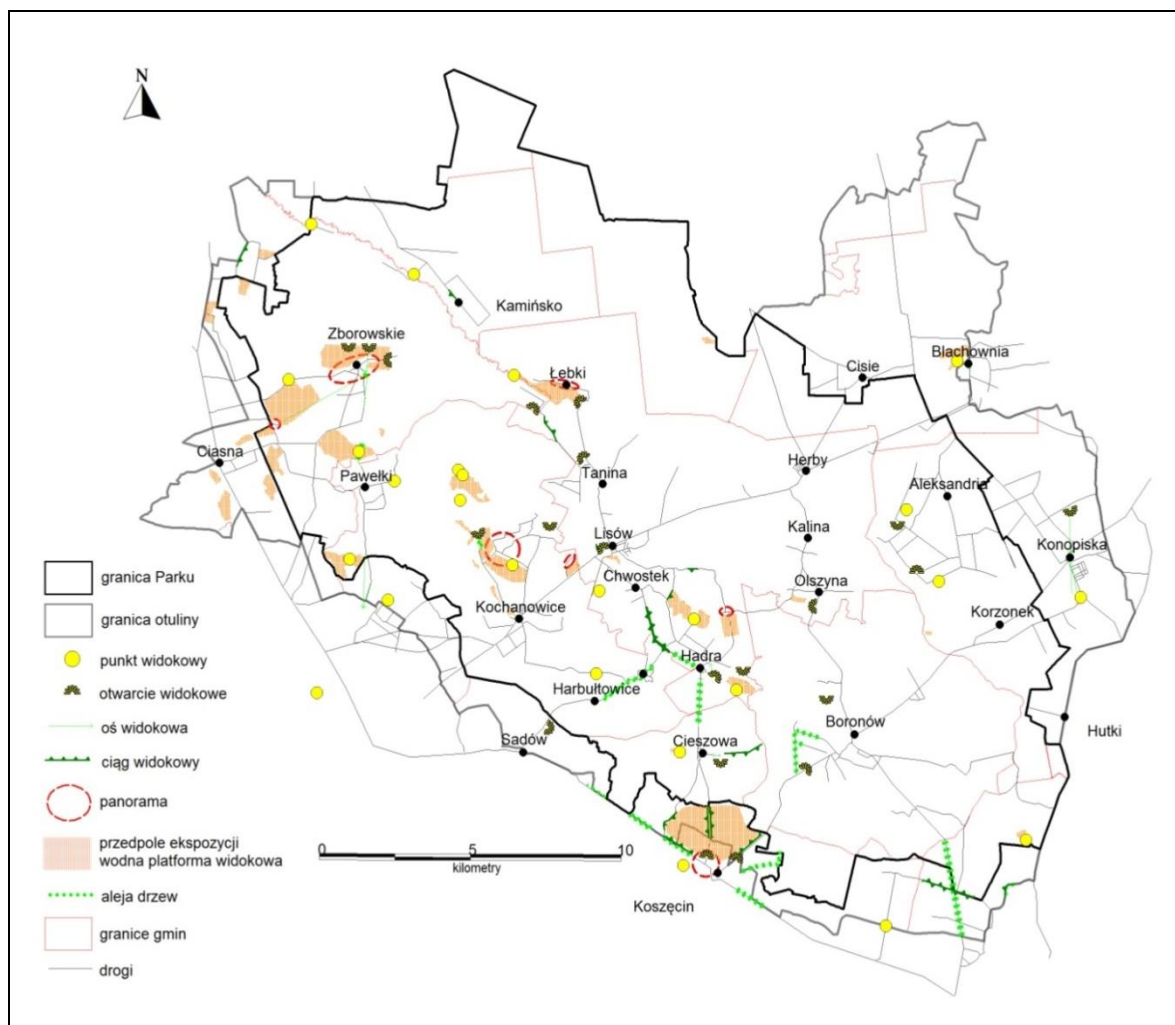
Walory estetyczno-fizjonomiczne krajobrazu stanowią cenny zasób turystyczny w turystyce krajoznawczej, agroturystyce i rekreacji. Są to przede wszystkim:

- urządzone punkty widokowe – platformy widokowe-pomosty na Stawie Brzoza i Pająk, wieże widokowe przy Stawie Hadra i stanowisku różaneczników,



Fot. 18. Wieża w nad Stawem Hadra (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

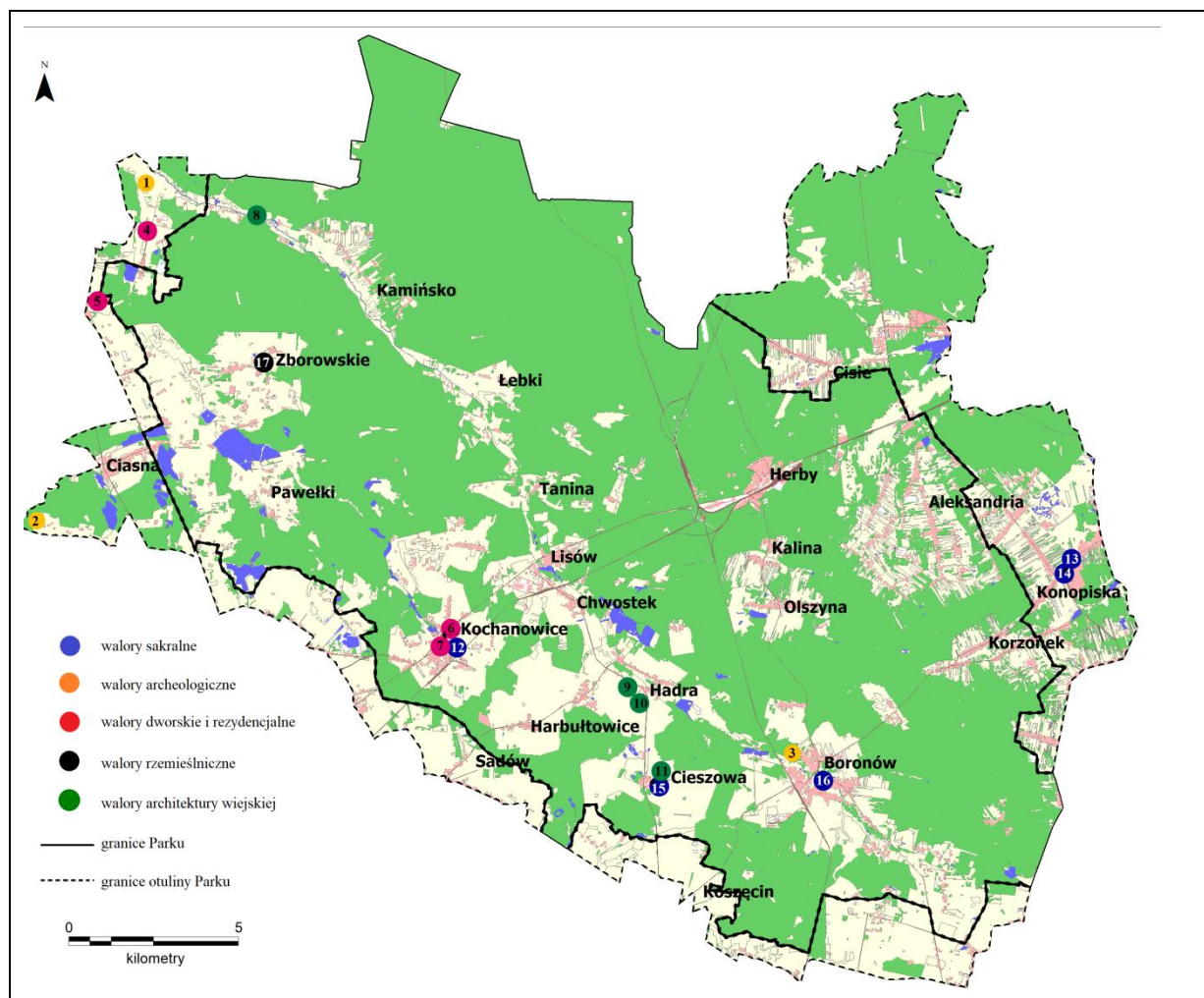
- rozległe wnętrza krajobrazowe z licznymi punktami i otwarciami widokowymi, z których można oglądać mozaiki krajobrazu i panoramy tradycyjnych wsi i przysiółków,
- osie widokowe naprowadzające na wieże kościołów w Zborowskim i Cieszowej oraz na wieżę gorzelnii w Kochcicach,
- ciągi widokowe z tras komunikacyjnych – szczególnie cenne z trasy prowadzącej na Rzyce przy Koszęcinie oraz w okolicach Taniny, Braszczoku i Łebek.



Map. 14. Walory estetyczno-fizjonomiczne krajobrazu PKLnGL (opracowanie własne)

4.3. Walory kulturowe

Z punktu widzenia rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych ważnymi obiektami kulturowymi Parku są zabytki, wpisane do Rejestru Zabytków. Na walory kulturowe składają się elementy materialne i niematerialne np. w postaci zabytków i elementy żywej tradycji kulturowej (Jędrzyak, 2008). Na terenie PKLnGL znajduje się 17 zabytków, które można pogrupować, sugerując się typologią walorów turystycznych (Myga-Piątek, Pytel, 2011) na kategorie walorów: walory archeologiczne, architektury dworskiej i rezydencjalnej, rzemieślniczej, wiejskiej i walory sakralne. Poddając je typologii, znajduje się wśród nich: 3 walory archeologiczne, 4 rezydencjalne, 1 rzemieślniczy, 5 sakralnych oraz 4 wiejskie. Walory kulturowe są rozproszone w różnych miejscowościach Parku. Na terenie gminy Ciasna znajduje się 5 zabytków, w Kochanowicach – 3, w gminach Herby, Koszęcin, Boronów i Konopiska po 2 zabytki, a na terenie gminy Przystajń – 1. Wszystkie obiekty uznane za walory kulturowe zestawiono w tabeli oraz zlokalizowano na mapie, a najważniejsze z nich krótko scharakteryzowano.



Map. 15. Turystyczne walory kulturowe PKLnGL (opracowanie własne)

Tab. 7. Zestawienie walorów kulturowych PKLnGL

Numer na mapie	Gmina	Rodzaj waloru	Zabytek	Numer w Rejestrze Zabytków	Uwagi
2	Ciasna	archeologiczny	Dzielnia - Stanowisko archeologiczne nr 1 – średniowieczny gródek stożkowy	C/273/78 województwo częstochowskie C/1138/70 województwo katowickie	otulina
1		archeologiczny	Wędzina - Stanowisko archeologiczne nr 1 – średniowieczny gródek stożkowy	C/244/78 województwo częstochowskie C/1206/70 województwo katowickie	otulina
5		rezydencjalny	Patoka - Zespół pałacowo-parkowy – pałac z przełomu XIX i	A/540/92 2 VII 1992 województwo	otulina

			XX wieku. Wpis do rejestru zabytków obejmuje pałac i park.	częstochowskie	
4.		rezydencjalny	Panoszów - Zespół dworsko-parkowy – dwór wzniesiony na początku XIX wieku Wpis do rejestru zabytków obejmuje dwór z parkiem	A/541/92 2 VII 1992 województwo częstochowskie	otulina
17		rzemieślniczy	Zborowskie - Fabryka fajek, wzniesiona w XVIII wieku, przebudowana w 1860 roku, drewniana Wpis do rejestru zabytków obejmuje obiekt w granicach zainwestowania działki	A/454/89 13 III 1989 województwo częstochowskie	Park
6.	Kochanowice	rezydencjalny	Kochanowice - Pałac (obecnie szkoła), z początku XIX wieku wraz z dawnymi zabudowaniami folwarcznymi Granice ochrony obejmowały kompleks wraz z najbliższym otoczeniem	A/79 województwo częstochowskie A/390/60 12 III 1960 województwo katowickie	Park
7.		rezydencjalny	Kochanowice - Pałac wraz z parkiem i zabudowaniami gospodarczymi – bramą, budynkiem dawnego dworu, wozownią, rządcówką, czworakami, domem woźniców z wozownią, stajnią, oborą, domem wdów, gorzelnią, spichlerzem, cieleńnikiem. Wpis do rejestru obejmuje wymienione obiekty w granicach dawnego założenia pałacowego	A/499/91 28 III 1991 województwo częstochowskie	Park
12		sakralny	Kochanowice - Kościół parafialny pod	A/78/76	Park

			wezwaniem Świętego Wawrzyńca z pierwszej połowy XIX wieku, późno klasycystyczny Granice ochrony obejmują obiekt wraz z najbliższym otoczeniem	10 III 1978 województwo częstochowskie A/389/60 12 III 1960 województwo katowickie	
9.	Herby	wiejski	Hadra - Spichlerz murowany z pierwszej połowy XIX wieku	A/388/60 12 III 1960 województwo katowickie A/77 województwo częstochowskie	Park
10.		wiejski	Hadra - Zabudowania folwarczne z pierwszej połowy XIX wieku: spichlerz, obora, budynek administracyjny	A/541/57 2 V 1957 województwo śląsko-dąbrowskie	Park
13	Konopiska	sakralny	Konopiska - Cmentarz rzymskokatolicki założony około 1811 roku Wpis do rejestru obejmuje cmentarz w granicach muru ogrodzeniowego	A/425/88 27 V 1988 województwo częstochowskie	otulina
14		sakralny	Konopiska - Budynek kościoła parafialnego pod wezwaniem świętego Walentego, wzniesiony w latach 1903-1910 według projektu Franciszka Nowickiego w stylu neogotyckim. Wpis do rejestru zabytków obejmuje budynek kościoła w obrysie murów zewnętrznych	A/134/04 30 XII 2004 województwo śląskie	otulina
11	Koszęcin	wiejski	Cieszowa - Dawne budynki folwarczne z pierwszej połowy XIX wieku, murowane	A/73 województwo częstochowskie A/383/60 12 III 1960 województwo katowickie	Park

15		sakralny	Cieszowa - Kościół filialny pod wezwaniem Świętego Marcina, z XVIII wieku, drewniany Granice ochrony obejmują obiekt w ramach ogrodzenia i wyposażenie wnętrza	A/72/76 10 III 1978 województwo częstochowskie A/382/60 12 III 1960 województwo katowickie	Park
3	Boronów	archeologiczny	Boronów - Stanowisko archeologiczne nr 1 – obozowisko neolityczne	C/259/78 województwo częstochowskie C/1132/70 województwo katowickie	Park
16.		sakralny	Boronów - Drewniany kościół parafialny pod wezwaniem Matki Bożej Różańcowej, z XVII wieku Granice ochrony obejmują obiekt wraz z najbliższym otoczeniem w ramach ogrodzenia cmentarnego oraz wyposażenie wnętrza	A/68/76 1 III 1978 województwo częstochowskie A/378/60 12 III 1960 województwo katowickie	Park
8	Przystajń	wiejski	Kluczno - Drewniany młyn wodny nad rzeką Liswartą, wzniesiony zapewne w połowie XIX wieku	A/362 województwo częstochowskie A/510/57 2 V 1957 województwo śląsko-dąbrowskie	Park

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rejestrów zabytków gmin: Ciasna, Kochanowice, Herby, Konopiska, Koszęcin, Boronów, Przystajń

Walory archeologiczne

Boronów – obozowisko neolityczne. Wiadomo, że na terenie powiatu lublinieckiego stwierdzono ślady koczowników prafińskich, którzy okresie neolitu przebywali na tych. Ponadto na terenie Boronowa znajduje się cmentarzysko łużyckie typu mieszanego z lat 850-750, w których odkryto liczne zabytki ceramiczne, brązowe i żelazne (Dobrowolski, 1994).

Walory dworskie i rezydencjalne

Zespół pałacowo-parkowy w Kochanowicach – zespół pałacowo-parkowy w Kochanowicach został wpisany do Rejestru Zabytków jako dwa wpisy. Jeden dotyczy budynku pałacu wraz z najbliższym otoczeniem, drugi przypałacowych zabudowań gospodarskich z spichlerzem, rządówką, oborą i wozownią z 1751 r. (Thullie, 1969). Pałac w Kochanowicach pochodzi z pocz. XIX w. i został

wybudowany w stylu klasycystycznym. Elementami dekoracyjnymi pałacu są ozdobne ryzality, okna z gzymsami i naczółkami oraz mansardowy dach (Emmerling, 2009). Pałac został gruntownie przebudowany w 1932 i adaptowany na szkołę (Pilch, 2008).



Fot. 19. Pałac w Kochanowicach (fot. Michał Sobala, 06.2018 r.)

Zespół dworsko-parkowy w Patoce – składa się z pałacu, budynków mieszkalnych i parku. Budynek pałacu pochodzi z przełomu XIX i XX wieku i został wybudowany przez rodzinę Projslerów. Stanowi go murowany, piętrowy budynek z poddaszem i charakterystycznym kolumnowym gankiem (Kowalewski, 1989). Pałac jest utrzymany w stylu neobarokowym, a detalami architektonicznymi są ryzality, ślimacznice, kartusz herbowy oraz mansardowy dach z lukarnami. Zabudowania gospodarcze (stodoła, budynek gospodarczy) oraz brama wjazdowa do zespołu pałacowo-parkowego są ujęte w ewidencji zabytków (Portal Urzędu Gminy Ciasna). Park otaczający pałac ma kształt prostokąta i jest ogrodzony murem z bramą wejściową. Wśród drzewostanu dominują gatunki rodzime (dąb szypułkowy, klon zwyczajny, lipa drobnolistna, buk zwyczajny) oraz gatunki egzotyczne (magnolie drzewiaste, sosny wejmutki oraz tulipanowce amerykańskie). Do pałacu prowadzi aleja klonowa, zaś od strony wschodniej znajduje się aleja lipowa (Kowalewski, 1989).

Zespół dworsko-parkowy w Panoszowie – dwór w Panoszowie powstał prawdopodobnie w XIX wieku. Jest to budynek murowany, parterowy, nakryty dachem mansardowym z lukarnami. Charakterystycznymi elementami architektonicznymi dworu są: trójkątny przyczółek, ryzalit oraz drewniany ganek (Kowalewski, 1989). Dwór znajduje się w prywatnych rękach i w chwili obecnej jest pustostanem. Otaczający go park ma kształt kwadratu, i tylko w części jest porośnięty drzewostanem, zaś w pozostałą część drzewa rosną w małych grupach lub pojedynczo. Dominują gatunki rodzime (klon zwyczajny, wiąz szypułkowy, kasztanowiec zwyczajny). Drzewostan uzupełniają krzewy – bzy lilaki, bzy czarne, derenie właściwe oraz trzmielina zwyczajna (Kowalewski, 1989). Niestety ze względu na brak ogrodzenia, akty wandalizmu i doszło do zniszczeń i, pierwotny układ zespołu dworsko-pałacowego ulega zacieraniu.



Fot. 20. Dwór w Panoszowie (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

Walory sakralne

Kościół w Kochanowicach – kościół parafialny pw. Św. Wawrzyńca, który został zbudowany w 1823 r. Kościół jest orientowany, murowany z elewacjami dzielonymi pilastrami. Jest to świątynia jednonawowa, utrzymana w stylu klasycystycznym. Dach dwuspadowy ozdabia wieża z baniastym hełmem i latarnią. W wnętrzu kościoła znajduje się wyposażenie z przełomu XVIII/XIX w (Pilch, 2008).

Kościół w Cieszowej – kościół pw. Św. Marcina Biskupa i Wyznawcy pochodzi z 1751 r. (Thullie, 1969). Jest kościołem drewnianym o zrębowej konstrukcji z charakterystycznymi sobotami, opartymi na słupach i podwyższonymi w północno-wschodniej części (Emmerling, 2009). Wieża kościoła znajduje się od strony zachodniej i wieńczy ją baniasty hełm z latarnią. Dach kościoła jest siodłowy i dekorowany sygnaturką na kalenicy. W wnętrzu kościoła zachowały się elementy wyposażenia w stylu barokowym i neogotyckim (Pilch, 2008). Kościółek otacza drewniane ogrodzenie z bramą wejściową z data 1779 r.



Fot. 21. Kościół w Cieszowej (fot. Michał Sobala, 05.2018 r.)

Kościół w Boronowie–Kościół pw. NMP Królowej Różańca Świętego w Boronowie powstał ok. 1621 r. jako fundacja Dierżanowskich. Jest kościołem orientowanym, drewnianym o konstrukcji zrębowej (Pilch, 2008). Kościół został wybudowany na planie krzyża greckiego, z kaplicami po południowej i północnej stronie nawy głównej (Matuszczak, 1975) i jest pierwszą na Śląsku świątynią konstruowaną w ten sposób. Wieża kościoła znajduje się od strony zachodniej, budowana na planie pięcioboku i przykryta namiotowym hełmem. Wnętrze kościoła zdobi polichromia, odkryta podczas remontu kościoła, datowana na ok. 1890 r. W części kościoła zachowała się oryginalna późnorenesansowa boazeria z obrazami na płytach, rozdzielonymi pilastrami oraz oryginalne późnorenesansowe wyposażenie kościoła (Pilch, 2008). Kościół otacza cmentarz parafialny, a całość zamyka drewniane ogrodzenie z czworoboczną bramką z XVII w. (Thullie, 1969).



Fot. 22. Kościół w Boronowie (fot. Michał Sobala, 0.2018 r.)

Walory rzemieślnicze

Fabryka fajek w Zborowskim – fabryka fajek została założona w 1753 r. przez spółkę wrocławską na bazie odnalezionych pokładów białej glinki. Pracowników i sprzęt sprowadzono z holenderskiej Goudy (Grabny, 2013). Pierwotnie w skład fabryki wchodziła kopalnia glinki oraz piece do wypalania. Fabryka produkowała fajki gliniane prawdopodobnie do połowy XIX w. (Mucha, 2014). Sam obiekt jest drewnianym jednokondygnacyjnym budynkiem, budowanym w konstrukcji zrębowej. Pierwotnie był otynkowany. W budynku znajdował się murowany piec, a w piwnicy widoczne są ślady dawnego paleniska (Młodkowska-Przepiórowska, Koj, 1999). Obecnie obiekt przeszedł gruntowny remont i będzie pełnił funkcje muzealne.



Fot. 23. Fabryka fajek w Zborowskim (fot. Katarzyna Pukowiec-Kurda, 04.2018 r.)

Walory architektury wiejskiej

Młyn w Klucznie – na zespół zabytkowy składa się fragment zagrody młynarskiej niemieckiego osadnika Patrzykowskiego z młynem, domem mieszkalnym, tartakiem oraz dwoma budynkami gospodarczymi. Początkowo młyn spełniał funkcje gospodarcze – mielenie zboża. W latach 20. XX wieku przeszedł gruntowną przebudowę, w której koło wodne zmieniono na turbiny, budynek podwyższono o jedną kondygnację oraz przebudowano system wodny i kanał (Mucha, 2014). Od połowy lat. 90. XX wieku młyn nie spełnia swojej roli i jest własnością prywatną. Młyn jest obiektem drewnianym, posadowionym na podwalinie z kamieni polnych o typowych cechach regionalnej architektury drewnianej. Jest przykładem nasiębiernego młyna wodnego. Zachowało się oryginalne wyposażenie z lat 20. XX wieku m. in. mlewniki, odsiewacze (Łabęcka, 1998).

Zespół zabudowań folwarcznych w Cieszowej – Składa się z Budynku administracyjnego i spichlerza. Budynek administracyjny powstał w stylu klasycystycznym w I poł. XIX wieku jako obiekt murowany. W wnętrzu budynku zachował się oryginalny dwutraktowy układ z sienią. Spichlerz w Cieszowej pochodzi z końca XVIII lub początku XIX w. Jest budynkiem drewnianym w konstrukcji zrębowej, ustawionym na podmurówce. Posiada dwie kondygnacje i nakryty jest dachem naczółkowym z okapem opartym na belkach stropowych (Pilch, 2008).



Fot. 24. Spichlerz w Cieszowej (fot. Anna Żemła-Siesicka, 01.2018 r.)

Dodatkowym walorem kulturowym w turystyce mogą tereny dawnego górnictwa i hutnictwa rud żelaza. Ze względu na specyfikę obszaru i jego zasobność w rudy żelaza, już od dawna na terenie współczesnego Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” rozwijało się górnictwo i hutnictwo. Do wytopu żelaza używano aż do XIX w. węgla drzewnego z okolicznych lasów. W wielu miejscowościach w XVIII w. istniały zakłady hutnicze (wielkie piece i fryszarki) np. w Ciasnej, Zborowskim, Kochanowicach, Cieszowej, Niwkach (Mastaj, 2008). Pierwszy wielki piec na terenie Parku pojawił się w hucie Chwostek (Ryczywół) w 1753 r. Na terenie PKLnGL działały też walcownie żelaza (Jaros, 1972). W okolicach Konopisk działały kopalnie żelaza, czego upamiętnieniem jest pomnik w kształcie wagonika w okolicach Urzędu Gminy. Ponadto kopalnie żelaza funkcjonowały w Zborowskim, Zmupach, Boronowie i Panoszowie (Jaros, 1972). W lesie między Zborowskim i Panoszowem istniała dawna kolejka (Mapa Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”, Wyd. PLAN, 2007). Obecnie pozostałościami po hutnictwie i wydobywaniu rud żelaza są niewielkie pagórki porośnięte lasem. Działalność przemysłowa koncentrowała się w okolicach Zborowskiego i Niwek (las pomiędzy miejscowościami), rezerwatu Rajchowa Góra, w Zumpach oraz w Konopiskach. Obecnie informacje o historycznej działalności hutniczej promują tablice informacyjne m.in. na ścieżce edukacyjnej na Rajchową Górę.

5. ISTNIEJĄCY SYSTEM I INFRASTRUKTURA OBSŁUGI RUCHU TURYSTYCZNEGO, OBSZARY WYKORZYSTYWANE REKREACYJNIE ORAZ DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA PROWADZONA PRZEZ PARK

Na obszarze Parku system infrastruktury turystycznej jest stosunkowo słabo rozwinięty, co jest spowodowane przede wszystkim niewielkim ruchem turystycznym. Przeważają turyści przybywający do PKLnGL na jeden dzień.

5.1. Baza noclegowa

Baza noclegowa jest słabo rozwinięta i rozproszona. Dominują kwatery prywatne, określane w ofercie jako agroturystyka. Zwykle są to pokoje w domu gospodarza lub noclegi oferowane w osobnych domkach letniskowych na wyłączność gości. Ze względu na niewielki ruch turystyczny, wiele spośród kwater oferuje również noclegi pracownicze (kwatery nastawione jedynie na noclegi pracownicze zostały pominięte w zestawieniu). Standard kwater jest przeciętny, oferowane pokoje często posiadają łazienki, choć zdarzają się także pokoje bez sanitariatów. Ceny jak na oferowany standard i miejsce są raczej wysokie: wahają się w granicach 35 zł/noc. Kwatery prywatne zlokalizowane są zwykle pojedynczo przede wszystkim w północnej i zachodniej części Parku, w miejscowościach: Pawełki i Kochanowice.



Fot. 25. Dom „Pod Modrzewiami” w Kamińsku (fot. Katarzyna Pukowiec-Kurda, 04.2018 r.)

Najbardziej znanym miejscem noclegowym jest schronisko młodzieżowe w Pawełkach, oferujące pokoje z łazienkami lub bez, stołówkę, kompleks boisk oraz parking. Schronisko uczestniczy w organizacji lokalnych imprez, w tym Święta Kwitnącego Różanecznika, dożynek, dnia dziecka i innych. Należy zaznaczyć, że w okresie długiego weekendu majowego (1 i 3.05.2018) schronisko było nieczynne.



Fot. 26. Schronisko młodzieżowe Pawełek w Pawełkach (fot. Katarzyna Pukowiec-Kurda, 04.2018 r.)

Na obszarze PKLnGL znajdują się także ośrodki wypoczynkowe, ale jest ich niewiele: dom wypoczynkowy OSIRu w Blachowni, ośrodek Caritasu w Turzy oraz Ośrodek Harcerski w Konopiskach. Wraz z upadkiem zakładowych ośrodków nastąpiło przekształcenie struktury bazy noclegowej. Obecnie na terenie Parku znajdują się pozostałości po ośrodkach, które sukcesywnie są zamieniane na prywatne domki letniskowe (Brzegi – ośrodek wystawiony na sprzedaż, Drapacz).



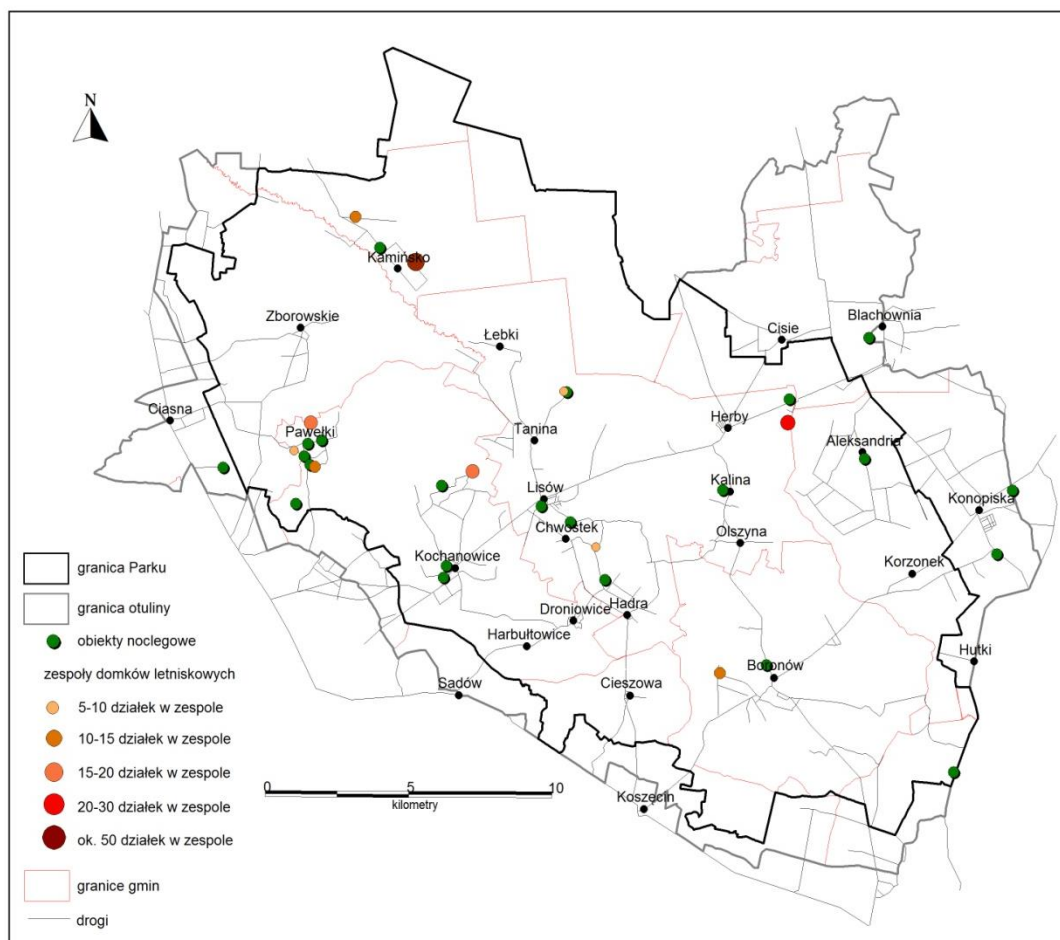
Fot. 27. Ośrodek wczasowy w Brzegach (fot. Katarzyna Pukowiec-Kurda, 04.2018 r.)

Przy zbiorniku Pająk planowane jest przez gminę Konopiska rekreacyjne zaplecze z miejscami hotelowymi, polem namiotowym i parkingami, które wraz z istniejącym tu ośrodkiem harcerskim, utworzą kompleksową bazę noclegową.

Coraz większego znaczenia w Parku nabierają kompleksy domów letniskowych, obecnie zlokalizowane przede wszystkim w Kamińsku. Znaczne obszary przeznaczone pod działki rekreacyjne znajdują się też w Pawełkach (przy stawie Wanda oraz na południu przy lesie). Mniejsze tereny położone są w miejscowościach: Doły, Ostrów, Pietrzaki, Turza oraz Piłka k/Chwostka. Zaznaczyć należy, że w Studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych gmin przewidziane są znaczne tereny pod tego rodzaju zagospodarowanie.



Fot. 28. Zespół działek rekreacyjnych w Pawełkach (ul. Stawowa) (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)



Map. 16. Obiekty bazy noclegowej na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

Tab. 8. Zestawienie bazy noclegowej na terenie PKLnGL

Lp.	Nazwa	Adres	Gmina	Typ	Liczba miejsc noclegowych	Uwagi
1.	DW OSIR –	Blachownia, ul. Sportowa 1	Blachownia	dom wycieczkowy	42	Wypożyczalnia sprzętu pływającego i rowerów, boisko, hala widowiskowo-sportowa W otulinie
2.	U Patryka	Boronów, ul. Poznańska 33a	Boronów	agroturystyka	14	W Parku
3.	Agrotomila Świtezianka	Ciasna, ul. Gen. Bema 12,	Ciasna	agroturystyka	10	W otulinie
4.	Pawełek	Pawełki, ul Główna 14	Ciasna	szkolne schronisko młodzieżowe	60	W Parku zaplecze sportowe
5.	Agroturystyka Pod Brzozami	Pawełki, ul. Główna 34	Ciasna	agroturystyka	10	W Parku

6.	Agroturystyka Rybaczówka	Pawelki, ul. Kochcicka	Ciasna	agroturystyka/do mek	10	W Parku
7.	Agroturystyka Pod Kasztanem	Pawelki, ul. Piaskowa 4	Ciasna	domek letniskowy	6	W Parku
8.	Restauracja 58	Lisów, ul. Stawowa 58	Herby	pokoje przy restauracji	6	W Parku
9.	Agroturystyka Mochała	Mochała, ul. Fabryczna 3A	Herby	agroturystyka/	9	W Parku stajnia
10.	Pod lipami	Otrzęsie 2, Lisów, ul. Częstochowska	Herby	pokoje gościnne	6	W Parku
11.	Zajazd Złota Róża	Pietrzaki, ul. Częstochowska 3	Herby	zajazd	30	W Parku kort tenisowy
12.	Ośrodek Formacyjno-Wypoczynkowy Caritas w Gliwicach	Turza 2 , Lisów	Herby	ośrodek wypoczynkowy	59	W Parku sala konferencyjna
13.	noclegi w Kalinie	Kalina, ul. Szkolna 10a	Herby	agroturystyka	4	W Parku
14.	U Wujka	Kochanowice, ul. Ogrodowa 18,	Kochanowice	agroturystyka/ domek	4	W Parku
15.	Tytan	Kochanowice, ul. Wolności 15 d	Kochanowice	zajazd	42	W Parku
16.	Agnes	Kochcice, ul. Biały ług 1 A, Kochanowice	Kochanowice	agroturystyka/ domek	4	W Parku
17.	Gospodarstwo Agroturystyczne Wojciech Gołek	Lubockie, ul. Piaskowa 8, Kochanowice	Kochanowice	agroturystyka	3	W Parku
18.	Stokrotka	Aleksandria, ul. Gościnną 109	Konopiska	agroturystyka	8	W Parku
19.	Harcerski Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy Pająk Hufca ZHP Częstochowa	Konopiska	Konopiska	pole namiotowe, pole kempingowe, 8 domków	pole namiotowe - 400, domki - 176	Zaplecze sportowe w otulinie
20.	Osada Piła	Konopiska, ul. Źródłana 45	Konopiska	agroturystyka	12	W otulinie
21.	Pod Modrzewiami	Ługi-Radły, Kamińsko 19	Przystajń	agroturystyka/do mek	14	W Parku
22.	Zajazd Orlik	Kamienica, ul.	Woźniki	hotel	18	W Parku

		Częstochowska 54				restauracja
Wybrane elementy bazy noclegowej w bezpośrednim sąsiedztwie, poza granicami Parku						
1.	B. Henne	Kochcice, ul. Parkowa 28	Kochanowice	agroturystyka	24	-
2.	U Harnasia	Kochcice, ul. Ogrodowa 24, Kochanowice	Kochanowice	agroturystyka	10	Jazda konna
3.	Strzelnica	Kochanowice	Kochcice	hotel	96	Tor kartingowy, pole paintballowe, park dla dzieci, sala zabaw i strzelnica

Źródło: dane własne autorów

Tab. 9. Zestawienie drugich domów na terenie PKLnGL

Lp.	Gmina	Lokalizacja	Orientacyjna liczba działek	Uwagi
1.	Boronów	Doły k/Boronowa	10-15	W Parku
2.	Herby	Pietrzaki	20-30	W Parku
3.	Herby	Piłka, ul. Stawowa	5-10	W Parku
4.	Herby	Turza	5-10	W Parku
5.	Ciasna	Pawełki, cz. zach. pod lasem	5-10	W Parku
6.	Kochanowice	Pawełki, ul. Stawowa	15-20	W Parku
7.	Kochanowice	Pawełki, ul. Piaskowa	10-15	W Parku
8.	Kochanowice	Ostrów-Styczyrze	15-20	W Parku
9.	Przystajń	Kamińsko	ok. 50	W Parku
10.	Przystajń	Kluczno k/Kamińska	10-15	W Parku

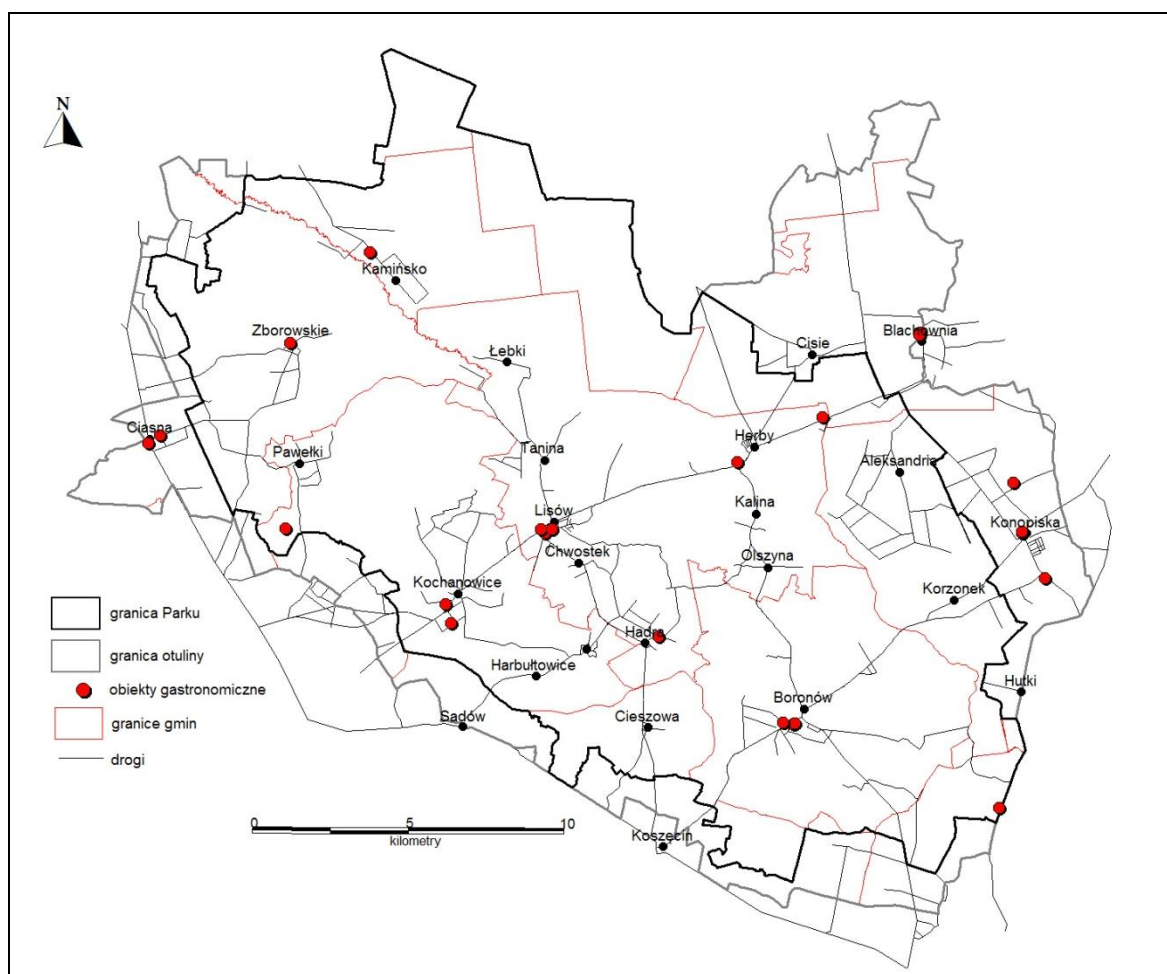
Źródło: dane własne autorów

5.2. Baza gastronomiczna

Na obszarze Parku baza gastronomiczna służy głównie obsłudze mieszkańców. Turyści oraz przejezdni korzystają głównie z obiektów położonych przy drodze krajowej Częstochowa-Lubliniec, gdzie znajdują się restauracje: Złota Róża, Vega, Restauracja 58. W strukturze gastronomicznej PKLnGL dominują restauracje, nieliczne są kawiarnie.



Fot. 29. Restauracja 58 w Lisowie (fot. Anna Żemła-Siesicka, 03.2018 r.)



Map. 17. Obiekty bazy gastronomicznej na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

Tab. 10. Zestawienie obiektów bazy gastronomicznej na terenie PKLnGL

Lp.	Nazwa	Lokalizacja	Gmina	Rodzaj	Uwagi
1.	Totutaj	Blachownia, ul. Henryka Sienkiewicza 31	Blachownia	restauracja	W otulinie
2.	Smaki Świata w Grzybku	Blachownia ul. Henryka Sienkiewicza	Blachownia	restauracja	W otulinie
3.	Nad Liswartą	Boronów, ul. Wojska Polskiego 1	Boronów	restauracja	W Parku
4.	Muffinka Cafe	Boronów, ul. Wojska Polskiego	Boronów	kawiarnia	W Parku
5.	-	Boronów, ul. Dolna 4	Boronów	sala bankietowa	W Parku
6.	Gospoda	Ciasna, ul. Lubliniecka 20	Ciasna	restauracja	W otulinie
7.	Mustang	Ciasna, ul. Lubliniecka 20	Ciasna	restauracja	W otulinie
8.	U Soroni	Zborowskie, .ul. Górna 1	Ciasna	bar	W Parku
9.	U Joasi	Hadra, Ul. Szkolna 21	Herby	kawiarnia	W Parku
10.	Restauracja 58	Lisów, ul. Stawowa 58	Herby	restauracja	W Parku
11.	Vega	Lisów, ul. Wiejska 1a	Herby	restauracja	W Parku
12.	Złota Róża	Pietrzaki, ul. Częstochowska 3	Herby	zajazd	W Parku
13.	-	Lisów, Ul. Stawowa	Herby	pub	W Parku
14.	Herbska	Herby, ul. Lubliniecka 72	Herby	restauracja	W Parku
15.	Tytan	Kochanowice, ul. Wolności 15 d	Kochanowice	zajazd	W Parku
16.	ManhaTTan	Kochanowice, ul. Dworcowa 34	Kochanowice	restauracja	W Parku
17.	Biały Ług	Biały Ług, ul. Biały Ług 1 A, 42-713 Kochanowice	Kochanowice	smażalnia ryb	W Parku
18.	Rosa	Konopiska, Kopalnia/k Konopisk, ul. Rolna	Konopiska	restauracja (przy polu golfowym)	W otulinie
19.	Rybka	Konopiska, przy ośrodku ZHP	Konopiska	bar – smażalnia ryb	W otulinie

20.	Kuchnia Smaku	Konopiska, Ul. Częstochowska 2	Konopiska	restauracja	W otulinie
21.	Pizzeria Toscania	Konopiska, ul. Częstochowska	Konopiska	restauracja	W otulinie
22.	Karczma Kamińsko	Kamińsko, Ul. Kamińska 14, 42-142 Ługi	Przystajń	restauracja	W Parku
23.	Orlik	Kamienica, ul. Częstochowska 54	Woźniki	restauracja w zajeździe	W Parku

Źródło: dane własne autorów

5.3. Obiekty edukacyjne

Edukacja prowadzona w parkach krajobrazowych łączy się z często z turystyką, szczególnie poprzez ścieżki edukacyjne, które stanowią zarówno elementy edukacji jak i zagospodarowania turystycznego. Edukacja na obszarze Parku prowadzona jest przede wszystkim przez Ośrodek Edukacyjny przy oddziale ZPKWŚ w Kalinie, zarówno poprzez edukację stacjonarną jak i terenową, oraz przez nadleśnictwa, które w różnym stopniu wypełniają zadania edukacyjne na terenie PKLnGL.

Ośrodek Edukacyjny w Kalinie

W ośrodku w Kalinie znajduje się sala edukacyjna wyposażona w sprzęt multimedialny, kącik przedszkolaka oraz ekspozycja przyrodnicza, która przedstawia dwa bloki tematyczne: ekosystemy leśne i obszary wodno-błotne, które są szczególnie charakterystyczne dla terenu Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”. Przy Ośrodku znajdują się: zadaszona wiata edukacyjna, krąg ogniskowy, tablice edukacyjne oraz zadaszone ławostoly umożliwiające prowadzenie zajęć plenerowych.

Tematyka wiodąca Ośrodka to przyroda obszarów wodno-błotnych. Oferta edukacyjna Ośrodka kierowana jest do szerokiej grupy odbiorców – dzieci, młodzieży szkolnej, studentów oraz osób dorosłych. Obejmuje ona zajęcia stacjonarne (prowadzone w Ośrodku Edukacyjnym) oraz terenowe (prowadzone na ścieżkach dydaktyczno-przyrodniczych: „Na Brzozę”, „Cisy nad Liswartą”, „Kierzkowskie Bagna”, „Kalina-Olszyna”, „Pajęczek”). W całorocznej ofercie edukacyjnej Ośrodka znajdują się m.in.: warsztaty stacjonarne, pogadanki, festyny plenerowe i akcje ekologiczne (np. Dzień Ziemi, Sprzątanie Świata, itp.), zajęcia okazjonalne (np. Dzień Dziecka), zajęcia w trakcie ferii zimowych i wakacji, konkursy o zasięgu lokalnym, wojewódzkim i ogólnopolskim (np. Poznajemy Parki Krajobrazowe Polski), szkolenia i warsztaty dla osób dorosłych oraz konferencje i sympozja naukowe a także wiele innych zajęć. Oferta edukacyjna ośrodka obejmuje płatne oraz bezpłatne formy zajęć (dane na podstawie ulotki informacyjnej Ośrodka Edukacyjnego). Prowadzone są także zajęcia wakacyjne, w których udział biorą uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, podstawowych oraz przedszkolaki. W lecie 2018 r. odbył się rajd rowerowy oraz festyn dla dzieci z rodzicami a także warsztaty plastyczne i zabawy edukacyjne. Ośrodek dba o wyznaczanie i wyposażenie w tablice edukacyjne ścieżek edukacyjnych.

Ścieżki i tablice wyznaczone przez ZPKWŚ w Kalinie:

„Na Brzozę”, „Kierzkowskie Bagna”, „Cisy nad Liswartą”, „Kalina-Olszyna”, „Pajęczek”.

Tematy zajęć warsztatów stacjonarnych:

Formy ochrony przyrody, gatunki rzadkie i chronione, znaczenie obszarów wodno-błotnych, kilka słów o nietoperzach, płazy, ciekawostki PK „Lasy nad Górną Liswartą”, wypalanie traw, poznajemy nasze drzewa, zwierzęta zimą - dokarmianie zwierząt, dobre rady na codzienne odpady, ekosystemy leśne i obszary wodno-błotne, budki lęgowe ptaków, nasi mali przyjaciele, kolej jako ekologiczny środek transportu, Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą”, a dawne górnictwo i hutnictwo gminy Boronów, mieszkańcy parku krajobrazowego, czy zna pan bobra, ekologia na widelcu - zasady zdrowego żywienia, zielona Wielkanoc, ekologiczne spotkanie przy choince.

Tematy zajęć terenowych:

Poznajemy nasze drzewa, rozpoznajemy ślady i tropy zwierząt, cztery pory roku (zajęcia sezonowe wg bloków tematycznych: wiosna, lato, jesień, zima), leśni detektywi, echa dawnego przemysłu.

Tab. 11. Zestawienie liczby osób odwiedzających Ośrodek Edukacyjny w Kalinie

Rok	2015	2016	2017
Przedszkolaki	737	449	406
Uczniowie szkół podstawowych	1322	1117	1499
Uczniowie szkół gimnazjalnych	583	447	168
Osoby dorosłe	68	106	67
Razem:	2710	2119	2140

Źródło: dane Ośrodka Edukacyjnego w Kalinie

Edukację ekologiczną prowadzą także Nadleśnictwa Koszęcin, Herby oraz Lubliniec.

Nadleśnictwo Koszęcin:

Nadleśnictwo Koszęcin na bieżąco w roku 2018 prowadzi edukację przyrodniczo leśną na terenie swojego zasięgu terytorialnego obejmując nią również tereny Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”. W wyremontowanej zabytkowej siedzibie nadleśnictwo prowadzi działalność edukacyjną w tematyce ochrony przyrody. W 2017 Nadleśnictwo wydało broszurę informacyjną „Historia i Teraźniejszość”, w której informuje między innymi o Parku Krajobrazowym „Lasy nad Górną Liswartą”. Prowadzone są także lekcje terenowe, spotkania edukacyjne w szkołach i w innych instytucjach, organizowane są konkursy leśne.

Tab. 12. Edukacja prowadzona w Nadleśnictwie Koszęcin na obszarze PKLnGL

Forma edukacji	Liczba zajęć	Liczba uczestników
Lekcje terenowe i wycieczki z przewodnikiem.	8	480
Spotkania z leśnikiem w szkołach	17	820
Spotkania edukacyjne z leśnikiem poza szkołą (w Domu Kultury, Muzeum, Urzędzie Gminy itp.)	1	100
Konkursy leśne (wiedzy, plastyczne, literackie itp.)	3	290

Inne, np. festyny, targi itp. Cietrzewisko (w ramach imprezy Śląski Festiwal Muzyki Myśliwskiej, Mistrzostwa Drwali), Międzynarodowy Konkurs Tradycyjnego Powożenia o Trofeum Śląska.	2	12000
Razem:	31	13 690

Nadleśnictwo Herby:

Nadleśnictwo Herby posiada od 2007 r. Izbę Edukacji Leśnej w Herbach, w której udostępnione są gabloty, ekspozyty, a także zbiory biblioteczne. Na terenie Izby znajduje się miejsce na ognisko, tablice informacyjne dotyczące szeroko rozumianej gospodarki leśnej oraz pracę leśnika a także z zagadnieniami związanymi z ekologią i ochroną przyrody. Prowadzone są różnorodnego rodzaju zajęcia: od rekreacyjno – wycieczkowych dla młodszych grup dzieci, po poważniejsze zajęcia o charakterze warsztatowym dla grup gimnazjalnych, licealnych, czy też dla dorosłego odbiorcy.

Nadleśnictwo posiada pod opieką ścieżkę edukacyjną położoną w gminie Blachownia, na obszarze leśnictwa Blachownia i Trzepizury. Długość trasy do zwiedzania pieszego wynosi 2,2 km. Tematyka tablic dotyczy różnych zagadnień dotyczących ekosystemu leśnego. Informacje opracowane są skrótowo, syntetycznie. Ścieżka jest łatwo dostępna dla wycieczek. Nadleśnictwo Herby planuje w roku 2018 lub najpóźniej w 2019 w miejsce starych – około 10 nowych tablic.

Nadleśnictwo Lubliniec:

Nadleśnictwo Lubliniec posiada na terenie Parku ścieżki edukacyjne w gminie Zborowskie o tematyce leśnej. Służą przede wszystkim edukacji dzieci z miejscowej szkoły. Obecnie ścieżki są niewykorzystywane, a tablice edukacyjne wymagają modernizacji (wg informacji z Nadleśnictwa ścieżka przeznaczona jest do likwidacji).

Wg danych otrzymanych z Nadleśnictwa, w 2017 r. przeprowadzono 2 lekcje terenowe (70 osób) oraz 1 spotkanie z leśnikiem w szkole (40 osób). Ponadto opublikowano informator przyrodniczo-leśny pt. „Nadleśnictwo Lubliniec” (nakład 5000 szt.).

Nadleśnictwo Kłobuck:

Formy edukacji leśnej społeczeństwa:

Poza edukacją leśną prowadzoną w obiektach należących do Nadleśnictwa leśnicy biorą udział w różnego rodzaju formach zajęć edukacyjnych takich jak: konkursy, turnieje wiedzy ekologicznej, spotkania z leśnikiem w szkołach, przedszkolach, ekspozycje dotyczące gospodarki leśnej, pikniki leśne itp.

Partnerzy nadleśnictwa w edukacji leśnej społeczeństwa.

- Przedszkola i szkoły: podstawowe, gimnazja, średnie,
- Samorządy: wydziały edukacji w gminach; wydziały oświaty, edukacji w starostwie, metodycy zatrudnieni przez starostw,
- Załęczański Park Krajobrazowy,
- Sąsiednie Nadleśnictwa: Nadleśnictwo Herby, Złoty Potok, Olesno, Radomsko, Gidle,
- Współpraca z pracownikami zajmującymi się edukacją leśną w formie organizowania różnych akcji, konkursów, spotkań.

Nadleśnictwo Złoty Potok:

Edukacyjna działalność Nadleśnictwa nie obejmuje terenów Parku.

Zagrody edukacyjne

Szczególną formą edukacji zajmują się powstałe ostatnim czasie zagrody edukacyjne, przynależące do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych (program realizowany od 2011). Do sieci należy gospodarstwo „Owczarkowa Zagroda” położona w Niwkach (Wąsosz138, 42-274 Konopiska). Gospodarstwo edukuje w zakresie produkcji zwierzęcej oraz świadomości ekologicznej i konsumenckiej. Oferowana tematyka zajęć to: rolnictwo i zajęcia gospodarskie, przetwórstwo produktów spożywczych, tradycyjna żywność, kuchnia domowa, edukacja regionalna, przyroda.

Inna forma nauki oraz proponowana odmienna tematyka w stosunku do oferty Ośrodka w Kalinie i Nadleśnictw, stanowi bardzo dobre uzupełnienie zagadnień regionalnych w edukacji na obszarze Parku.

5.4. Informacja turystyczna

Na obszarze Parku nie funkcjonuje informacja turystyczna w żadnej z gmin. Rolę jej przejął w pewnym stopniu hotel Strzelnica, który położony jest w sąsiedztwie PKLnGL i udziela informacji turystycznej swoim gościom.

Również informacja piśmiennicza i kartograficzna nie jest rozwinięta. Obecnie w sprzedaży dostępna jest jedynie mapa turystyczna Okolic Częstochowy – Powiat Lubliniecki obejmująca Lasy Nad Górną Liswartą (Okolice Częstochowy. Część Zachodnia. Powiat Lubliniecki. Lasy nad Górną Liswartą – mapa aktualizowana w terenie. Galileos, skala 1:50 000. 2014).

We współpracy z ZPKWŚ wydane zostały również następujące mapy:

- Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą” – mapa przyrodnicza aktualizowana w terenie, skala 1:50 000, ZPKWŚ, 2007,
- Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą” – mapa przyrodniczo-turystyczna, skala 1:50 000, ZPKWŚ,
- Gmina Konopiska - mapa turystyczna, skala 1:17 200, 2014.

ZPKWŚ wydał także następujące informatory, ulotki i inne materiały dydaktyczne:

- Przyroda parków krajobrazowych województwa śląskiego, 2017 - zestaw ulotek- 2000 szt.,
- Przyroda Parków Krajobrazowych województwa śląskiego, 2016 – kompendium wiedzy- 1500 szt. ,
- Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Pajęczek”, 2016 -informator- 1000szt.,
- Przyroda parków krajobrazowych województwa śląskiego, 2015 - 3000 szt.,
- Obszary wodo-błotne PK Lasy nad Górną Liswartą”, 2014 – informator – 4000 szt.,
- Mapa przyrodniczo-turystyczna „LnGL” (wersja laminowana), 2014 – 1000 szt.,
- Mapa przyrodniczo-turystyczna „LnGL”, 2014 – 3000 szt.,
- Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą, 2008 – informator – 2000 szt.,
- Obszary wodno-błotne na terenie Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”, 2004 - informator,
- Informator o Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, 2004,
- Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą – informator, 2003
- Ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza Lubockie – Stawy Brzoza – Pawełki, 2003,
- Ścieżka dydaktyczno przyrodnicza „Cisy nad Liswartą”, 2003,
- Informator o Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, 2000,
- wydawnictwa pokonferencyjne i kalendarze.

Przy okazji powstania nowego odcinka drogi Św. Jakuba powstał przewodnik opisujący szczegółowo całą trasę, w tym odcinek biegnący przez Park - Glinicę, Pawełki, Cisie, Blachownię (Częstochowska Droga Św. Jakuba. Przewodnik. Stowarzyszenie Rozwoju Ziemi Lublinieckiej, 2017).

Pewne informacje można znaleźć w przewodnikach dotyczących większych obszarów, a w których zawarto także informacje dotyczące PKLnGL.

5.5. Urządzenia turystyczne i rekreacyjne

W Parku nieliczne miejsca zawierają przystosowania w postaci schronów, wiat wypoczynkowych czy parkingów/miejsc postojowych. Wieże widokowe zlokalizowane są nad Stawem Hadra oraz przy stanowisku różaneczników, a nad Stawem Pająk i Brzoza znajdują się platformy widokowe (pomosty).

Do rekreacji przystosowane są stawy: Pająk i Hucisko. Znajdują się przy nich parkingi, wiaty, altany, place zabaw. W bezpośrednim sąsiedztwie zbiornika Pająk położone jest Gminne Centrum Kultury i Rekreacji wraz z Kompleksem Rekreacyjno-sportowym usytuowany. Znajdują się tam boiska do siatkówki, koszykówki, tenisa ziemnego, piłki nożnej (Orlik). Nieodpłatnie udostępniany jest też sprzęt sportowy.

Szczegółne miejsce w rekreacji zajmuje Jezioro Blachownia, przy którym znajduje się Ośrodek Sportu i Rekreacji wraz z Domem Wycieczkowym. Przy ośrodku znajduje się stadion sportowy miejski (Orlik), hala widowiskowo-sportowa, skate park, brodzik dla dzieci, sauna, wypożyczalnia rowerów i sprzętu pływającego. Jest to jedyny tak szeroko rozbudowany kompleks sportowy na terenie PKLnGL.

Urządzenia i obiekty sportowe:

- boiska – na terenie Parku zlokalizowane są liczne boiska, w tym Orliki. Największe znajdują się w Blachowni, Boronowie przy szkole, kompleks boisk przy Schronisku w Pawełkach, w Harbułtowicach,

Tab. 13. Zestawienie boisk sportowych w gminach PKLnGL

Boisko	Lokalizacja	Uwagi
Zespół boisk przy szkole	Herby	W Parku
Zespół boisk przy szkole	Olszyna	W Parku
Zespół boisk przy szkole	Lisów	W Parku
Zespół boisk przy szkole	Hadra	W Parku
Orlik, kompleks boisk przy Gminnym Centrum Kultury	Konopiska	W otulinie
Boisko przy szkole	Kopalnia (Konopiska)	W otulinie
Zespół boisk przy szkole	Aleksandria	W Parku
Zespół boisk przy szkole	Boronów	W Parku
Boisko Orlik	Ciasna	W otulinie
Boisko przy szkole	Molna	W otulinie
Boisko przy szkole	Zborowskie	W Parku

- wypożyczalnie sprzętu: wypożyczalnia rowerów w Schronisku Młodzieżowym w Pawełkach, wypożyczalnia rowerów w OSIR w Blachowni, wypożyczalnia sprzętu pływającego – Blachownia, zbiornik Pająk (kajaki),

- korty tenisowe: OSIR Blachownia, Tanina, przy Schronisku w Pawełkach, przy Zajeździe Żłota Róża,



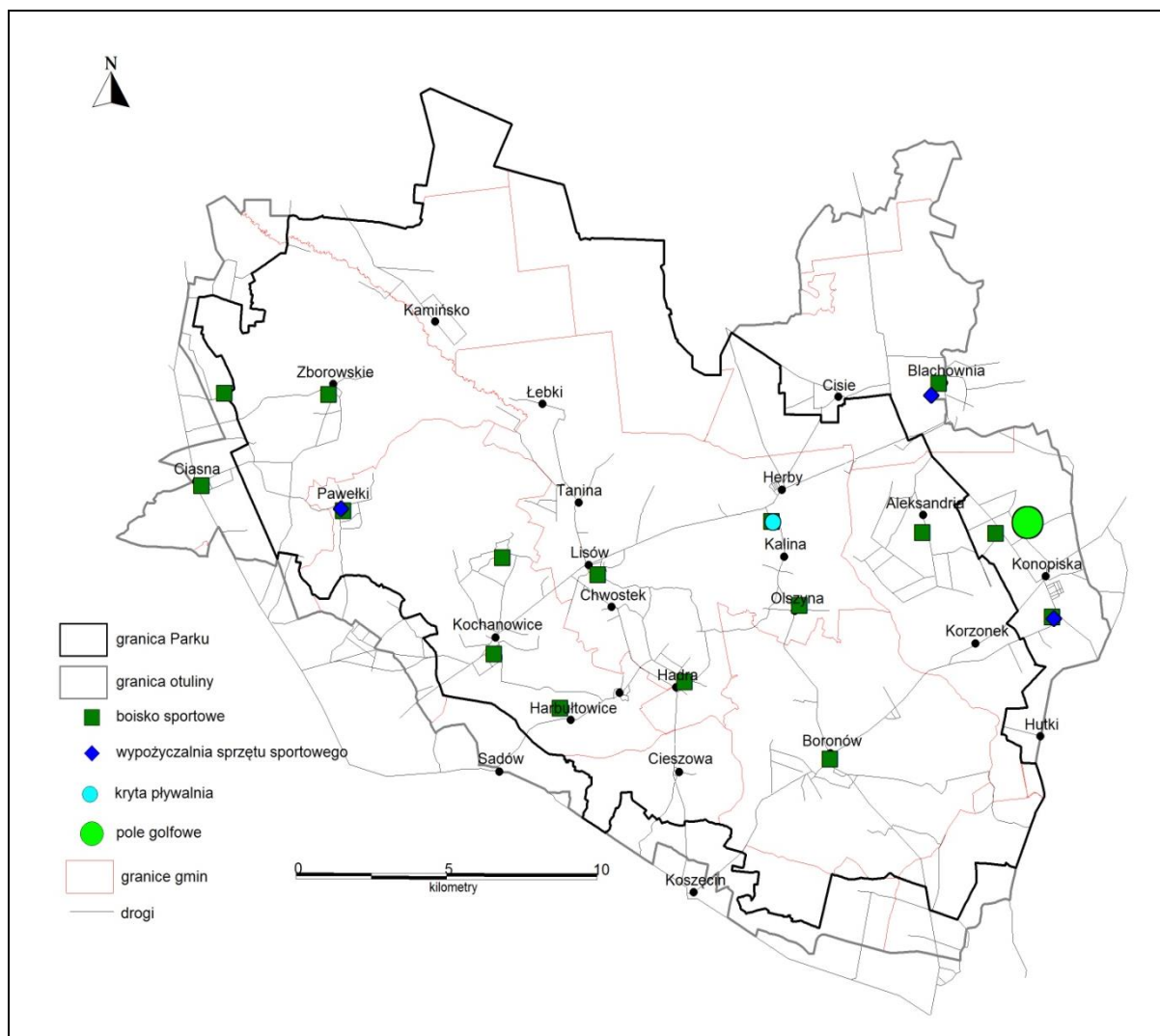
Fot. 30. Korty tenisowe w Taninie (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

- baseny: kryta pływalnia z 5 torami o wymiarach 25 m, brodzikiem oraz widownią na 100 miejsc w Herbach,
- pole golfowe: Rosa Private Golf Club w Konopiskach – 100 ha, 18 dołkowe,



Fot. 31. Pole golfowe w Konopiskach (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

- siłownie zewnętrzne i place zabaw: znajdują się w każdej gminie, szczególnie rozległy plac zabaw z siłownią znajduje się przy kościele w Boronowie.



Map. 18. Obiekty bazy sportowej na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

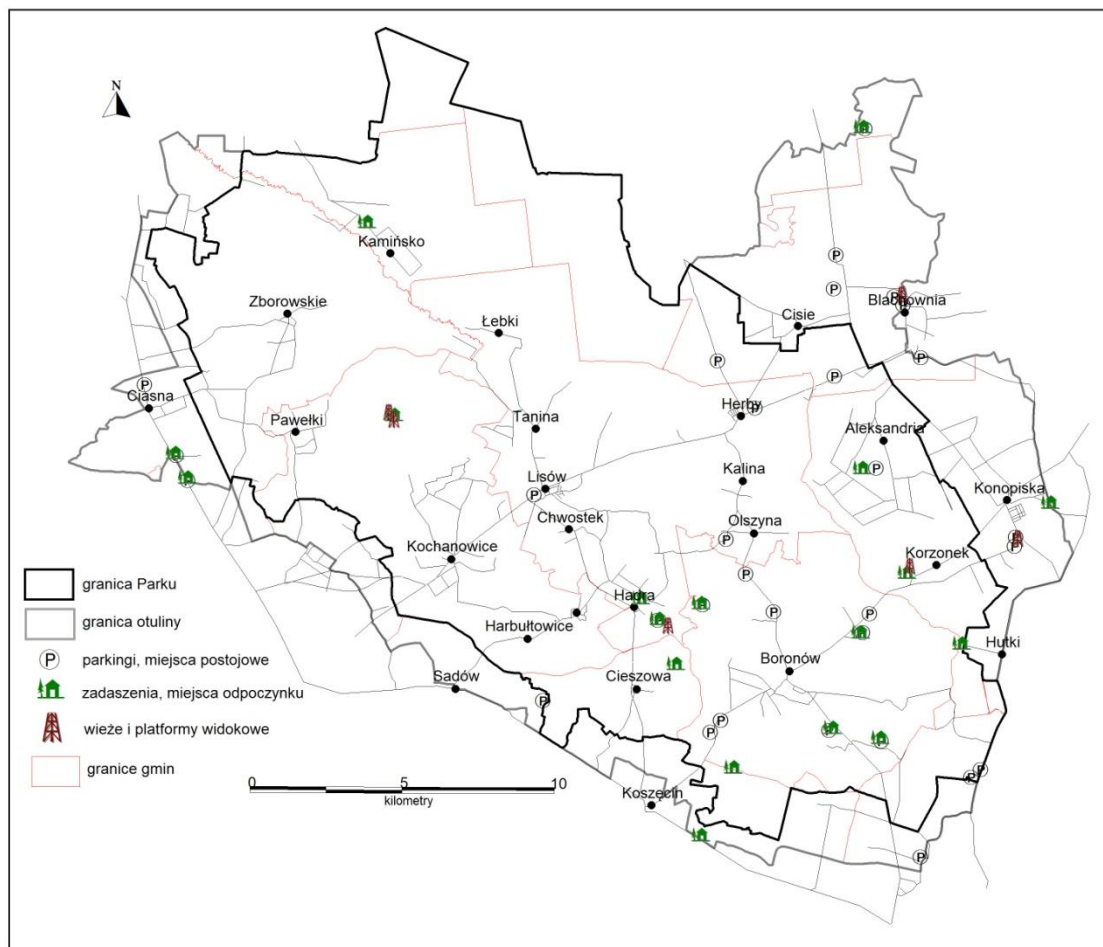
Do urządzeń turystycznych na obszarze Parku zaliczyć można miejsca odpoczynku, schrony i wiaty wypoczynkowe oraz parkingi i miejsca postojowe obsługujące ruch turystyczny i rekreacyjny (nie brano pod uwagę parkingów towarzyszącym sklepom, parkingów w centrach miast). Tego typu urządzenia występują licznie, często w połączeniu parking leśny + miejsce odpoczynku.



Fot. 32. Miejsce odpoczynku w Ciasnej (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

Parkingi i miejsca postojowe są liczne przy głównych drogach: przy drodze krajowej w Ciasnej (dwa parkingi z zadaszeniami), dwa parkingi na drodze Boronów-Koszęcin oraz Boronów-Olszyna, przy drodze Hadry-Kłobuck, przy drodze Dębowa-Góra-Konopiska. Miejsca odpoczynku z zadaszeniami znajdują się m.in. nad Stawem Brzoza, w Hadrze przy stawie, nad zbiornikiem Pająk, w Grojcu (w połączeniu z miejscami postojowymi), koło leśniczówki na Drodze Huciska koło Koszęcina, na niebieskim szlaku w pobliżu Hadry (w połączeniu z miejscami postojowymi). Liczne są także miejsca odpoczynku wyposażone w ławostoly bez zadaszeń: m.in. w Korzonku, w Dębowej Górze, w Kamińsku.

Wieże widokowe znajdują się nad Stawem Hadra, przy stanowisku różaneczników, na Pajdowej Górze oraz nad Jeziorem Blachownia. Dodatkowo nad Zalewem Pająk oraz nad Stawem Brzoza znajdują się pomosty widokowe.



Map. 19. Urządzenia turystyczne i rekreacyjne na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

5.6. Komunikacja

Obszar Parku jest dobrze skomunikowany. Decyduje o tym bliskość Częstochowy i Lublińca. Na teren Parku można dostać się przede wszystkim samochodem. Turyści zmotoryzowani mogą korzystać z parkingów położonych w centrach miast i wsi, brakuje natomiast parkingów przy szlakach i ścieżkach edukacyjnych. Dostęp jak i środkami lokomocji publicznej: pociągiem i autobusem jest możliwy ale utrudniony ze względu na nieliczne kursy oraz likwidację w ostatnim czasie PKS Lubliniec.

Komunikacja kołowa

Obszar Parku przecięty jest drogą wojewódzką nr 46 o przebiegu Częstochowa-Lubliniec. Droga jest dwujezdniowa, przebiega przez miejscowości Błachownia, Herby, Lisów, Kochanowice. Od strony zachodniej Park graniczy z drogą krajową 11, przebiegającą przez Ciasną.

W południowo-wschodniej części PKLnGL znajdują się drogi wojewódzkie:

- Droga 904 – łączy Konopiska z drogą krajową Częstochowa-Lubliniec,
- Droga 905 – łączy Piasek z Herbami, przez obszar Parku przebiega przez Kalinę, Olszynę, Zumpy, Boronów, Hucisko i Psary,
- Droga 906 – łączy Lubliniec z Piaskiem, biegnie wzdłuż południowej granicy Parku przez Sądów, Wierzbie, Koszęcin,
- Droga 907 – łączy Wygodę pod Częstochową z Niewieszą, przez obszar Parku przebiega przez Konopiska, Leśniaki, Dębową Górę, Boronów i Koszęcin,

- Droga 908 – łączy Częstochowę z Tarnowskimi Górami. Biegnie wzdłuż granicy wschodniej na wysokości Hutek i Kamienia.

Pozostałe drogi to drogi lokalne, częściowo asfaltowe, częściowo gruntowe. Najważniejsze z nich to drogi łączące poszczególne wsie:

Lisów-Chwostek-Cieszowa-Koszęcin, Lisów-Tanina-Łebki, Ługi-Radły-Kamińsko, Kochcice-Pawełki, Ciasna-Zborowskie, Zborowskie-Molna, Sadów-Harbułtowiec-Droniowice-Mochała, Kochanowice-Ostrów-Lubockie, Glinica-Zborowskie, Patoki-Panoszów-Niwki-Ługi-Radły.

Komunikacja kolejowa

Przez obszar Parku przebiegają dwie główne linie kolejowe: trasa północny-wschód – południowy-zachód: Częstochowa-Lubliniec oraz trasa północ-południe: Kalety-Herby oraz Herby-Oleśnica. Znajduje się tu kilka stacji kolejowych: Blachownia, Herby Stare, Herby Nowe, Lisów, Kochanowice, Boronów, Ciasna oraz przy granicy z Parkiem: Strzebiń, Koszęcin, Lubliniec.

Pomimo licznych linii kolejowych i stacji, na obszar PKLnGL pociągiem dostać się można głównie z niedalekich miejscowości (Częstochowa, Lubliniec). Dla Częstochowian dojazd na obszar Parku pociągiem może być dobrą alternatywą dla samochodu.

Najważniejszym węzłem kolejowym jest stacja Herby–węzeł kolejowy i stacja przeładunkowa na magistrali węglowej, z połączeniem do linii Częstochowa – Tarnowskie Góry (przez Lubliniec). Jedną z ważniejszych stacji strategicznych w kraju.

Herby Nowe to jedna z niewielu stacji w Polsce, która ma wyloty w pięciu kierunkach: północno – zachodnim (Wieluń, Poznań); północnym (Zduńska Wola, Łódź); wschodnim – na Częstochowę, zachodnim: w kierunku Lublińca, Opola i Gliwic oraz południowym – połączenie z Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym (www.bazakolejowa.pl).

Obecnie przez Herby (stacja Herby Stare) przebiega trasa Częstochowa-Tarnowskie Góry (9 pociągów na dobę w tygodniu). Trasa prowadzi też przez stacje Blachownia, Lisów, Kochanowice.

Przez Boronów prowadzi trasa Tarnowskie Góry – Wieluń. Pociąg przejeżdża przez Strzebiń, Boronów, Herby Nowe i Kuleje położone przy granicy Parku. (6 połączeń w ciągu doby).

Przez stację w Ciasnej prowadzi trasa Lubliniec-Wrocław (6 pociągów na dobę do Lublińca, 7 pociągów w kierunku Wrocławia).

Komunikacja autobusowa

W miejscowościach na obszarze Parku zlokalizowane są liczne przystanki autobusowe, obsługiwane nie tylko przez PKS. Na obszarze PKLnGL działają różni przewoźnicy: PKS Częstochowa, TK Bus, Sigma BUS, Firma Usługowo-Handlowa „Trelek”, P.H.U. Uni Metal, „Parasol”.

Poniżej przedstawiono zestawienie tras autobusowych na terenie Parku.

Powiat Lubliniecki:

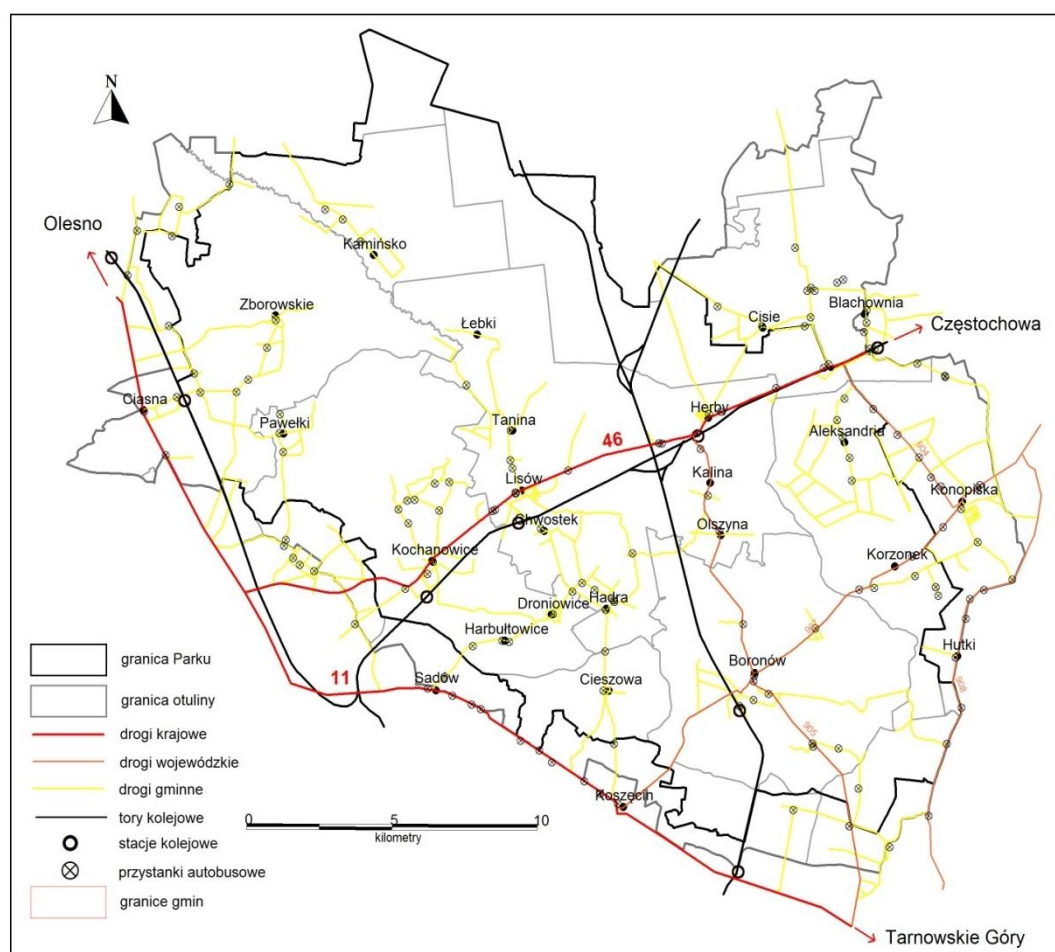
- trasa Lubliniec-Częstochowa – przez Kochanowice, Blachownię, również trasy prowadzące przez Sadów, Koszęcin, Boronów, Konopiska,
- trasa Lubliniec-Tarnowskie Góry – przez Boronów, Koszęcin lub Starczę,
- trasa Zborowskie-Woźniki – przez Ciasną, Lubliniec, Psary lub Patokę, Molną, Ciasną,
- trasa Dobrodzień-Boronów – przez Kochanowice, Lisów, Herby, Olszynę.

Gmina Blachownia:

- trasa Częstochowa-Cisie – przez Blachownię,
- trasa Częstochowa-Truskolasy – przez Blachownię, Herby Stare,
- trasa Częstochowa-Kuleje – przez Blachownię, Cisie,
- trasa Częstochowa-Węglowice – przez Blachownię, Cisie.

Gmina Konopiska:

- trasa Częstochowa-Jamki – przez Wąsocz, Konopiska, Korzonek,
- trasa Częstochowa-Aleksandria – przez Wygoda, Kopalnia,
- trasa Częstochowa-Boronów – przez Wygoda, Konopiska,
- trasa Częstochowa-Hutki – przez Konopiska, Rększowice,
- trasa Częstochowa-Łysiec – przez Konopiska, Hutki, Starcza.



Map. 20. Komunikacja na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

5.7. Ośrodki jeździectwa i szlaki konne

W obrębie Parku funkcjonuje kilka stadnin konnych:

Tab. 14. Zestawienie stadnin konnych na terenie PKLnGL

Lp	Nazwa	Lokalizacja	Uwagi
1.	Zielone Niwy	Niwy 4	W Parku
2.	Stajnia Stasiowe	ul. Stasiowe 7, Lisów	W Parku
3.	Stajnia Mochała	Mochała, ul. Fabryczna 3A	W Parku agroturystyka
4.	Stajnia don Camillo	Konopiska, ul. Źródłana 45	W otulinie
5.	Stadnina Kalina	Kalina	W Parku hotel dla koni
6.	Stajnia Pasjonata	Konopiska, ul. Przejazdowa 32, Aleksandria Pierwsza	W Parku
7.	Stajnia Rusticana	Blachownia, ul. Mickiewicza 3	W otulinie
8.	Hodowla Koni Fryzyjskich	Ogrodowa 24, 42-713 Kochcice	Poza granicami Parku; agroturystyka, imprezy

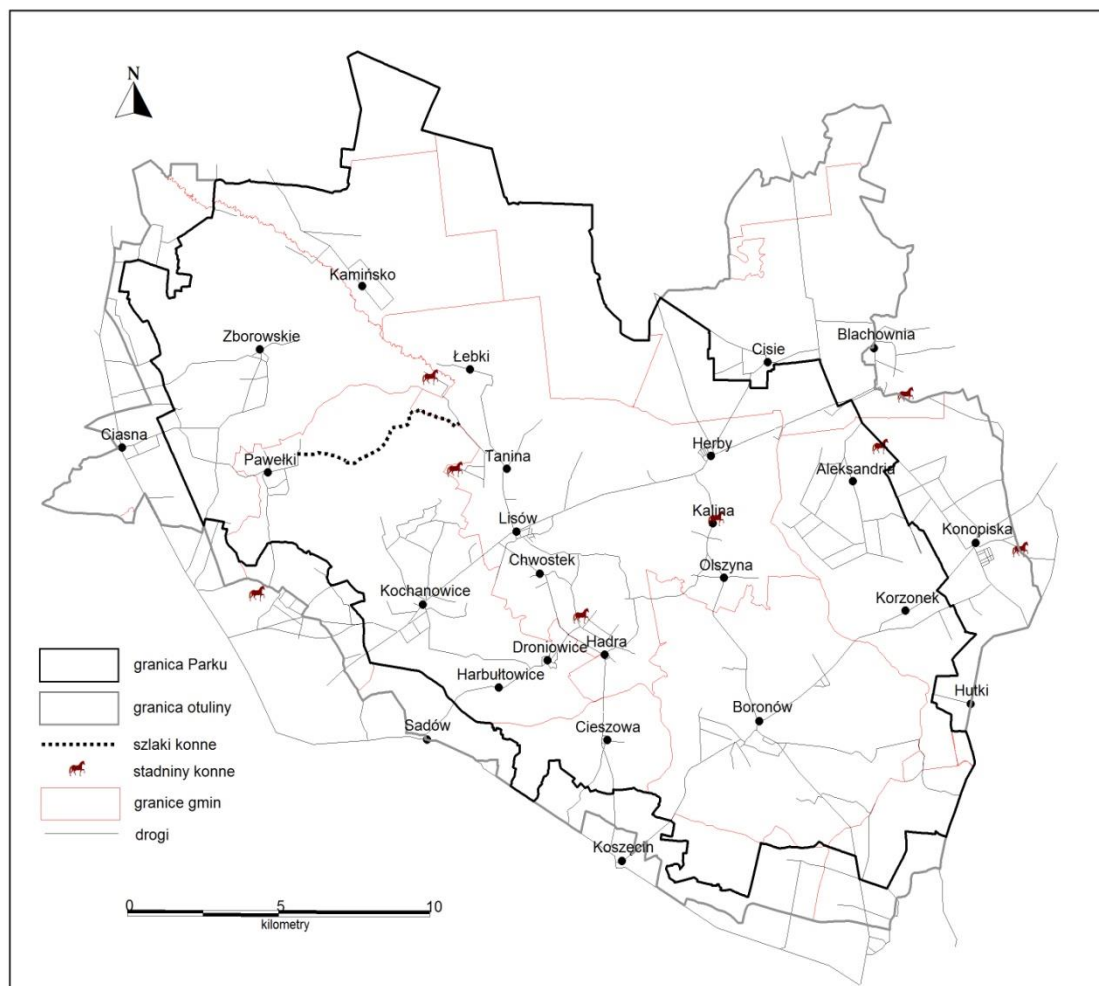
Źródło: dane własne autorów



Fot. 33. Stadnina koni Don Camillo w Konopiskach (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

Pomimo lokalizacji stadnin, na obszarze Parku wyznaczono jedynie jeden szlak konny biegnący z Braszczoku do Stawu Brzoza. Szlak nie jest oznaczony jako konny w terenie, biegnie razem z niebieskim szlakiem rowerowym.

Biorąc pod uwagę prężnie działające ośrodki konne w Mochale oraz Kochanicach zasadne jest wyznaczenie kolejnych oznakowanych tras umożliwiających jazdy konne w terenie.



Map. 21. Stadniny i szlaki konne na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

5.8. Szlaki turystyczne

Szlaki krajoznawcze

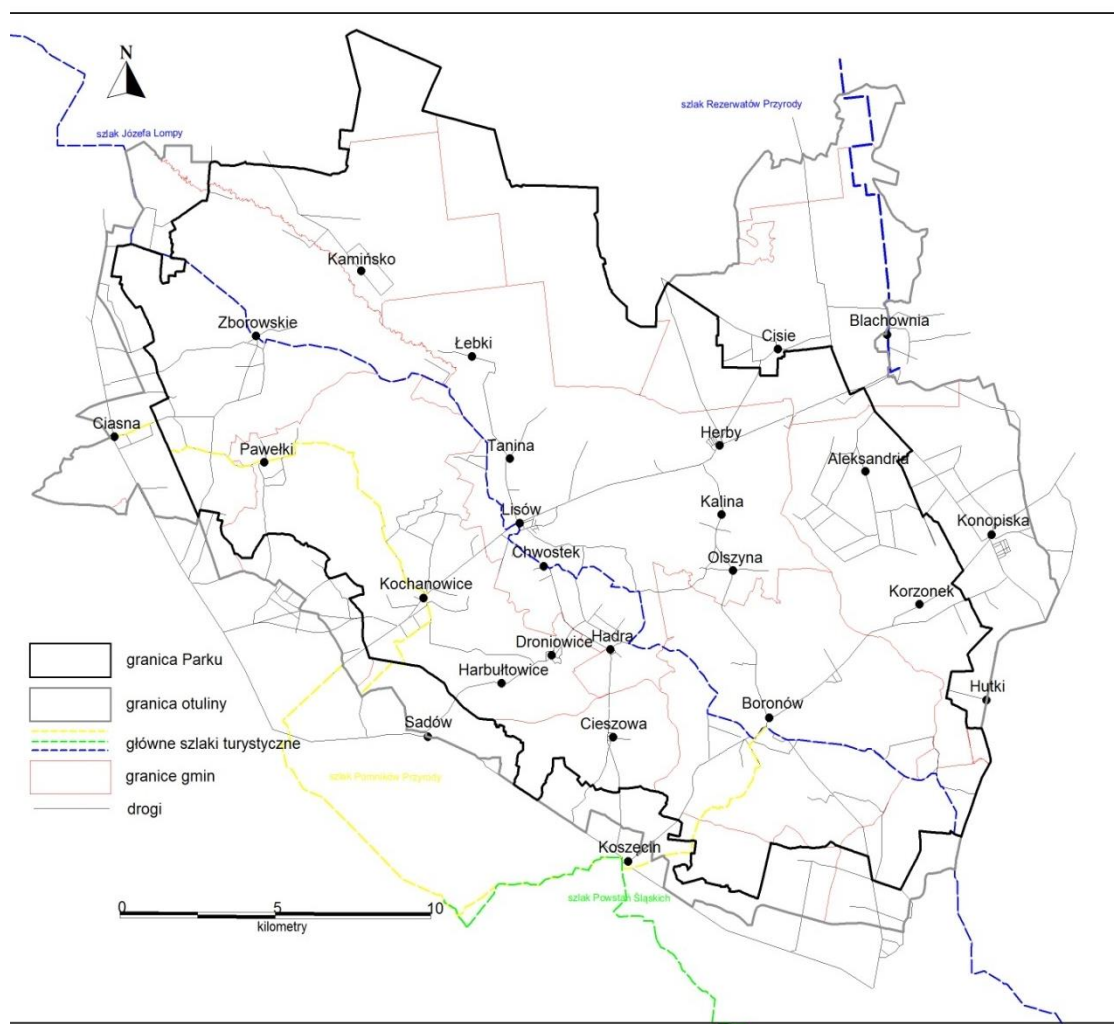
Przez obszar Parku przebiegają trzy główne szlaki turystyczne: niebieski, żółty, zielony.

Najważniejszym i najdłuższym jest Szlak im. Józefa Lompy, o długości całkowitej 81,3 km, z czego w obrębie Parku 45 km. Szlak biegnie z Woźnik do Olesna. Utworzony został w 100 rocznicę śmierci Józefa Lompy – znanego poety, pedagoga i orędownika polskości na Górnym Śląsku, urodzonego w Oleśnie, pracującego przez większą część życia w Lubszy, a zmarłego i pochowanego w Woźnikach. Obejmuje miejscowości związane z jego życiem i działalnością. Jego przebieg jest następujący: Woźniki – Lubsza – Babienice – Boronów – Lisów – Zborowskie – Panoszów – Wędzina – Borki Wielkie – Sowczyce – Olesno. Szlak biegnie częściowo przez obszary leśne, częściowo przez tereny zabudowane. Szczególnie malownicze fragmenty prowadzą wzdłuż doliny Liswarty oferując otwarcia widokowe na dolinę wraz z zadrzewieniami oraz tereny podmokłe.

Szlak żółty podzielony jest na obszarze PKLnGL na dwie części Boronów-Koszęcin oraz Jawornica-Kochanowice-Pawelki-Ciasna. Najbardziej malowniczy fragment przebiega przez lasy w okolicach Stawu Brzoza.

W północno-zachodniej części wzdłuż granicy otuliny i w otulinie biegnie niebieski szlak krajoznawczy Szlakiem Rezerwatów Przyrody. Początek trasy znajduje się w Błachowni przy dworcu kolejowym (poza Parkiem), dalej biegnie na północ przy Jeziorze Błachownia i przez lasy Błachowskim Duktem do Kłobucka. Długość szlaku to 95 km, przebieg całości jest następujący: Błachownia - Grodzisko – rezerwat przyrody Zamczysko – Kłobuck - rezerwat przyrody Dębowa Góra – Truskolasy – Zamłynie – Kawki – Żerdzina – Panki - rezerwat przyrody Modrzewiowa Góra – Danków – Lipie – Chałków - rezerwat przyrody Szachownica – Draby - rezerwat przyrody Węże – Bugaj – Bobrowniki - rezerwat przyrody Dąbrowa w Niżankowicach – Mokre - rezerwat przyrody Mokry Las – Siemkowice – Chorzew.

W pobliżu Parku od strony południowej, ale już poza granicami PKLnGL przebiega zielony szlak „Powstań Śląskich” (Woźniki-Dobrodzień-Bąki) o długości 69 km.



Map. 22. Szlaki turystyczne na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

Tab. 15. Główne cechy niebieskiego szlaku im. Józefa Lompy na obszarze PKLnGL z podziałem na odcinki pomiędzy miejscowościami

Odcinek / długość w km	Atrakcyjność	Utrudnienia	Dostępność/miejsca odpoczynku
Kamienica, ul. Częstochowska, do	szlak biegnie drogą wśród zabudowy wzdłuż drogi,	oznaczenie dość dobre, odcinek prowadzi	przystanek PKS na ul. Częstochowskiej

skrętu w leśną ścieżkę (1,3 km)	następnie wśród zadrzewień i pól	chodnikiem, dalej ścieżką pieszo-rowerową	
wzdłuż rzeki Kamieniczki, dalej przez las w kierunku Boronowa (6 km)	szlak biegnie przez las, piaszczystą ścieżką, mijając bokiem Staw Widawa	oznaczenie dość dobre. Brak większych utrudnień	parking leśny
Boronów - od lasu przez miejscowość do torów kolejowych (3,4 km)	szlak biegnie przez pola uprawne, dalej zabudowę Boronowa wzdłuż dróg; atrakcyjny obiekt - kościół drewniany, park przy kościele, most nad Liswartą	częściowo poprowadzone ścieżki rowerowe, brak przejścia przez tory kolejowe w miejscu wskazanym na mapie; możliwość przekroczenia torów (przejście pod torami) kilometr dalej - ten sposób szlak mija Doły - brak możliwości skorzystania z części szlaki	w Boronowie – przystanki PKS, w pobliżu także dworzec PKP Możliwość wejścia na żółty szlak oraz Liswarciański Szlak Rowerowy, także na ścieżki dydaktyczne Mali Przyjaciele i ścieżkę na Rajchową Górę
Boronów-Hadra - od torów kolejowych do skrzyżowania ul. Szkolnej i Dębowej w Hadrze (5 km)	szlak biegnie przez lasy, groblą między stawami w Dołach od torów do Dołów - nasadzenia alejowe z wglądami krajobrazowymi; w okolicy Hadry - bardzo atrakcyjny widok na dolinę Liswarty	szlak częściowo piaszczysty - trudności w przejeździe rowerem, częściowo drogami gruntowymi ulepszonymi, w Hadrze i Dołach asfaltową drogą	przy skrzyżowaniu ul. Szkolnej ze szlakiem - miejsce odpoczynku z parkingiem; w Hadrze przystanek PKS
Hadra-Kierzki, ul. Dębowa (1,8 km)	szlak biegnie częściowo przez las, częściowo przez pola i łąki - atrakcyjne wnętrza widokowe	szlak biegnie drogą asfaltową bez pobocza; Odcinek łatwy.	w Kierzkach przystanek PKS Możliwość wejścia na ścieżkę dydaktyczną Kierzkowskie Bagna
Kierzki-Piłka (2 km)	zabudowania Kierzki, przez las, wzdłuż stawu do miejscowości Piłka; widok na Staw Odrzykoń	większość szlaku prowadzi przez las ścieżką piaszczystą, duże trudności w przejeździe rowerem	
Piłka-Chwostek (1,1 km)	most nad Liswartą z wglądem na wnętrze krajobrazowe przy Liswarcie, zabudowania Chwostka	ścieżka leśna asfaltowa,	szlak biegnie razem z Liswarciańskim Szlakiem Rowerowym
Chwostek-Lisów, ul. G. Morcinka i ul. Koszęcińska (1,6 km)	wśród zabudowań, przez przejazd kolejowy	droga asfaltowa z chodnikiem	przystanek PKS w Chwostku i Lisowie, dworzec PKP w Lisowie, szlak biegnie razem z Liswarciańskim Szlakiem Rowerowym

Lisów od ul. Koszęcińskiej do ul. Częstochowskiej (950m)	wśród zabudowań Lisowa, przejście przez Liswartę, trasa wzdłuż stawu na Liswarcie	droga asfaltowa	szlak biegnie razem z Liswarciańskim Szlakiem Rowerowym
Lisów ul. Częstochowska (400m)	wzdłuż drogi krajowej, most nad Liswartą z widokiem na dolinę	droga asfaltowa, częściowo z chodnikiem	przystanek PKS,
od ul. Częstochowskiej do skrzyżowania ul. Niwskiej i Mostowej w Niwach (3 km)	droga polna z widokiem na dolinę Liswarty, następnie lasem do pól uprawnych w Niwach, ciąg widokowy na pola i nieliczne zabudowania	droga gruntowa, częściowo piaszczysta, bez większych utrudnień	przystanek PKS w Taninie
od skrzyżowania ul. Niwskiej i Mostowej w Niwach do wjazdu do lasu w Braszczoku (3 km)	trasa biegnie wśród pól i nielicznych zabudowań; ciąg widokowy na dolinę Liswarty, malownicze wnętrza w Braszczoku	droga asfaltowa	przystanek PKS w Braszczoku, szlak biegnie razem z Liswarciańskim Szlakiem Rowerowym, możliwość wejścia na trasę biegnącą do Stawu Brzoza
las w Braszczoku do miejscowości Zborowskie - do ul. Polnej (7 km)	szlak biegnie przez las; na fragmencie trasy urozmaicenie rzeźby terenu	droga leśna, w dużej mierze piaszczysta, duże utrudnienia w jeździe na rowerze	przystanek PKS, możliwość wejścia na ścieżki dydaktyczne oraz trasę rowerową do Pawetek lub Łebek
Zborowskie - od ul. Polnej do wjazdu do lasu ul. Piaskową (1,5 km)	trasa biegnie wśród zabudowań, ul. Fabryczną przy której znajduje się dawna fabryka fajek i osiedle robotnicze (oś widokowa na kościół), dalej za zabudowaniami biegnie wśród mozaiki pól uprawnych, obok zbiornika ppoż, równoległe ze ścieżką edukacyjną; trasa malownicza	droga gruntowa, następnie asfaltowa, za zabudowaniami ponownie gruntowa	przystanek PKS w Zborowskiem
od wjazdu do lasu ul. Piaskową do ul. 1 Maja w Panoszowie (skrzyżowanie z ul. Młyńską (4,5 km)	droga wśród zabudowań i wzdłuż ogrodzonego stawu	droga leśna piaszczysta	przystanek PKS w Panoszowie



Fot. 34. Szlak Józefa Lompy, Braszczok (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

Tab. 16. Główne cechy żółtego szlaku pomników przyrody na obszarze PKLnGL z podziałem na odcinki pomiędzy miejscowościami

Odcinek / długość w km	Atrakcyjność	Utrudnienia	Dostępność/miejsca odpoczynku
Pierwszy odcinek			
Jawornica ul. Szkolna - do torów kolejowych(1 km)	szlak biegnie drogą wśród zabudowy, dalej wśród pól uprawnych		przystanek PKS w Jawornicy
Jawornica-Kochanowice do zakrętu ul. Dworcowej (2,6 km)	szlak biegnie drogą gruntową wzdłuż torów kolejowych, dalej odbija w las, następnie przez pola uprawne	droga gruntowa	
Kochanowice, od zakrętu ul. Dworcowej do drogi krajowej (1,9 km)	szlak biegnie drogą wśród zabudowy, biegnie obok pałacu w Kochanowicach, przy stawach dwa pomniki przyrody	droga asfaltowa	dworzec PKP w Kochanowicach

Kochanowice, od drogi krajowej do leśniczówki w Lubockiem (4,5 km)	szlak będzie drogą asfaltową, początkowo wśród zabudowy, dalej pośród pól i przez fragmenty lasu; na fragmentach widoczne stawy na Potoku Kochanowickim	droga asfaltowa	przystanek PKS w Kochanowicach i Lubockiem
Leśniczówka w Lubockiem do Pawełek (4,3 km)	szlak będzie lasem drogą gruntową, pokrywa się ze ścieżką edukacyjną, widok na stawy: Lejo, Wałek, Nowa Brzoza, Stara Brzoza, przy stawie Lejo - 4 pomniki przyrody	droga gruntowa	możliwość wejścia na trasę prowadzącą do Braszczoku i do szlaku niebieskiego
Pawełki (1,5 km)	szlak będzie wzdłuż drogi przez miejscowość Pawełki; liczne wglądy widokowe	droga asfaltowa	przystanek PKS w Pawełkach. Możliwość wejścia na trasę rowerową do Kochcic lub Zborowskiego
Pawełki-Ciasna (2,6 km)	szlak będzie drogą przez las, przecina ul. Leśną i będzie dalej wśród pól do torów kolejowych, na końcu odcinka przy stawie Halina	droga asfaltowa	
Ciasna- wzdłuż torów kolejowych (500 m)	droga leśna wzdłuż torów	droga gruntowa i asfaltowa, droga nieoznakowana, utrudnione przejście od strony Pawełek, od strony Ciasnej – droga w b. złym stanie	dworzec PKP w Ciasnej
Ciasna - wzdłuż ul. Zjednoczenia	szlak prowadzi wzdłuż ulicy wśród zabudowań	droga asfaltowa	przystanek PKS w Ciasnej, parkingi przy Urzędzie i sklepach
Drugi odcinek			
Koszęcina - Boronów (6 km)	na początku odcinka - nasadzenia alejowe, dalej szlak prowadzi przez las, na ostatnim odcinku w sąsiedztwie lasu i pól uprawnych, w śladzie Drogi Huciańskiej, 3 pomniki przyrody w lasach	droga asfaltowa i gruntowa, przejście przez tory w Boronowie	przystanek PKS w Koszęcinie
Boronów - od torów kolejowych do kościoła w Boronowie (2km)	wzdłuż torów kolejowych, wśród luźnej zabudowy dalej wśród zwartej zabudowy Boronowa, częściowo pokrywa się ze szlakiem niebieskim, przy trasie dwa pomniki przyrody	droga asfaltowa, fragment ścieżki rowerowej	przystanek PKS w Boronowie, dworzec PKP w Boronowie. Możliwość wejścia na trasę Liswarciańskiego Szlaku Rowerowego oraz na niebieski szlak



Fot. 35. Szlak Pomników Przyrody, Koszęcin, zakończenie alei kasztanowej (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

Szlak samochodowy - Szlak Architektury Drewnianej

Przez obszar Parku przebiega Szlak Architektury Drewnianej - węzeł śląski - Pętla Częstochowska C, długość 180 km. Pętla łączy - Częstochowę - Miedźno -Mokra - Kłobuck - Truskolasy - Bór Zapilski - Herby Nowe.

W Parku znajdują się 3 obiekty:

- drewniany kościół pw. Św. Marcina w Cieszowej,
- drewniany kościół pw. Matki Bożej Fatimskiej w Pawełkach,
- drewniany kościół pw. Matki Bożej Królowej Różańca Świętego w Boronowie.

Jedynie kościół w Boronowie znajduje się na trasie pętli częstochowskiej, kościoły w Pawełkach i Cieszowej są wskazane jako pozostałe obiekty szlaku.

Szlaki i trasy rowerowe

Na obszarze PKLnGL wyznaczono stosunkowo (jak na tak znaczny obszar leśny) niewiele tras rowerowych. Największe zagęszczenie występuje w gminie Konopiska (szlaki wyznaczone przez gminę), mniej licznie występują w okolicach północno-zachodniej części Parku (Pawełki, Zborowskie, Ługi-Radły-Kochcice), pojedyncze trasy przebiegają przez Herby, Lisów, Boronów.

Część tras poprowadzonych jest drogami leśnymi, w wielu przypadkach będącymi drogami asfaltowymi razem z ruchem samochodowym (bez wydzielonego pasa dla rowerów), w nielicznych przypadkach wyznaczone są osobne ścieżki rowerowe (Konopiska, Boronów).

Informacje o szlakach rowerowych zawarte są w różnych dokumentach - część tras naniesiono na podstawie materiałów otrzymanych z Lasów Państwowych, część na podstawie mapy turystycznej, część na podstawie innych materiałów (Liswarciański Szlak Rowerowy).

Na szczególną uwagę zasługują trasy wyznaczone przez gminę Konopiska. Poprowadzono wiele pętli o zróżnicowanej długości, przebiegających niemal każdą drogą gminy w obrębie Parku.

Wyróżnić należy również inicjatywę oddolną Lokalnej Grupy Działania „Zielony Wierzchołek Śląska”. W 2014 r. utworzony został produkt turystyczny w postaci Liswarciańskiego Szlaku Rowerowego (kolor niebieski), wyróżniający się własnym logo oraz ofertą turystyczną. Szlak wyznaczony został wzdłuż Liswarty i jej dopływów, w sposób umożliwiający dotarcie do najciekawszych miejsc, a równocześnie zapewniający bezpieczeństwo użytkowników. Oś główna szlaku prowadzi od Woźnik, dalej przez gminy: Boronów, Herby, Ciasna, Przystajń, Krzepice, Lipie i kończy się w Wąsoszu w gminie Popów. Na szlaku ustawione zostały tablice informacyjne z trasą i atrakcjami w najbliższej okolicy oraz miejsca postojowe w postaci wiat turystycznych, stołów z ławkami, stojakami na rowery i koszami (opis na bazie informacji zawartych na stronie <http://lgd-klobuck.pl>).



Fot. 36. Oznakowanie Liswarciańskiego Szlaku Rowerowego w Hadrze (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

Na mapie turystycznej wyznaczona została ponadto trasa „Osobliwości Parku Krajobrazowego Lasy nad Górną Liswartą”. Jest to trasa nie oznakowana w terenie, zaproponowana na mapie przyrodniczo-turystycznej „Lasy nad Górną Liswartą”. Tworzy pętlę o długości 61,24 km. Pozwala na zapoznanie się z najciekawszymi miejscami PKLnGL. Prowadzi przez Kalinę, Zumpy, Boronów, Cieszową, Hadrę, Droniowice, Kochanowice, Lubockie, Staw Brzozę, Pawełki, Zborowskie, Łębki, Herby.

Przez obszar Parku przebiegają wyznaczone główne i drugorzędne trasy rowerowe PTTK. Poniżej zestawiono trasy z wyszczególnieniem miejsc w obrębie Parku (opracowano na podstawie: <http://www.kztt.org.pl>). Wszystkie poniższe trasy oznaczone są na schemacie KZTT jako trasy istniejące, których oznakowanie zanikło lub planowane do oznakowania.

Tab. 17. Zestawienie tras rowerowych w rejonie PKLnGL

Trasy główne		
Nr trasy	Kolor	Przebieg
17	niebieski (nie oznaczony na mapie)	Trasa prowadząca z Gliwic do Byczyny, dalej trasą nr 67 w kierunku Poznania do połączenia z Transwielkopolską Trasą Rowerową. Gliwice – Czechowice – Zaolszany – Pyskowice – Jaśkowice – Łubie – Kopienica – Jasiona, skraj – Wojska – Świniowice – Czarków – Borowiany – Potępa – Żyłka – Kokotek – Posmyk, parking – Ndl. Lubliniec – Wesoła – Lubliniec, PKP – Os. Steblów – Kochcice – Pawełki – Zborowskie – Panoszków – Plewina – Wędzina – Kowie – Kuźnica Borecka – Borki Wielkie – Broniec – Kol. Świercze – Olesno, kościół p.w. Św. Anny – Siedem Źródeł – Wojciechów – Stare Olesno – Gronowice – Lasowice Małe – Kuniów – Kluczbork – Kujakowice Dolne – Łowkowice – Dobiercice – Paruszowice – Byczyna
26	czerwony (nie oznaczony na mapie)	Trasa Kluczbork – Lubliniec – Zawiercie. Kluczbork – Chocianowice – Lasowice Małe – Lasowice Wielkie – Miskowe – Szumirad – Kamieniec – Radawie – Bąkownia – Nowa Wieś – Os. Zębowice II – Zębowice – Szemrowice – Warłów – Dobrodzień – Osiedle Dobrodzień – Bąki – Gwoździany – Dzielna, skraj – Nowe Łagiewniki – Łagiewniki Wielkie – Kanus – Lubecko – Krzyż Milenijny – Lubliniec, ronda Jana Pawła II – Wesoła Biała Kolonia – Stara Kolonia – Piłska Droga – Piłka – Potempowe – Koszęcin – Łazy – Babienica – Psary – Lubsza – Młynek – Os. Bohaterów Września – Woźniki – Graniczna – Cynków – Wojstawice – Koziegłowy – Koziegłówki – Mysłów – Osiek – Pustkowie Lgockie – Będuszy – Myszków-Ciszówka – Zawiercie
27	żółty (nie oznaczony na mapie)	Trasa Opole – Lubliniec – Częstochowa. Opole – Kolonia Gosławicka – Suchy Bór – L. Kamionka – Dębie – Jeżyna – Daniec – Srebrne Źródło – Schodnia Nowa – Krzyżowa Dolina – Spórok – L. Baniak – Staniszcze Wielkie – Kolonowskie – Kolejka – Bzinica – Bąki – Łagiewniki Małe – Kośmidry Kolonia – Kuźnica – Podgrobiany – Solarnia – L. Lubliniec – Park Grunwaldzki – Wesoła – Lubliniec, PKP – Os. Steblów – Jawornica – Kochanowice – Lisów – Herby Nowe – Herby – Dąbrówka – Gać – Stara Błachownia – Ottonów – Łojki – Stara Gorzelnia – Wielki Bór – Lisiniec – Częstochówka – Częstochowa
20	niebieski (przebieg jak Liswarciański Szlak Rowerowy)	Trasa wyjazdowa z GOP na północ i Trasa Doliną Liswarty. Kokociniec – ZPK "Uroczysko Buczyzna" – Os. Hutników – Batory – Klimzowiec – Chorzów, Stadion Śląski – Stary Chorzów – Szyb Kolejowy – ośrodek wypoczynkowy „Dolina Górnika” – ZPK "Żabie Doły" – Rozbark – Bytom – Dąbrowa Miejska – Błachówka – Segiet – Kopalnia Zabytkowa – Tarnowskie Góry – Lasowice – Jez. Chechło-Nakło – Żyglin – Bibiela – Kolonia Woźnicka – Dąbrowa Wielka – Woźniki – Os. Obrońców Września – Ligota Woźnicka – Lubsza – Babienica (źródła Liswarty) – Mzyki – Grójec – Hucisko – Siodłaki – Boronów – Hadra – Mochała – Piłka – Kuźnica – Chwostek – Lisów – Tanina – Braszczok – Stasiowe – Sosnówka – Kamińsko – Brzegi – Niwki – Ługi-Radły – Stany – Kuźnica Nowa – Podłęże Szlacheckie – Podłęże Królewskie – Starokrzepice-Zawodzie – Dankowice Drugie – Dankowice Pierwsze – Krzepice – Zbrojewsko – Danków – Rębielice Szlacheckie – Kamieńszczyzna – Zawady – Władysławów – Nowa Wieś – Kule (ujście Liswarty) – Wąsosz Górny

Trasy drugorzędne		
Nr trasy	Kolor	Przebieg
435	zielony (nie oznaczony na mapie)	Kolonia Łomnicka – Szczyrkowa Góra – Diabelski Kamień – Sieraków – Miętowisko – Jeżowa – Ściegna – Ciasna – Pustkowie Kulikowe – Minerwa – Pawełki – Brzoza – Śródlesie – Braszczok – Tanina – Pustkowie – Lisów Kolonia – Głąby – Żelazny Most – Kacapski Most – gaj. Kierzek – Herby – Kalina – Jałowce – Kierzki – Hadra – Mochała – Droniowice – Harbułowice – Sadów – Lubliniec-Wesoła
439	żółty (nie oznaczony na mapie)	Lubliniec, rynek – Steblów – Lubecko – Glinica – Brzezinkowe – Pawełki
440	niebieski (nie oznaczony na mapie)	Piłka – Rusinowice – Sadów – Kochanowice
441	czarny (nie oznaczony na mapie)	Herby – Cztery Kopy – Podgranicze – Pastwy – Olszyna – Jałowce – gaj. Młynek – Kierzki – Drapacz – Oleksiki – Otrzęsie – Lisów
442	żółty (nie oznaczony na mapie)	Ciasna – Świercze – Płaszczak – Kościelnica – Zapiece – Zborowskie – Niedźwiedź – Stasinkowa Góra – Stasiowe – Łębki – rez. Cisy nad Liswartą – Uchody – Przydatki (Jezioro) – Węglowice – Bór Zapilski – Czarna Wieś – Kopy – Wręczyca Wielka – Pod Grodziskiem (rez. Zamczysko) – Grodzisko
444	czerwony (nie oznaczony na mapie)	Pawełki – Brzoza – Stara Brzoza – Lubockie – Kochanowice – Droniowice – Mochała – Hadra – Kij – Zumpy – Pastwy – Pochulanka – Aleksandria II – Konopiska – Piła – Łaziec – Młynek – Poczesna – Nowa Wieś – Korwinów
445	czerwony (nie oznaczony na mapie)	Boronów – Piasek – Doły
446	czarny (nie oznaczony na mapie)	Doły – Zumpy – Dębowa Góra – droga do rez. Rajchowa Góra – Hutki, skraj – Niwy – Grójec – Hucisko – Sitki – Kurzychowe (łązy) – PKP Boronów – Siodłaki – Hajduki – Boronów
447	czarny (nie oznaczony na mapie)	Koszęcin – Cieszowa – Harbułowice – Kochanowice
448	żółty (nie oznaczony na mapie)	Pilska Droga (trasa nr 26) – Rusinowice – Wierzbie – Cieszowa – Królicza Górka – PKP Boronów
450	zielony (nie oznaczony na mapie)	Kochanowice – Cegielnia – Biedowice – Kochcice – Lubecko



Fot. 37. Oznakowanie szlaku rowerowego niebieskiego w gminie Konopiska, trasa w Korzonku do Aleksandrii, widoczne również oznakowanie ścieżki edukacyjnej „Bagna i torfowiska” (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

Tab. 18. Szlaki rowerowe oznaczone na mapie szlaków rowerowych (map. 23)

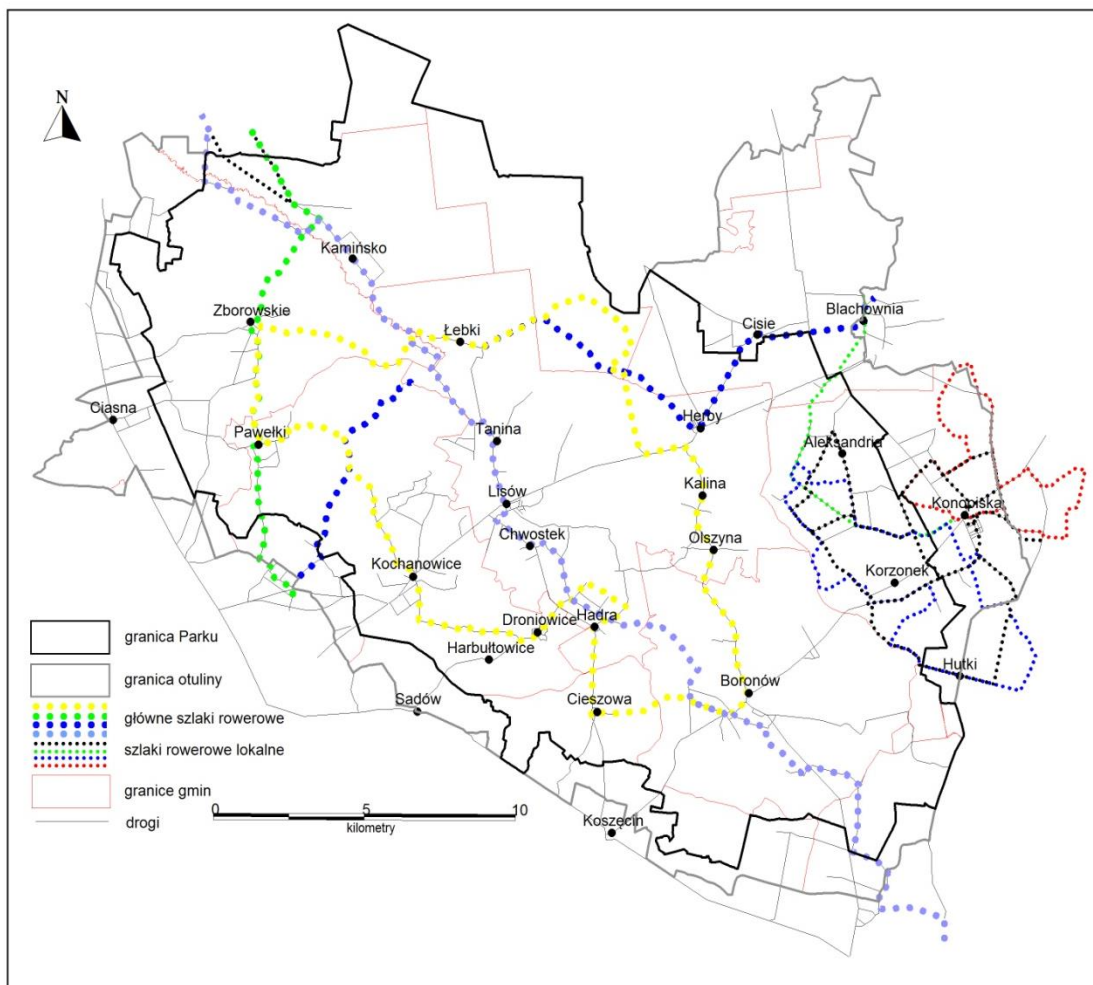
Nazwa szlaku	Długość (km)	Oznakowanie	Przebieg	Uwagi
Liswarciański Szlak Rowerowy	41	niebieski	Ługi-Radły-Kamińsko-Braszcok-Tanina-Lisów-Chwostek-Hadra-Boronów-Babienica-Psar	inicjatywa: LGD „Zielony Wierchołek Śląska”
-	4	czarny	Ługi-Radły	szlak oznaczony na mapie turystycznej
-	17	zielony	Ługi-Radły-Kamińsko-Zborowskie-Pawelki-Kochcice	szlak oznaczony na mapie turystycznej
-	7	niebieski	Braszcok-Staw Brzoza-Kochcice	szlak oznaczony na mapie turystycznej

-	17	niebieski	Blachownia-Cisie-Herby-Łebki	szlak oznaczony na mapie turystycznej
-	13	zielony	Blachownia-Trzepizury-Aleksandria-Konopiska	szlak oznaczony na mapie turystycznej
"Przez leśne dukty"	27	niebieski	Konopiska-Aleksandria-Korzonek-Hutki-Rększowice-Konopiska	wyznaczone przez gminę Konopiska, szlak oznaczony na mapie turystycznej
"Śladem kopalni rud żelaza"	14	czerwony	Konopiska-Walaszczyki-Wygoda-Wąsocz-Łaziec-Konopiska	wyznaczone przez gminę Konopiska szlak oznaczony na mapie turystycznej
-	40	czarny	Konopiska-Jamki-Hutki-Rększowice-Konopiska	wyznaczone przez gminę Konopiska, szlak oznaczony na mapie turystycznej

Tab. 19. Główne cechy Liswarciańskiego Szlaku Rowerowego na obszarze PKLnGL z podziałem na odcinki pomiędzy miejscowościami

Odcinek / długość w km	Atrakcyjność	Utrudnienia	Dostępność/miejsca odpoczynku
Psary-Babienica (2,5 km)	trasa prowadzi przez obszar zabudowany wzdłuż granicy otuliny Parku	droga asfaltowa	przystanek PKS Babienica i Psary
Babienica-Mzyki-Grojec (3km)	trasa prowadzi przez pola i nieliczne zabudowania, otwarcia widokowe na pola i łąki	droga asfaltowa, później gruntowa na trasie Mzyki-Grójec	przystanek PKS w Mzykach i Grojcu
Grojec-Siodłaki (początek Boronowa) (3,5 km)	otwarcia widokowe na łąki i pola, przejazd malowniczymi uliczkami Huciska, staw w Huciskach z zagospodarowaniem	droga asfaltowa	miejsce odpoczynku, plac zabaw i parking przy stawie w Huciskach
Boronów do torów kolejowych (1,6 km)	ścieżka wśród zabudowań	fragment drogą asfaltową, część ścieżką rowerową, Przejazd kolejowy	przystanek PKS, w pobliżu dworzec PKP; połączenie ze szlakiem żółtym turystycznym
Boronów od torów kolejowych do Hadry (5,5 km)	aleje drzew, stawy w Dołach, hodowla jaka, lasy, w tym widok na dolinę Liswarty i Staw Hadra oraz tereny bagienne przy szlaku	droga gruntowa, fragment w Dołach asfaltowy, dalej gruntowa, ostatni fragment asfaltowy	parking i zadaszenie w lesie; większość fragmentu biegnie razem ze szlakiem niebieskim
Hadra – Mochała – Piłka (4,2 km) do Chwostka	kościół w Hadrze, agroturystyka i stajnia Mochała, stawy Odrzykoń	droga asfaltowa	przystanek ścieżki rowerowej – altana przy szkole, przystanek PKS w Mochale

Chwostek-Lisów do ul. Częstochowskiej (4,2 km)	zabudowania Chwostka i Lisowa, ścieżka biegnie obok restauracji, kapliczki Nepomucena, zespołu pałacowego w Lisowie i stawu w Lisowie	droga asfaltowa	dworzec PKP, przystanek PKS w Chwostku i Lisowie; ścieżka biegnie równoległe z niebieskim szlakiem
Lisów – Tanina do niebieskiego szlaku (3,1 km)	las, most nad Liswartą	droga asfaltowa	przystanek PKS w Taninie
Tanina – Stasiowe (3,7 km)	las i rzadkie zabudowania Braszczoku i Stasiowego; stadnina koni; wglądy widokowe, atrakcyjny fragment	droga asfaltowa	przystanek PKS w Braszczoku, ścieżka biegnie do Braszczokurównoległe z niebieskim szlakiem, w Braszczoku połączenie ze szlakiem konnym i ścieżką rowerową prowadzącą do Stawu Brzoza
Stasiowe – Kamińsko (2,6 km)	wzdłuż doliny Liswarty – malowniczy fragment	droga gruntowa	
Kamińsko (2,6 km)	ścieżka biegnie przez zabudowania Kamińska, wglądy na dolinę Liswarty	droga asfaltowa	przystanek PKS w Kamińsku
Kamińsko-Brzegi (1,9 km)	przejazd przez dolinę Liswarty, dalej przez las do ośrodka wczasowego w Brzegach, malowniczy fragment z Liswartą	droga gruntowa	
Brzegi – Niwki (2,7 km)	las, zabudowania Niwek	droga gruntowa, droga asfaltowa w Niwkach,	przystanek PKS w Niwkach
Niwki – Ługi-Radły (0,9 km)	przejazd nad doliną Liswarty – punkt widokowy	droga asfaltowa	w Ługach-Radłach połączenie ze szlakiem rowerowym czarnym



Map. 23. Szlaki rowerowe na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

Szlaki pielgrzymkowe

Droga Św. Jakuba

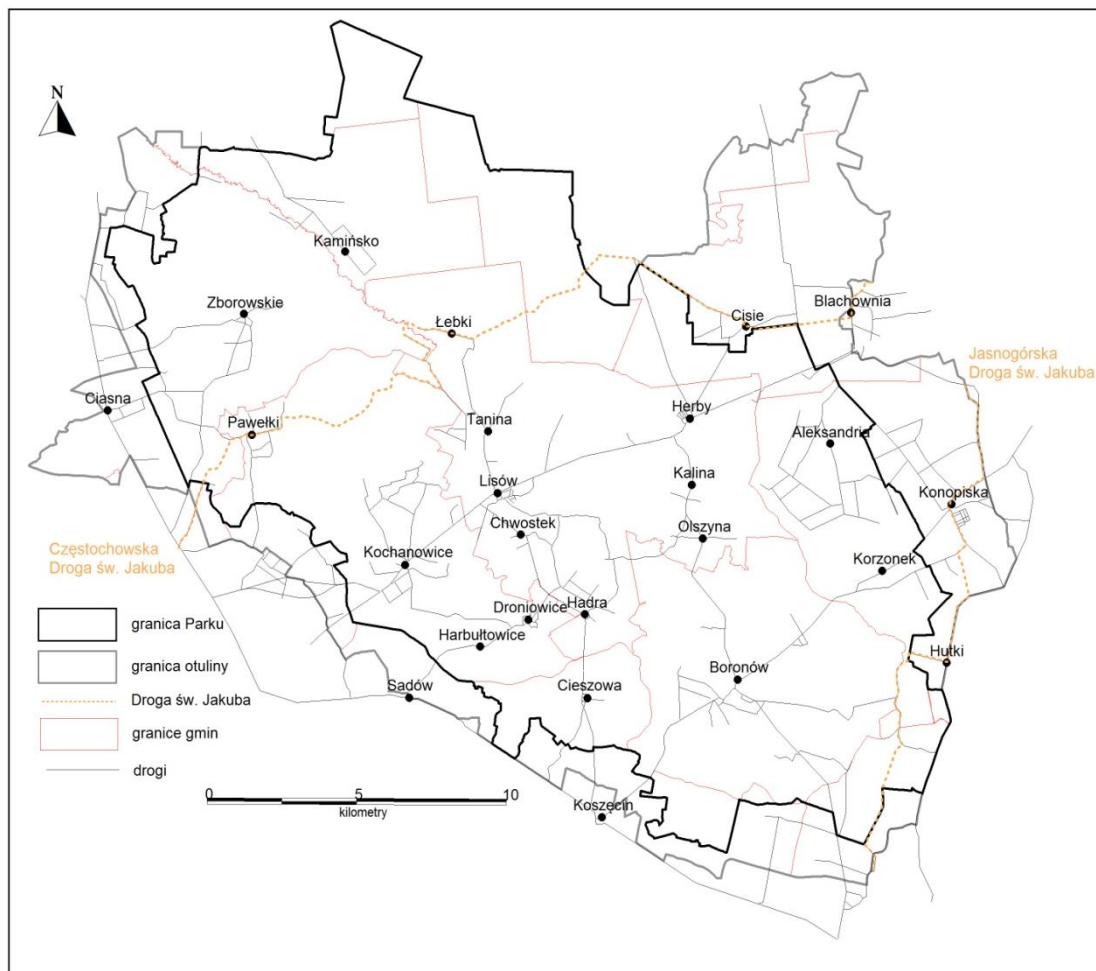
Przez obszar Parku przebiegają dwie trasy Drogi Św. Jakuba, nazywanej też Camino de Santiago. Szlak prowadzi do katedry w Santiago de Compostela w Galicji w Hiszpanii. Nie ma jednej trasy pielgrzymki, a uczestnicy mogą dotrzeć do celu jednym z wielu szlaków. Droga oznaczona jest muszlą Św. Jakuba, która jest także symbolem pielgrzymów i żółtymi strzałkami.

Jasnogórska Droga Św. Jakuba łączy Drogę Via Regia w Sączowie i prowadzi do Warszawy przez Częstochowę. W granicach PKLnGL prowadzi od Babienicy, przez Niwki, Hutki, Konopiska i Wygodę w kierunku Częstochowy. Trasa biegnie częściowo drogami przez pola i lasy, częściowo drogami jezdnyymi.

Częstochowska Droga Św. Jakuba prowadzi z Gry Św. Anny na Jasną Górę w Częstochowie. Na obszarze Parku prowadzi przez Blachownię i Pawelki w kierunku Lubecka, w dużej mierze ścieżkami leśnymi. Szlak prowadzi m.in. przez Staw Brzozę.



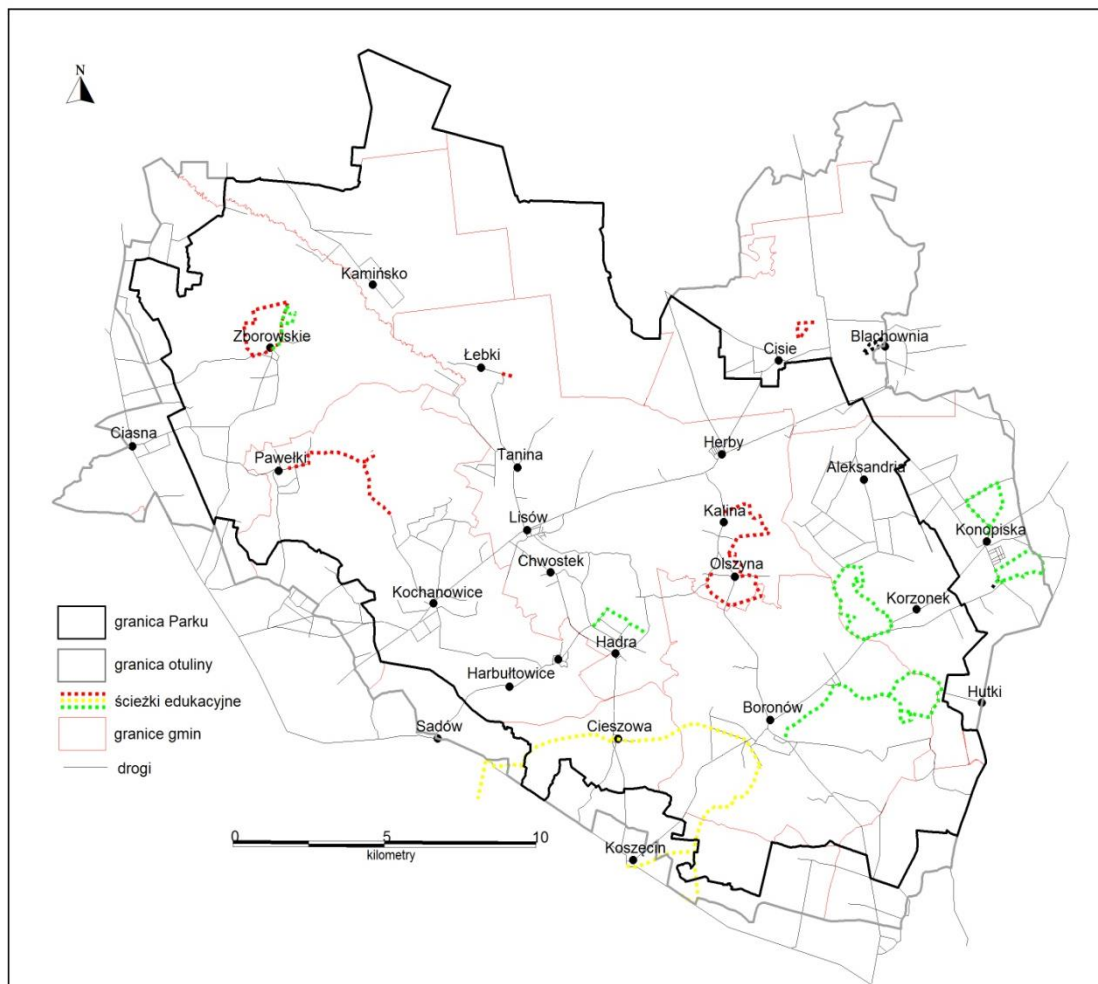
Fot. 38. Częstochowska Droga Św. Jakuba w okolicy rezerwatu Cisy nad Liswartą (fot. Katarzyna Pukowiec-Kurda, 04.2018 r.)



Map. 24. Droga św. Jakuba na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

5.9. Ścieżki edukacyjne

Na terenie Parku wyznaczono liczne ścieżki edukacyjne. Ich oznakowanie oraz wyposażenie jest zróżnicowane. Część ścieżek została wyznaczona i opatrzona tablicami przez Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego oddział w Kalinie, część należy do nadleśnictw lub gmin.



Map. 25. Ścieżki edukacyjne na terenie PKLnGL (opracowanie własne)

W okolicach Boronowa znajdują się tablice dotyczące historii hutnictwa kopalni rudy żelaza prowadzonego na terenie Parku, postawione przez stowarzyszenia mieszkańców Boronowa. Są to następujące tablice:

- Konopiska: tablica upamiętniająca dawne kopalnie rudy żelaza działające w otoczeniu miejscowości. Wymienione jest na niej 10 kopalni z najstarszą o nazwie „Konopiska”. Znajduje się przy Urzędzie Miasta,
- Boronów: tablica opisująca tradycje hutnicze Boronowa, opisuje historię hutnictwa w Boronowie. Tablica wykonana przez Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Boronowskiej. Znajduje się przy wejściu do Parku przy Kościele,
- Dębowa Góra: tablica znajdująca się na trasie ścieżki edukacyjnej na Rajchową Górę, dotyczy historii okolicznych lasów, w tym historii związanej z hutnictwem.

Seria tablic nie oznaczonych jako ścieżka edukacyjna:



Fot. 39. Jedna z tablic upamiętniających hutnictwo (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

- Doły: tablica dotycząca dawnej huty żelaza mieszczącej się w rejonie Dołów. Znajduje się przy szlaku niebieskim w Dołach,
- Rajchowa Góra: tablica dotycząca dawnej huty szkła, mieści się w głębi lasu,
- Zumpy: tablica wskazująca miejsce wylotu dawnej sztolni, znajduje się na południe od zabudowań Zump.

Gmina Boronów

Ścieżka przyrodnicza na Rajchową Górę



Fot. 40. Tablica edukacyjna przy rezerwacie Rajchowa Góra (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

Opis: Ścieżka przebiega od Boronowa do rezerwatu Rajchowa Góra. Zasadnicza część biegnie przez las od Dębowej Góry, gdzie znajdują się dwie tablice dydaktyczne. Tematyka tablic dotyczy zarówno Parku Krajobrazowego jak i historii hutnictwa (postawione przez Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Boronowskiej), każdy temat zawarty jest na odmiennych stylistycznie tablicach.

Oznakowanie: Brak.

Wyposażenie: 5 tablic przyrodniczych i 2 tablice historyczne, ławo stoły w okolicy Dębowej Góry. Tablice dotyczące historii hutnictwa: Z historii okolicznych lasów, Dawna huta szkła. Tablice przyrodnicze:

1. Park Krajobrazowy „Lasy nad Górną Liswartą”.
2. Zwierzyna łowna naszych lasów.
3. Leśniczówka Szklana Huta.
4. Cenniejsze gatunki leśne.
5. Rezerwat przyrody Rajchowa Góra.

Dostępność: Dojazd do Dębowej Góry samochodem, możliwość zostawienia samochodu przy ławostołach lub przy pierwszych tablicach. Dojazd autobusem do Dębowej Góry.

Gmina Herby

Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Kierzkowskie Bagna”



Fot. 41. Tablica edukacyjna na ścieżce Kierzkowskie Bagna (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

Opis: Ścieżka zlokalizowana jest pomiędzy miejscowościami Mochała i Kierzki w gminie Herby. Trasa prowadzi od drogi Kierzki-Hadra przez las, tereny łąkowe i podmokłe, następnie wzdłuż stawu do Mochały. Jest to łatwa trasa długość 1,5 km, którą pokonać można w jedną godzinę. O jej walorach stanowi bogata roślinność wodno-błotna oraz możliwość obserwacji ptactwa wodnego. Rozmieszczono na niej 6 tablic dydaktycznych (przystanków). Trasa ścieżki przeznaczona jest do wycieczek pieszych i rowerowych, a w jej obrębie obowiązuje zakaz ruchu samochodów.

Oznakowanie: Oznakowanie niestandardowe (kwadrat przedzielony na pół): pomarańczowa pozioma linia.

Wyposażenie: 6 tablic dydaktycznych. Tablice:

1. Ptaki wodno-błotne.
2. Płazy.
3. Formy ochrony przyrody.
4. Nasze drzewa.
5. Rośliny łąk.
6. Zwierzyna leśna.

Dostępność: Brak parkingu, możliwość pozostawienia samochodu w Hadrze; dojazd autobusem do Hadry, położona w pobliżu szlaku turystycznego niebieskiego.

Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna "Cisy nad Liswartą"



Fot. 42. Tablica edukacyjna na początku ścieżki „Cisy nad Liswartą”(fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

Opis: Ścieżka została wyznaczona na starej drodze leśnej w rezerwacie Cisy nad Liswartą. Rezerwat jest także objęty formą Ochrony Przyrody NATURA 2000. Na trasie ścieżki można zobaczyć naturalne stanowiska cisa pospolitego, które znajdują się w łęgu jesionowo-olszowym. Trasa ścieżki do pokonania pieszo. Na trasie obowiązuje zakaz poruszania się samochodem. Długość trasy to ok. 800 m.

Oznakowanie: Kolor czerwony (brak oznakowania w terenie).

Wyposażenie: 7 tablic dydaktycznych, szlaban zagradzający wjazd.

1. Rezerwat Cisy nad Liswartą.
2. Łęgi jesionowo-olszowe.
3. Cis pospolity.
4. Olsza czarna.
5. Martwe drzewa.
6. Mieszkańcy lasu.
7. Rośliny runa.

Dostępność: Brak parkingu, istnieje możliwość pozostawienia samochodu na poboczu drogi we wsi Łębki; brak możliwości dojazdu autobusem, ścieżka położona jest przy trasie rowerowej.

Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Kalina-Olszyna”



Fot. 43. Tablica edukacyjna nad stawem przy ulicy Jałowcowej w Olszynie (fot. Anna Żemła-Siesicka, 03.2018 r.)

Opis: Ścieżka zlokalizowana jest pomiędzy miejscowościami Kalina i Olszyna w gminie Herby. Jest to łatwa trasa długość 10 km. Na trasie ścieżki znajdują się tablice przyrodniczo-dydaktyczne, krąg ogniskowy oraz wyznaczone miejsca odpoczynku. Głównym elementem ścieżki jest punkt dydaktyczny przy Ośrodku Edukacyjnym Zarządu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego w Kalinie. Odwiedzający ścieżkę mają możliwość zobaczenia pomnika przyrody nieożywionej, tzw. "Diabelski Kamień", a także mogą podziwiać rośliny i zwierzęta obszarów wodno - błotnych w swoim naturalnym środowisku. Trasę można pokonać rowerem. Na trasie obowiązuje zakaz poruszania się samochodem.

Wyposażenie: Na trasie ścieżki znajduje się 9 tablic przyrodniczo-dydaktycznych, krąg ogniskowy (na terenie Ośrodka Edukacyjnego ZPKWŚ w Kalinie) oraz wyznaczone miejsca odpoczynku.

Oznakowanie: Kolor czerwony.

Wyposażenie: Tablice:

1. Ośrodek edukacyjny ZPKWŚ w Kalinie.
2. Las.
3. Stara cegielnia.
4. Punkt widokowy.

5. Klon jawor- pomnik przyrody.
6. Próg Herbski.
7. Rzeka Olszynka.
8. Staw.
9. Diabelski Kamień.

Dostępność: Trasa dostępna jest od Ośrodka Edukacyjnego w Kalinie, istnieje możliwość pozostawienia samochodu pod ośrodkiem lub przy stawie w Olszynie oraz dojazdu autobusem do Kaliny lub Olszyny.

Gmina Kochanowice

Ścieżka dydaktyczna „Na Brzozę”



Fot. 44. Tablica edukacyjna na ścieżce „Na Brzozę” wraz z oznakowaniem i ławką (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

Opis: Trasa ścieżki przyrodniczo – dydaktycznej wyznaczona została w obrębie gminy Kochanowice i wiedzie przez tereny leśne chronione Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”. Ścieżka poczynając od leśniczówki w Lubockiem biegnie drogami leśnymi, jedynie w ostatnim odcinku przez miejscowość Pawełki, drogą gminną. Długość trasy ścieżki „Na Brzozę” to ok. 7 km. Czas trwania przejścia pieszego to ok. 4 godz.

Oznakowanie: Trasa oznakowana jest poziomą pomarańczową linią.

Wyposażenie: Trasa wyposażona w pomost i miejsce odpoczynku wraz z zadaszeniem, miejscem na ognisko, ławkami oraz w wieżę widokową przy stanowisku różaneczników, Ciekawym elementem jest

model kapliczki umieszczony w miejscu odpoczynku. Trasa wyposażona jest też w 10 tablic dydaktycznych. Przystanki:

1. Leśniczówka Lubockie.
2. Drzewa pomnikowe.
3. Zwierzyna a las.
4. Ptaki lasów.
5. Poznajemy drzewa.
6. Poznajemy drzewa.
7. Stanowisko pomnikowe różanecznika fioletowego.
8. Budowa lasu.
9. Pawełki – drewniany kościółek.
10. Pawełki – Schronisko Młodzieżowe.

Dostępność: Ścieżka dostępna jest przede wszystkim od strony Pawełek, gdzie można zostawić samochód pod schroniskiem, od strony Lubockiego brak parkingu; istnieje możliwość dojazdu autobusem do Lubockiego lub Pawełek; trasa łączy się ze szlakiem żółtym, szlakami rowerowymi.

Gmina Konopiska

Ścieżka “Bagna i torfowiska”



Fot. 45. Miejsce odpoczynku na początku ścieżki edukacyjnej „Bagna i torfowiska” (fot. Anna Żemła-Siesicka, 06.2018 r.)

Opis: Ścieżka zakreśla pętlę - początek i koniec trasy znajduje się w Korzonku na drodze leśnej za zabudowaniami, gdzie umieszczono tablicę informacyjną oraz miejsce odpoczynku (ławę). Trasa w dalszym przebiegu nie posiada tablic. Ścieżka przebiega częściowo na trasie rowerowej niebieskiej i czarnej, częściowo prowadzi samodzielnie w trudnym terenie, występują utrudnienia w przejeździe na rowerze. Na trasie znajdują się oczka wodne z torfowiskami, turzycowiska oraz wrzosowiska. Długość trasy: 8,4 km. Ścieżka wyznaczona przez gminę, została w czerwcu 2018 r. wyposażona w wieżę widokową na Pajdowej Górze.

Wyposażenie: Tablica informacyjna na początku trasy, ławostoły, parking nieurządzony, wieża widokowa „Czatownia” na Pajdowej Górze, tablica informacyjna – Otwarcie Trasy Przyrodniczo-Dydaktycznej Pajdowa Góra.

Oznakowanie: Oznakowanie jest standardowe - kwadrat przedzielony na pół, kolor - zielony.

Dostępność: Ścieżka połączona jest ze szlakami rowerowymi; istnieje możliwość zostawienia samochodu w Korzonku oraz możliwość dojazdu autobusem do Korzonka.

Ścieżka dydaktyczna wokół zbiornika "Pajęczek" (W otulinie Parku)



Fot. 46. Pomost i tablica ścieżki edukacyjnej „Pajęczek”(fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

Opis: Ścieżka prowadzi wzdłuż zbiornika Pajęczek w Jamkach. Przy brzegu znajdują się 3 tablice edukacyjne dotyczące życia wodnego. Ścieżka znajduje się przy zagospodarowanym brzegu, jedna z tablic przymocowana jest do pomostu. W pobliżu zlokalizowany jest parking, zadaszona, Gminne Centrum Kultury i Rekreacji, liczne ścieżki rowerowe. Długość ścieżki wynosi 700 m.

Oznakowanie trasy: Kolor czerwony, standardowe oznakowanie ścieżki dydaktycznej.

Wyposażenie: Tablice dydaktyczne, w okolicy ścieżki zagospodarowany brzeg zbiornika: altany, plac zabaw, parking. Tablice:

1. Zbiornik Pajęk i roślinność wodna.
2. Ptaki (tablica na pomoście).
3. Płazy.

Dostępność: Ścieżka jest bardzo dobrze dostępna, istnieje możliwość zostawienia samochodu na parkingu oraz dojazdu autobusem do Konopisk.

Gmina Blachownia

Ścieżka „Blachownia” (W otulinie Parku)



Fot. 47. Tablica edukacyjna na ścieżce „Blachownia”(fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

Opis: Ścieżka prowadzi przez fragment lasu na zachód od Blachowni. Trasa zaczyna i kończy się przy leśniczówce w Blachowni, gdzie znajduje się parking, tablice informacyjne (ogólne dotyczące lasu a nie samej ścieżki). Trasa prowadzi początkowo szeroką drogą leśną, fragment prowadzi również wąską ścieżką, prowadząc obok źródła św. Huberta.. Tablice zawierają szczegółowe informacje dotyczące konkretnych miejsc w lesie. Długość trasy: 1,7 km. Liczba tablic: 7. Dojazd autobusem komunikacji miejskiej z Częstochowy i Blachowni końcowy przystanek – Blachownia Błaszczki.

Oznakowanie: Ścieżka jest bardzo dobrze oznakowana, oznakowanie standardowe dla ścieżek dydaktycznych, kolor czerwony.

Wyposażenie: 7 tablic dydaktycznych, na początku trasy miejsce postojowe, zagospodarowane miejsce źródła. Tablice:

1. Szkółka leśna w Blachowni.
2. Granica łęg- bór.
3. Różnorodność gatunkowa drzew.
4. Selekcja. Wyłączony drzewostan nasienny.
5. Fazy rozwojowe lasu.
6. Źródło św. Huberta.
7. Szkodniki owadzie.

Dostępność: Dobra dostępność, istnieje możliwość zostawienia samochodu na początku trasy oraz dojazdu autobusem do Blachowni.

Ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza w Blachowni (W otulinie Parku)



Fot. 48. Tablica edukacyjna nad Jeziorem Blachownia (fot. Anna Żemła-Siesicka, 01.2018 r.)

Opis: Ścieżka prowadzi wokół Jeziora Blachownia. Trasa nie jest oznakowana, prowadzi przez groblę oraz park. Wzdłuż ścieżki umieszczone są tablice informacyjne dotyczące fauny i flory wód i terenów nadrzecznych. Długość ścieżki to 1,6 km.

Oznakowanie: Brak.

Wyposażenie: 6 tablic dydaktycznych, po drodze ławki, na początku znajduje się parking oraz zaplecze gastronomiczne, w pobliżu ścieżki zaplecze sportowe. Przystanki:

1. Tablica informacyjna z lokalizacją tablic.
2. Jezioro Blachownia.
3. Trzcinowisko.
4. Ryby.
5. Płazy i gady.
6. Ptaki.

Dostępność: Bardzo dobra dostępność, na początku trasy znajduje się parking, istnieje możliwość dojazdu autobusem do Blachowni.

Gmina Ciasna

Ścieżki dydaktyczne leśne w Zborowskim (przeznaczone do likwidacji):

oznaczona na czerwono na mapie



Fot. 49. Tablica edukacyjna w Zborowskim (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

Opis: Ścieżka prowadzi przez północne obszary wsi Zborowskie, przez pola oraz lasy. Długość trasy wynosi 5,6 km. Z trasy przy wejściu do lasu znajduje się punkt widokowy. Brak oznaczeń w terenie, zlokalizowanie i podążanie ścieżką jest trudne. Trasa jest niedogodna dla rowerów. Na trasie znajduje się punkt widokowy na Zborowskie.

Oznakowanie: Brak.

Wyposażenie: 13 tablic dydaktycznych:

1. Wędrówka drzew.
2. Remiza.
3. Ptaki borów.
4. Ściółka.
5. Leżanina.
6. Rola i znaczenie lasu.
7. Mrowiska.
8. Zwalczanie szkodników owadzych.
9. Chrust.
10. Zwierzęta leśne.
11. Rola lasu.
12. Śmieci w lesie.
13. Wypalanie traw.

Dostępność: Ścieżki biegną w pobliżu szlaków rowerowych i niebieskiego szlaku pieszego; istnieje możliwość pozostawienia samochodu w centrum Zborowskim.



Fot. 50. Tablica edukacyjna w Zborowskim (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

oznaczona na zielono na mapie:

Opis: Ścieżka prowadzi przez północne obszary wsi Zborowskie, głównie przez lasy. częściowo przebieg trasy pokrywa się z przebiegiem ścieżki oznaczonej na czerwono. Długość trasy wynosi 2,7 km. Brak oznaczeń w terenie, zlokalizowanie i podążanie ścieżką jest trudne. Trasa jest niedogodna dla rowerów. Na trasie znajduje się punkt widokowy na Zborowskie.

Oznakowanie: Brak.

Wyposażenie: Tablice dydaktyczne. Zlokalizowano następujące, nienumerowane tablice:

1. Wiosenne wypalanie.
2. Pułapki feromonowe.

Dostępność: Ścieżki będą w pobliżu szlaków rowerowych i niebieskiego szlaku pieszego; istnieje możliwość pozostawienia samochodu w centrum Zborowskim.

Gmina Koszęcin

Ścieżka dydaktyczna „Nasi Mali Przyjaciele”



Fot. 51. Tablica edukacyjna w Dołach (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

Opis: Na ścieżkę składają się dwie trasy: mała pętla Koszęcin - Prądy - Koszęcin oraz duża pętla Koszęcin - Boronów - Cieszowa - Wierzbie - Piłka - Koszęcin. Ulotki dostępne są w biurze Gminnego Ośrodka Sportu i Rekreacji. Długość trasy dłuższej: 28 km, w tym na obszarze Parku: 15 km. Mniejsza pętla ma długość 6 km, w obrębie Parku: 3 km.

Oznakowanie: Brak.

Wyposażenie: Tablice dydaktyczne:

1. Ptactwo wodne, Koszęcin (poza Parkiem).
2. Ptaki lasów, Koszęcin.
3. Ssaki lasów, Boronów-Cieszowa.
4. Zwierzęta użytku ekologicznego Cieszowa.
5. Ptaki terenów otwartych, Wierzbie (poza Parkiem).
6. Mali budowniczości, Piłka.

Dostępność: Istnieje możliwość zostawienia samochodu w Boronowie, Koszęcinie lub Dołach oraz dojazdu autobusem lub pociągiem do Boronowa lub Koszęcina; trasa łączy się ze szlakiem żółtym, niebieskim i z trasami rowerowymi.

6. POJEMNOŚĆ TURYSTYCZNA I CHŁONNOŚĆ TURYSTYCZNA

Pojemność turystyczna

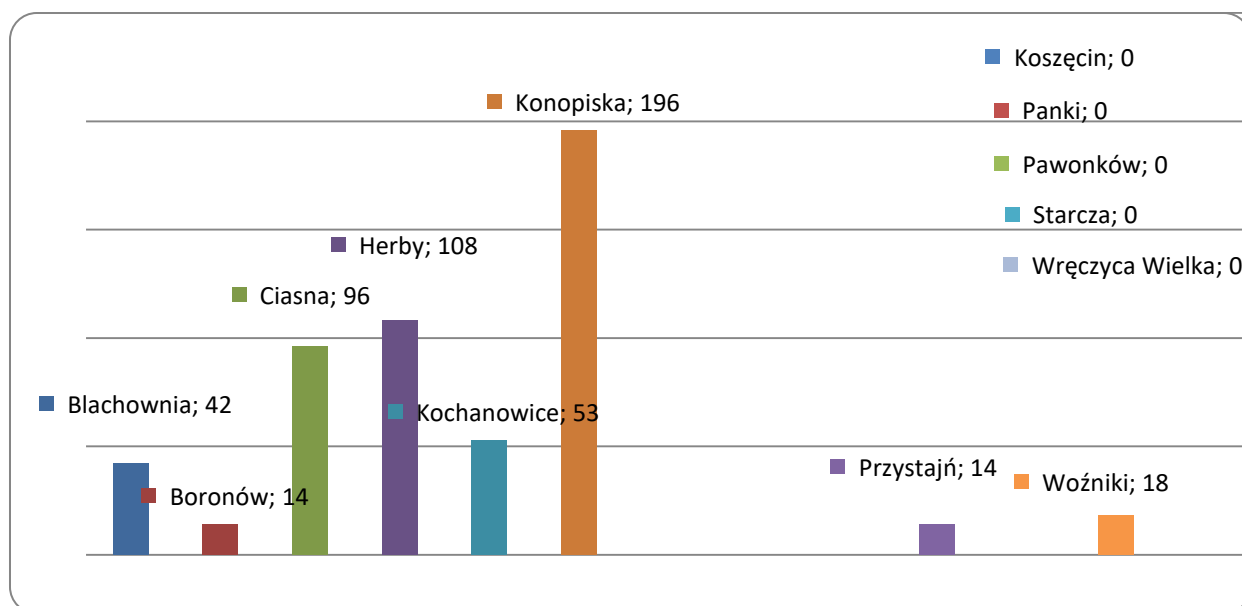
Pojemność turystyczna to maksymalna zdolność obszaru zagospodarowanego do przyjęcia obciążeń ruchem turystycznym (Szromek, 2012). W przeciwieństwie do chłonności, pojemność odnosi się do obszarów już zagospodarowanych turystycznie. Szerzej pojemność definiują M. Baranowska-Janota i G. Korzeniak (1991): jest to pojemność bazy noclegowej, gastronomicznej i towarzyszącej „określająca maksymalną liczbę uczestników ruchu turystycznego mogących równocześnie korzystać z poszczególnych urządzeń, nie przyczyniając się do zmniejszenia zakresu i poziomu podaży usług turystycznych oraz dezorganizacji życia społeczno-gospodarczego”. Wskaźnik pojemności może być wyrażany liczbą miejsc noclegowych w stosunku do liczby mieszkańców lub do powierzchni. W niniejszym opracowaniu pojemność wyrażono podobnie do wskaźnika chłonności, tzn. określając maksymalną liczbę osób na jednostkę powierzchni (1 km²).

Suma wszystkich stałych miejsc noclegowych na obszarze Parku wynosi 541. Najwięcej miejsc noclegowych oferuje gmina Konopiska (miejsca generowane są w znacznej mierze przez ośrodek harcerski), najmniej Przystajń oraz Boronów. Żadnych miejsc noclegowych nie posiada na obszarze Parku gmina Koszęcin. Z powodu zbyt małej powierzchni gminy w obrębie Parku lub całkowitego pokrycia lasami, baza noclegowa nie jest zlokalizowana także w gminach: Pawonków, Panki, Starcza i Wręczyca Wielka. Stosunkowo dużo miejsc noclegowych posiada gmina Ciasna, ale prawie połowa z nich (42) znajdują się w ośrodku wypoczynkowym Brzegi, obecnie wystawionym na sprzedaż. Zakładając możliwość kupna i adaptacji ośrodka, miejsca te zostały ujęte w niniejszych zestawieniach.

Tab. 20. Liczba stałych miejsc noclegowych na obszarze PKLnGL w poszczególnych gminach

Gmina	Liczba stałych miejsc noclegowych
Błachownia	42
Boronów	14
Ciasna	96
Herby	108
Kochanowice	53
Konopiska	196
Koszęcin	0
Pawonków	0
Panki	0
Przystajń	14
Starcza	0
Woźniki	18
Wręczyca Wielka	0
SUMA	541

(Źródło: opracowanie własne na podstawie inwentaryzacji bazy noclegowej)

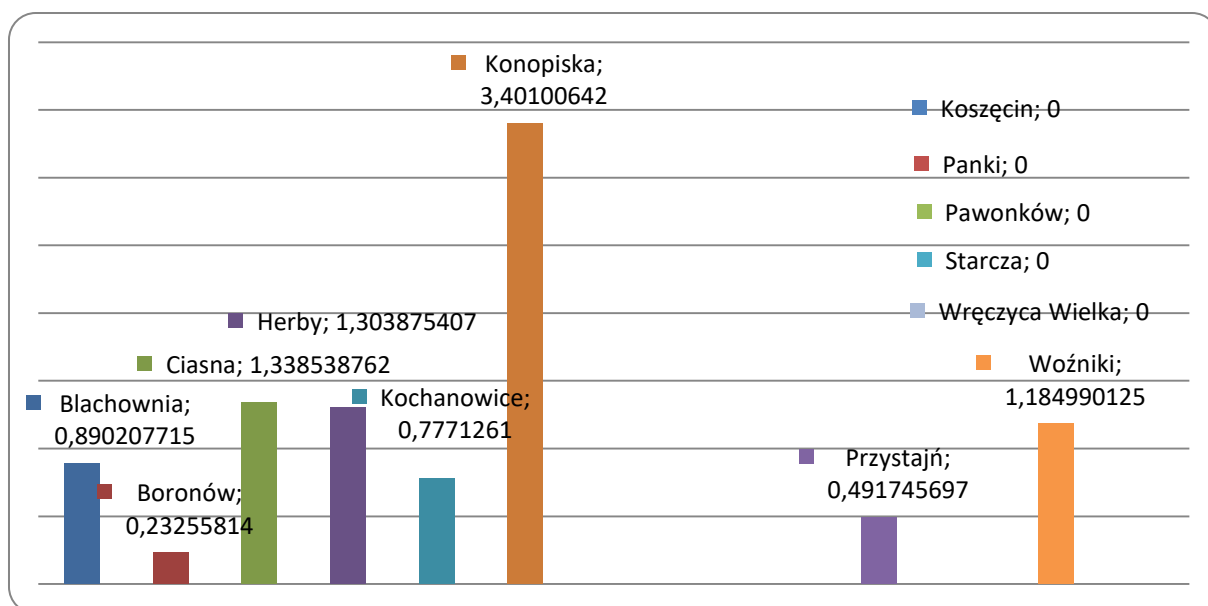


Wykres 1. Liczba miejsc noclegowych w ujęciu gmin PKLnGL

Wartości wskaźnika kształtują się następująco: Najwyższą wartość wskaźnika uzyskała gmina Konopiska (3,40). Kolejne gminy uzyskała zdecydowanie mniejszą wartość wskaźnika: Ciasna 1,34, Herby 1,30, Woźniki 1,18. Najmniejszą wartość (większą od zera) określono dla gminy Boronów: 0,23. Średnia pojemność bazy noclegowej wynosi 0,74.

Tab. 21. Wskaźnik pojemności bazy noclegowej w poszczególnych gminach PKLnGL

Gmina	Liczba stałych miejsc noclegowych	Pow. gminy w obszarze Parku (km ²)	Wskaźnik pojemności (l. miejsc noclegowych/1 km ²)
Błachownia	42	47,18	0,89
Boronów	14	60,20	0,23
Ciasna	96	71,72	1,34
Herby	108	82,83	1,30
Kochanowice	53	68,20	0,78
Konopiska	196	57,63	3,40
Koszęcin	0	38,00	0
Panki	0	7,37	0
Pawonków	0	0,13	0
Przystajń	14	28,47	0,49
Starcza	0	0,51	0
Woźniki	18	15,19	1,18
Wręczyca Wielka	0	33,65	0
SUMA	541	511,08	1,06



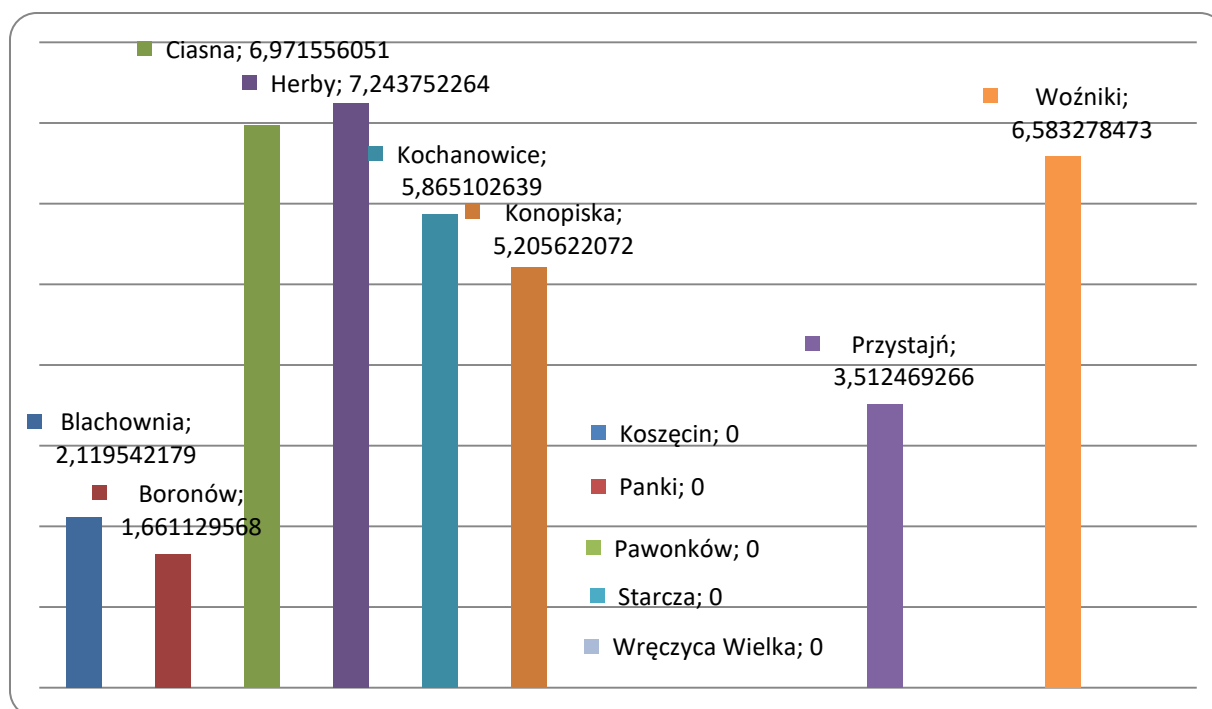
Wykres 2. Wskaźnik pojemności w poszczególnych gminach PKLnGL (liczba miejsc noclegowych/km²)

Obliczono także wskaźnik gęstości bazy noclegowej określający zagęszczenie obiektów na danym obszarze.

Najwyższą wartość wskaźnika uzyskała gmina Herby, następnie Ciasna, Woźniki, Kochanowice i Konopiska. Najniższą wartość wskaźnika ponownie uzyskała gmina Boronów. Średni wskaźnik gęstości na 100 km² wynosi 3,01.

Tab. 22. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej w poszczególnych gminach PKLnGL

Gmina	Liczba obiektów noclegowych	Powierzchnia gminy w obszarze Parku (km ²)	Wskaźnik gęstości (liczba obiektów noclegowych/100 km ²)
Błachownia	1	47,18	2,12
Boronów	1	60,20	1,66
Ciasna	5	71,72	6,97
Herby	6	82,83	7,24
Kochanowice	4	68,20	5,86
Konopiska	3	57,63	5,21
Koszęcin	0	38,00	0
Panki	0	7,37	0
Pawonków	0	0,13	0
Przystajń	1	28,47	3,51
Starcza	0	0,51	0
Woźniki	1	15,19	6,58
Wręczyca Wielka	0	33,65	0



Wykres 3. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej w poszczególnych gminach PKLnGL

Gęstość i pojemność bazy noclegowej nie zawsze określana jest dla parków krajobrazowych, w związku z czym trudno jest porównać powyższe wskaźniki do innych parków.

W wielkopolskich parkach krajobrazowych liczba turystycznych obiektów noclegowych na 100 km² waha się od 0,5 (Śmigiel) do 20,5 (Witkowo), średnio 3,6 (Uglis J., Jęczmyk A., 2015), co stanowi wartość porównywalną dla gęstości otrzymanej dla PKLnGL wynoszącą 3,01. Zaznaczyć należy jednak, że wielkopolskie parki krajobrazowe nie należą do najbardziej uczęszczanych turystycznie. Dla innych wybranych parków krajobrazowych wartość pojemności obliczonej na podstawie stałych miejsc noclegowych w odniesieniu do 1km² jest bardzo zróżnicowana w zależności od ich atrakcyjności turystycznej. Dla Tucholskiego PK wartość pojemności bazy noclegowej wynosi 1,75, Mazurskiego PK – 12,33, PK Beskidu Śląskiego – 40,22 a PK Mierzei Wiślanej aż 99,79 (obliczone na podstawie danych z 2008 r. zawartych w: Kistowski, M, Kowalczyk J., 2013). Wielkość bazy noclegowej w PKLnGL plasuje się więc wśród najniższych wartości dla parków krajobrazowych Polski, nie należy jednak do najniższych.

Chłonność turystyczna

Chłonność turystyczna definiowana jako maksymalna liczba uczestników ruchu turystycznego, która może równocześnie przebywać na danym terenie nie powodując dewastacji i degradacji środowiska naturalnego, a tym samym nie powodując pogorszenia warunków wypoczyniania. Parametr ten został określony dla typów siedliskowych lasu oraz typów pokrycia terenu - użytkowania ziemi. Wykluczono te formy pokrycia terenu, które z uwagi na funkcję gospodarczą nie mogą (nie powinny być) być obszarem penetracji turystycznej.

Dominującym elementem pokrycia terenu Parku są lasy. Wśród nich dominują typy siedliskowe lasu o największej chłonności turystycznej wynoszącej 12 osób/ha/dobę (23,2% powierzchni PKLnGL) i 10 osób/ha/dobę (12,4% powierzchni Parku). Obszary leśne charakteryzujące się najmniejszą chłonnością turystyczną, wynoszącą 1 osobę/ha/dobę, mają najmniejszy udział w powierzchni Parku, wynoszący zaledwie 0,3%.

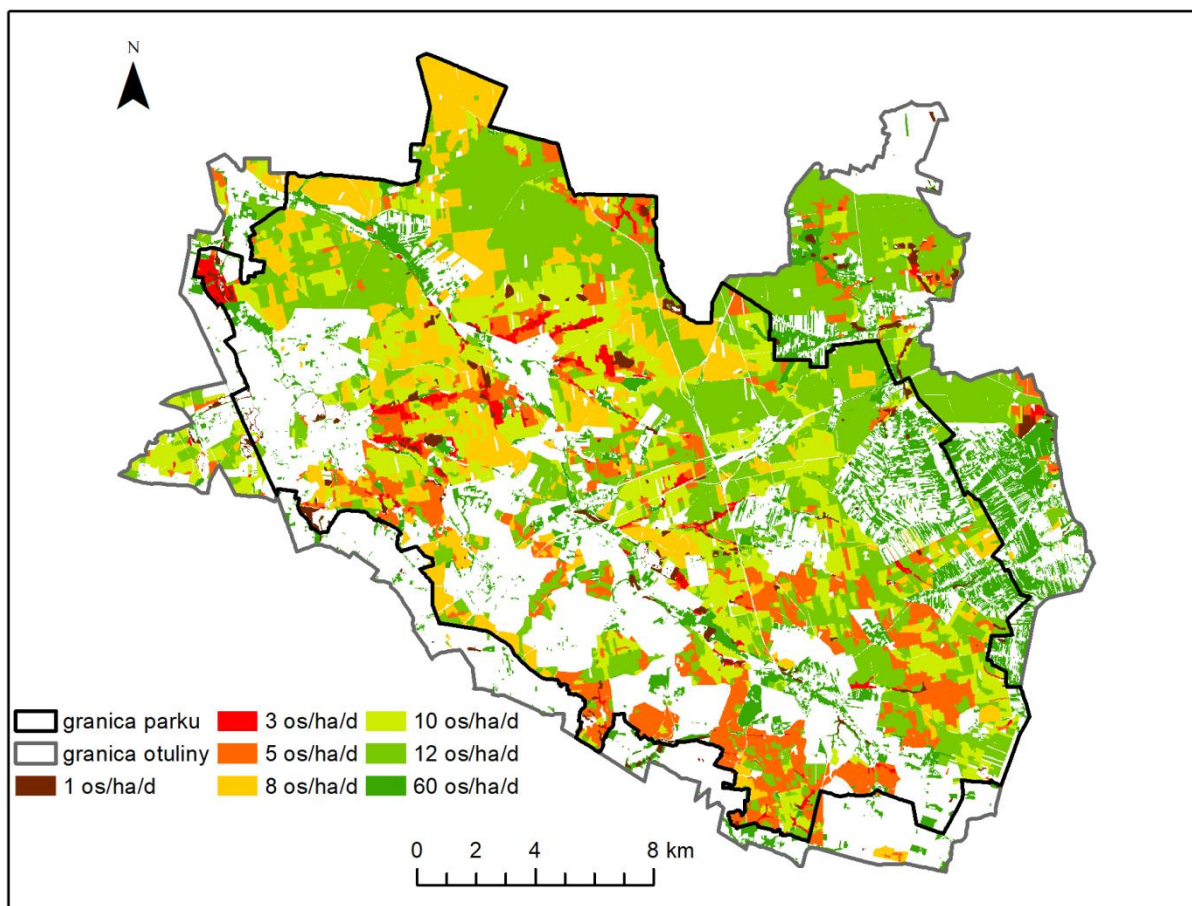
Tab. 23. Chłonność turystyczna obszarów leśnych PKLnGL

Lp.	Oznaczenie	Typ siedliskowy lasu	Powierzchnia [ha]	Chłonność turystyczna (os/ha/d)	Udział procentowy w powierzchni Parku
1.	BMśw	Bór mieszany świeży	6824	12	23,2
2.	LMśw	Las mieszany świeży	4972		
3.	BMw	Bór mieszany wilgotny	5981	10	12,4
4.	Bw	Bór wilgotny	304		
5.	Bśw	Bór świeży	3874	8	9,2
6.	Lśw	Las świeży	799		
7.	LMw	Las mieszany wilgotny	3853	5	8,7
8.	Lw	Las wilgotny	542		
9.	LMb	Las mieszany bagienny	152	3	1,6
10.	OI	Ols	191		
11.	Olj	Ols jesionowy	445		
12.	BMb	Bór mieszany bagienny	138	1	0,3
13.	Bb	Bór bagienny	16		

Na terenach nieleśnych analizowano obszary roślinności trawiastej oraz mokradła i szuwały. Charakteryzują się one skrajnie odmienną chłonnością turystyczną wynoszącą odpowiednio 60 osób/ha/dobę i 1 osoba/ha/dobę. Analizowane obszary roślinności trawiastej o dużej chłonności turystycznej zajmują prawie 11% powierzchni Parku, podczas gdy mokradła i szuwały zaledwie ok 1%.

Tab. 24. Chłonność turystyczna obszarów nieleśnych PKLnGL

Lp.	Oznaczenie	Użytkowanie wg BDOT	Powierzchnia [ha]	Chłonność turystyczna (os/ha/d)	Udział procentowy w powierzchni Parku
1.	PTTR01	Roślinność trawiasta	5477	60	10,8
2.	OIMK / OISZ	Mokradła i szuwały	612	1	1,2



Map. 26. Chłonność turystyczna terenów PKLnGL(opracowanie własne)

Obszary o niewielkiej chłonności turystycznej skupiają się:

- na terenie rezerwatu Łęg nad Młynówką – w jego pobliżu przebiega niebieski szlak turystyczny Józefa Lompy, a wstęp na jego teren jest zabroniony, w związku z tym nie ma tutaj zagrożenia negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko przyrodnicze,
- na terenach podmokłych w okolicach użytku ekologicznego Brzoza – ruch turystyczny odbywa się tutaj pieszym szlakiem turystycznym Pomników Przyrody, ścieżką dydaktyczną „Na Brzozę” i trasą rowerową, które omijają obszary o najmniejszej chłonności turystycznej. Jedynie w okolicach stawu Brzoza ruch odbywa się w bezpośrednim sąsiedztwie terenu o najmniejszej chłonności turystycznej,
- w lasach i na śródleśnej polanie Osiczyna w okolicach Pawełek – obszar poza leśnymi ścieżkami,
- w lesie w okolicach miejscowości Nowiny – brak szlaków turystycznych,
- w lesie Mokra Olszyna w okolicach Blachowni (otulina Parku) – przez teren ten przebiega rowerowa ścieżka dydaktyczna „Blachownia”,
- w lesie w okolicach miejscowości Walaszczyki (otulina Parku),
- w lesie na wschód od miejscowości Łębki.

7. AKTUALNE WYKORZYSTANIE TURYSTYCZNE, REKREACYJNE, EDUKACYJNE I NAUKOWE PARKU ORAZ OCENA ZAPOTRZEBOWANIA NA ROZWÓJ TYCH FUNKCJI

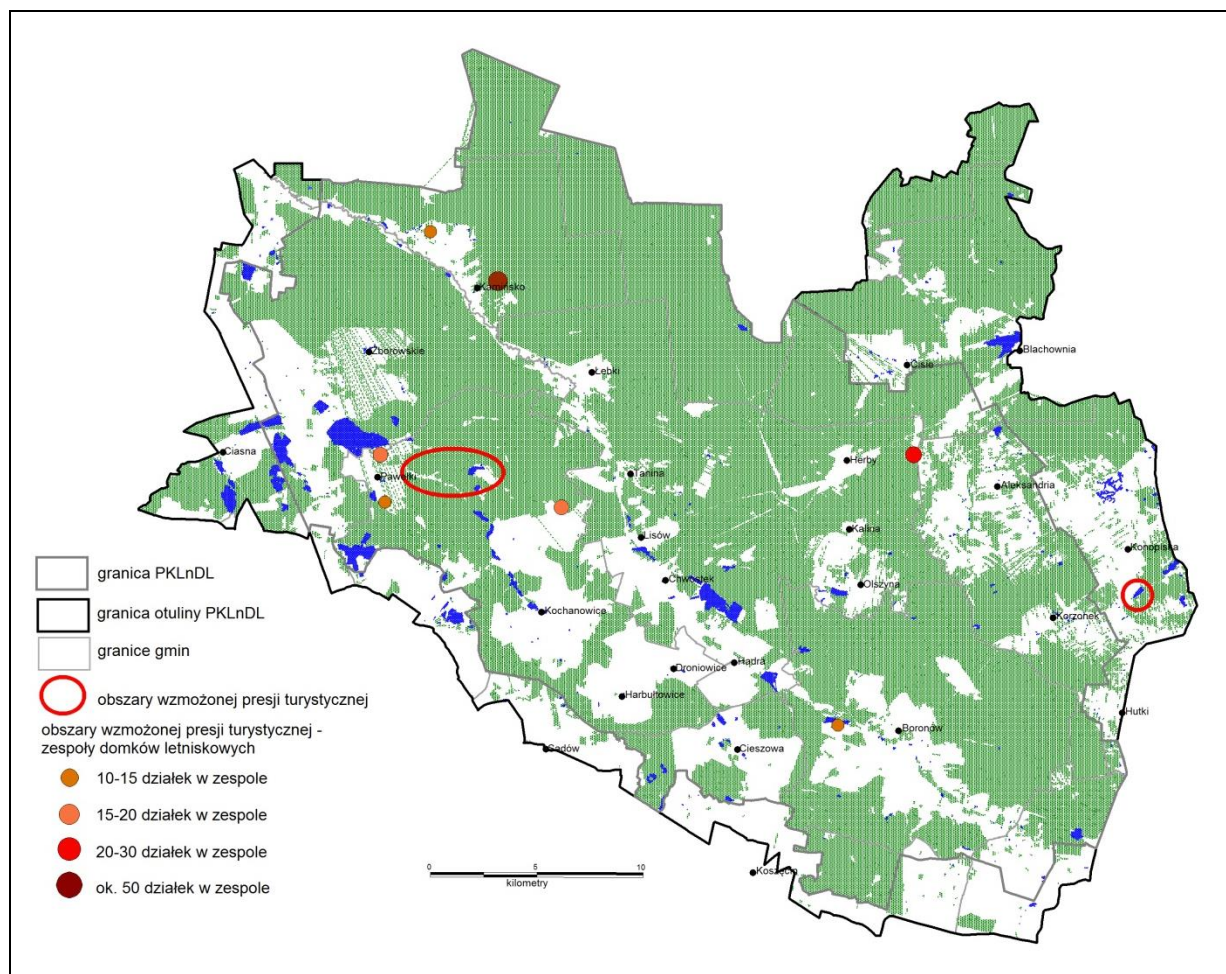
W celu oceny wykorzystania PKLnGL przeprowadzono skrócone badania ruchu turystycznego. Wykorzystano także analizę SWOT, która pozwala w sposób skrótowy ale dokładny na ocenę zagospodarowania i ruchu turystycznego.

Ruch turystyczny

Analiza stanu zagospodarowania turystycznego i obserwacje ruchu pozwalają wyciągnąć wniosek, że w Parku dominuje ruch weekendowy i jednodniowy. Największy udział w ruchu turystycznym i rekreacyjnym mają wędkarze i grzybiarze. Znaczny ruch (jak na warunki Parku) kreuja rowerzyści oraz właściciele domków letniskowych.

Ruch turystyczny skupiony jest w miejscach najbardziej atrakcyjnych dla turystów lub rekreantów: przy Stawie Brzoza, przy zbiorniku Pajak i Jeziorze Blachownia, przy czym w Blachowni teren wokół zbiorników pełni funkcję parkową. Szczególnie narażone na presję turystyczną są okolice Stawu Brzoza i stanowiska różaneczników w okresie organizacji Święta Kwitnącego Różanecznika. W imprezie bierze udział do 1000 osób. Koncentracja ruchu w tym okresie była powodem przeniesienia święta z terenów wokół stanowiska różanecznika i Stawu Brzoza do Pawełek, gdzie znajduje się zaplecze turystyczne, w tym parking przy schronisku oraz udostępniane na prywatnych działkach miejsca. Kwestia miejsc postojowych potrzebnych podczas święta oraz w dni wolne kiedy również wzrasta ruch, pozostaje nadal do rozwiązania.

Wzmóżona presja turystyczna występuje także w miejscach szczególnej koncentracji osiedli letniskowych. Poniżej przedstawiono obszary o wzmóżonym ruchu turystycznym.



Map. 27. Obszary o wzmożonej presji turystycznej na tle obszarów leśnych PKL nDL (opracowanie własne)

Na potrzeby operatu wykonano skrócone badania ruchu turystycznego. Przeprowadzono obserwacje odwiedzających w okresie od maja do sierpnia 2018 r. przy Stawie Brzoza oraz zbiorniku Pająk.

W dniu 03.05.2018, godz. 11.45-12.15 nad Zalewem Pająk zaobserwowano:

- 21 rowerzystów, z tego 5 osób odpoczywających przy zbiorniku,
- 10 wędkarzy, część z osobami towarzyszącymi (liczone oddzielnie),
- 42 osoby wypoczywające nad zbiornikiem,
- 28 samochodów na parkingu przy Centrum Kultury i Rekreacji oraz na terenach zieleni, również wzdłuż brzegów zbiornika.

Wędkarze korzystają głównie z południowego brzegu oraz północno-zachodniej części w miejscu zwięzienia stawu.

W dniu 02.05.2018, godz. 12.30-13.00 nad Stawem Brzoza (miejsce odpoczynku) zaobserwowano:

- 2 osoby piesze odpoczywające pod zadaszeniem,
- 3 rowerzystów.

W dniu 02.06.2018 godz. 11.25-11.55 nad Zalewem Pająk zaobserwowano:

- 4 rowerzystów,
- 1 wędkarza,

- 7 osób wypoczywających nad zbiornikiem,
- 6 osób spacerujących,
- 4 osoby w przyczepach kempingowych,
- 9 samochodów osobowych.

W dniu 02.06.2018, godz. 11.00-12.00 nad Stawem Brzoza (miejsce odpoczynku) zaobserwowano:

- 20 rowerzystów,
- 22 osoby piesze.

W dniu 04.07.2018 godz. 16.50-17.50 nad Zalewem Pająk zaobserwowano:

- 15 rowerzystów,
- 6 wędkarzy,
- 14 osób wypoczywających nad zbiornikiem,
- 6 osób na siłowni zewnętrznej.

W dniu 04.07.2018, godz. 13.40-14.40 nad Stawem Brzoza (miejsce odpoczynku) zaobserwowano:

- 1 rowerzystę,
- 5 osób pieszych.

W dniu 28.07.2018, godz. 13.10-14.10 nad Stawem Brzoza (miejsce odpoczynku) zaobserwowano:

- 3 rowerzystów,
- 6 osób pieszych.

W dniu 26.08.2018, godz. 15.00-15.30 nad Stawem Brzoza (miejsce odpoczynku) zaobserwowano:

- 0 turystów.

W dniu 26.08.2018 godz. 13.00-13.30 nad Zalewem Pająk zaobserwowano:

- 9 rowerzystów,
- 4 wędkarzy,
- 6 osób wypoczywających nad zbiornikiem lub na placu zabaw przy zbiorniku,
- 4 osoby spacerujące.

Tab. 25. Obserwacje ruchu turystycznego na terenie PKLnGL

Miejsce obserwacji	02-03.05.2018	02.06.2018	04.07.2018	28.07.2018	28.08.2018
Zbiornik Pająk	11.45-12.15 73 os.	11.25-11.55 22 os.	15.50— 17.50 41 os.	-	15.15-30 23 os.
Staw Brzoza	12.30-13.00 5 os.	11.00-12.00 44 os.	13.40-14.40 6 os.	13.10-14.10 9 os.	13.00-13.30 0 os.

Źródło: obserwacje własne autorów

Obserwacje prowadzono w dni wolne od pracy (weekend lub święto) w godzinach południowo-popołudniowych. Przeprowadzono również obserwację w środku tygodnia aby porównać ruch codzienny z ruchem weekendowym.

Wnioski:

- nad zbiornikiem Pająk przeważa ruch codzienny zależny przede wszystkim od warunków pogodowych. W weekend majowy podczas sprzyjającej pogody zaobserwowano najwięcej osób. W tym samym dniu nad Stawem Brzoza znalazło się niewielu turystów,
- w przypadku Stawu Brzoza wyraźny jest wzrost ruchu turystycznego w czasie kwitnienia różaneczników.

Wykorzystanie bazy noclegowej:

Ze względu na dominującą w strukturze bazy noclegowej agroturystykę (pokoje prywatne), nie prowadzone są statystyki wykorzystania bazy noclegowej. Informacje te nie zostały zawarte w Bazie Danych Lokalnych GUS. Poniżej przedstawiono zestawienie pozyskane ze schroniska młodzieżowego w Pawełkach

Tab. 26. Liczba odwiedzających osób i udzielonych noclegów, Schronisko Młodzieżowe Pawełek

Rok	Liczba osób	Liczba udzielonych noclegów
2010	2119	6577
2011	2584	6764
2012	2844	7476
2013	2548	6576
2014	2619	6593
2015	2137	5147
2016	1816	4269
2017	2182	4535

Źródło: dane pozyskane ze Schroniska Młodzieżowego Pawełek

Analiza udzielonych noclegów w schronisku wykazuje nieznaczny wzrost liczby osób nocujących w schronisku w ciągu ostatnich 3 lat, przy jednoczesnym spadku liczby udzielonych noclegów (szczególnie w okresie ostatnich 8 lat). Z powyższych danych wynika, że coraz więcej osób decyduje się na krótki pobyt. Podczas badań terenowych i pobytu w schronisku zaobserwowano kilka grup rowerzystów pozostających w schronisku na 1 noc podczas odbywania kilkudniowej wycieczki rowerowej.

Imprezy i wydarzenia

Jednym z mierników ruchu turystycznego jest liczba imprez i wydarzeń. W PKLnGL odbywają się liczne lokalne wydarzenia – święta sołeckie i gminne, w tym imprezy organizowane w Ośrodku Edukacyjnym w Kalinie i schronisku w Pawełkach. Szczególnie istotne dla turystyki i rekreacji w Parku jest odbywające się regularnie od 2004 r. Święto Kwitnącego Różanecznika.

Największy wpływ na generowanie ruchu mają imprezy o charakterze masowym

- Święto Kwitnącego Różanecznika - organizowane przez Wójta Gminy Kochanowice oraz Gminne Centrum Kultury i Informacji w Kochanowicach w Szkolnym Schronisku Młodzieżowym w Pawełkach (maj-czerwiec),
- bieg Przetajowa Ósemka - organizowany przez OSIR w Blachowni.

W tych wydarzeniach biorą udział nie tylko mieszkańcy ale także osoby przybywające specjalnie na te okazje spoza obszaru PKLnGL. Szczególnie Święto kwitnącego Różanecznika charakteryzuje się silną presją turystyczną wywieraną na okolice Pawełek, Stawu Brzoza i Lubockiego, będąc jednocześnie największym atrakcym dla Parku.

Oprócz imprez masowych odbywają się liczne święta lokalne sołectwie, obsługujące głównie mieszkańców:

- Dożynki (wrzesień),
- Święto ciap kapusty,
- Święto herbaty lipowej,
- Dni sportowca,
- Dni Boronowa, Blachowni, Konopisk.

Liczne imprezy organizuje schronisko w Pawełkach:

- Święto Kwitnącego Różanecznika,
- Dożynki wiejskie,
- Dzień Seniora,
- Mikołajki,
- Obóz piłkarski,
- Dzień Dziecka,
- Dzień Nauczyciela.

Imprezy i wydarzenia organizuje również Ośrodek Edukacyjny w Kalinie:

- festyny,
- rajdy rowerowe,
- Dzień Ziemi,
- konkursy (ekologiczne, Konkurs Wiedzy Przyrodniczej, Poznajemy Parki Krajobrazowe).

Analiza SWOT

Na potrzeby oceny wykorzystania turystycznego, rekreacyjnego i edukacyjnego Parku wykonano analizę SWOT obrazującą mocne i słabe strony oraz prezentującą szanse i zagrożenia dla dalszego rozwoju tych funkcji.

Tab. 27. Analiza SWOT dotycząca wykorzystania turystycznego, rekreacyjnego i edukacyjnego PKLnGL

Mocne strony	Słabe strony
Walory fizjonomiczne krajobrazu: <ul style="list-style-type: none">- punkty widokowe,- mikrownętrza - zbiorniki wodne,- urządzone punkty widokowe: wieże i pomosty. Walory przyrodnicze: <ul style="list-style-type: none">- obszary chronione cenne przyrodniczo ale dopuszczone dla turystów - użytki ekologiczne,- liczne miejsca występowania ptactwa wodnego i błotnego,- lasy grzybowe - możliwość zbierania runa leśnego,	Brak wież i kładek do obserwacji zwierząt, tablic informacyjnych z dokładnymi informacjami jakie gatunki można zobaczyć. Niewielkie możliwości uprawiania sportów wodnych (w Blachowni - wypożyczalnia sprzętu wodnego i kąpielisko, na Zalewie Pająk – wypożyczalnia, Hucisko - kąpielisko), brak wyznaczonych kąpielisk na innych zbiornikach. Brak oznakowania obiektów cennych (drogowskazy), zły stan techniczny wielu obiektów, dysharmonijne sąsiedztwo obniżające rangę obiektów, słaba dostępność (Młyn w Niwkach). Nieliczne szlaki turystyczne, większość lasów bez

<p>- zbiorniki wodne - możliwość wędkowania.</p> <p>Walory kulturowe</p> <p>- liczne obiekty wpisane do rejestru zabytków lub o wartości historycznej.</p> <p>Liczne ścieżki dydaktyczne na obszarze Parku.</p> <p>Liczne ścieżki rowerowe (szczególnie w gminie Konopiska).</p> <p>Szeroka oferta zajęć Ośrodka Edukacyjnego w Kalinie</p> <p>Urządzone miejsca wypoczynku na szlaku.</p> <p>Parkingi leśne</p>	<p>wyznaczonych szlaków (część północna), tylko 1 trasa dedykowana - konna, brak tras przeznaczonych dla turystyki aktywnej (nordic walking, narty biegowe, konne, szlaki wodne – spływy kajakowe)</p> <p>brak zróżnicowania poziomu merytorycznego poszczególnych ścieżek.</p> <p>Słabo rozwinięta baza noclegowa (niskie zainteresowanie turystów turystyką pobytową), stosunkowo wysokie ceny.</p> <p>Brak zaplecza turystycznego (wypożyczalni: zamknięta wypożyczalnia rowerów w Kochcicach, jedyna wypożyczalnia w Blachowni i w Pawełkach), brak informacji turystycznej.</p> <p>Nieaktualne materiały kartograficzne.</p> <p>Brak parkingów w miejscach o większym natężeniu ruchu.</p> <p>Brak informacji turystycznej</p>
--	---

Szanse	Zagrożenia
<p>Możliwość rozwoju turystyki aktywnej (nordic walking, narty biegowe) i ekoturystyki (np. birdwatching).</p> <p>Opracowanie spójnej strategii rozwoju turystyki dla całego Parku.</p> <p>Powstawanie inicjatyw takich jak: Liswarciański Szlak Rowerowy, Spichlerz Górnego Śląska promujące obszar.</p> <p>Kompleksowe rozwiązanie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (np. szlak specjalistyczny z wypożyczalnią w pobliżu, tablicami informacyjnymi, drogowskazami, promocją - przykład trasy narciarstwa biegowego w Żarkach)</p>	<p>Brak zainteresowania turystów turystyką pobytową - spowodowane niską konkurencyjnością walorów i brakiem promocji.</p> <p>Brak strategii rozwoju turystyki dla gmin.</p> <p>Brak spójnej strategii rozwoju gmin w obrębie Parku.</p> <p>Nierównomiernie rozłożony ruch turystycznych (koncentracja w rejonie Stawu Brzoza i Zalewu Pająk).</p> <p>Nierespektowanie przez turystów zakazów wjazdów do lasów.</p> <p>Nadmierny rozwój osiedli drugich domów (wskazywane nowe tereny w Studiach uikzp)</p>

Na powyższej analizie widoczne jest niewykorzystanie potencjału turystycznego Parku. Można tu uprawiać różne formy turystyki i rekreacji, ale nie są one dobrze rozwinięte. Poniżej zestawiono aktualne wykorzystanie PKLnGL pod względem turystyki i rekreacji w odniesieniu do poszczególnych form turystyki i rekreacji oraz długości wypoczynku:

1) wypoczynkowa:

- a) turystyka pobytowa - słabo rozwinięta, dominuje agroturystyka rozumiana jako wynajem pokoi prywatnych. Znacznie lepiej funkcjonuje turystyka związana z drugimi domami – wiele osiedli domków letniskowych zlokalizowanych jest w części centralnej i północno-zachodniej Parku; szczególnie tzw. drugie domy to element infrastruktury turystycznej, który rozwija się w Parku i będzie nadal rozszerzany w związku z zapisami w Studiach gmin przeznaczającymi kolejne tereny pod zabudowę letniskową i rekreacyjną (zob. Operat zagospodarowania przestrzennego),
- b) turystyka weekendowa i jednodniowa – związana z wycieczkami rowerowymi, wędkarstwem oraz zbieraniem runa leśnego;

2) krajoznawcza:

- a) turystyka kulturowa – wykorzystanie Parku pod tym względem nie zostało dotychczas zbadane, zapoznanie się z obiektami zabytkowymi raczej towarzyszy wycieczkom rowerowym, zaznaczyć jednak należy, że obiekty potencjalnie interesujące dla turystów w większości są w złym lub bardzo złym stanie; pozytywnym przykładem jest budynek fajczarni, który w tym roku został oddany do użytku po renowacji i w przyszłości ma pełnić funkcję muzeum fajek; możliwe jest zwiedzanie Parku pod kątem zapoznawania się z historią obszaru – tradycjami hutniczymi, istnieje kilka oznaczonych tablicami edukacyjnymi miejsc historycznych, jednakże są one słabo wypromowane,
- b) turystyka przyrodnicza – obszar Parku wyróżnia znaczny potencjał dla tego rodzaju turystyki, sprzyjają jej zarówno duże przestrzenie leśne i formy ochrony przyrody jak i obszary nie objęte ochroną ale cenne przyrodniczo i wizualnie – przede wszystkim dolina Liswarty. Z przyrodą na obszarze Parku można zapoznawać się dzięki licznym ścieżkom edukacyjnym; ta forma turystyki krajoznawczej jest zdecydowanie lepiej rozwinięta w Parku;

3) kwalifikowana:

- a) turystyka rowerowa – jedna z najlepiej funkcjonujących form ze względu na dobrze rozwiniętą infrastrukturę, sieć ścieżek jest szczególnie gęsta w północno-zachodniej części Parku, w dwóch punktach można również wypożyczyć rowery (sieć wypożyczalni powinna być lepiej rozwinięta), szczególnie dobrze zaprojektowany został Szlak Liswarciański, który jest bardzo dobrze oznaczony i zintegrowany z miejscami odpoczynku. Liczne trasy i ścieżki zostały też wytyczone w gminie Konopiska. Sieć rowerową (rozumianą jako wytyczone i niewytyczone w terenie szlaki i trasy oraz powstające coraz liczniej ścieżki rowerowe) można uznać za dobrze rozwiniętą i nie wymagającą wielu dalszych działań,
- b) turystyka konna – w tej dziedzinie potencjał nie jest wystarczająco wykorzystany; na obszarze Parku funkcjonuje kilka stadnin; brakuje wytyczonych i oznaczonych szlaków konnych, które mogłyby zostać poprowadzone w lasach w północnej części Parku,
- c) inne formy turystyki kwalifikowanej nie są w Parku rozwijane; płaski teren ze znacznymi obszarami leśnymi mógłby być wykorzystany dla narciarstwa biegowego i śladowego oraz dla nordic walking; sporadycznie pojawiają się turyści uprawiający te formy turystyki; nie jest też wykorzystywana Liswarta do wpływów kajakowych. Koryto rzeki na obszarze Parku jest w większości zbyt wąskie i płytkie, ale w północnej części na odcinku Łębki-Niwki i dalej w kierunku Wędziny, rzeka mogłaby zostać przystosowana do tej formy turystyki. Indywidualnie były już podejmowane i opisywane próby przepłynięcia tego odcinka (konieczne są przenoski) (<https://www.traseo.pl/trasa/splyw-kajakowy-liswarta-odcinek-lebki-stasiowe-niwki>);

4) rekreacja:

- a) wędkarstwo – bardzo popularna forma rekreacji ze względu na liczne stawy rybne; łowiska znajdują się na stawach: Hadra, Pająk, przy ulicy Jałowcowej w Olszynie, Biały Ług, Blachownia, Bagno w Jeziorze, Staw Widawa, Lisów oraz na Liswarcie w Brzegach,
- b) zbieranie runa – również bardzo powszechna forma rekreacji ze względu na borowe lasy z dobrze rozwiniętym runem sprzyjającym zbieraniu jagód i grzybów; w celu ochrony środowiska przyrodniczego mogą być w przyszłości konieczne ograniczenia i kanalizacja ruchu,

- c) plażowanie – przystosowane są tylko trzy zbiorniki: Pająk (plaża, miejsca odpoczynku i do grillowania, parking), Blachownia (w trakcie przekształceń, planowane liczne inwestycje mające na celu przystosowanie zbiornika do rekreacji wodnej i nadwodnej) oraz Huciska (miejsce rekreacji z placem zabaw, parkingiem i altaną),
- d) sporty wodne – pomimo licznych zbiorników wodnych ta forma rekreacji jest bardzo słabo rozwinięta, istnieje możliwość wypożyczenia rowerków wodnych w Blachowni oraz kajaków na zbiorniku Pająk, kąpielisko wyznaczone jest w Blachowni i w Huciskach oraz na Pająku;

5) edukacja:

Działania edukacyjne w ostatnich latach zmieniają formę. Niewystarczające dla dzisiejszych dzieci i młodzieży jest prowadzenie lekcji w terenie i pogadanek. Konieczne jest wprowadzanie nowych, ciekawych i interaktywnych metod. Jedną z nich jest prowadzenie warsztatów. Tego typu zajęcia odbywają się licznie w Ośrodku Edukacyjnym w Kalinie. Prowadzone zajęcia terenowe wykorzystują walory przyrodnicze Parku poprzez system ścieżek edukacyjnych. Szczególnie właśnie ścieżki edukacyjne oraz warsztaty prowadzone przez Ośrodek w Kalinie najlepiej wypełniają funkcję edukacyjną PKLnGL. Należy jednak zaznaczyć, że ich treści są przystosowane dla jednej grupy odbiorców (dzieci ze szkół podstawowych) i na wielu ścieżkach są powielane. Większość dotyczy fauny i flory zbiorników wodnych, traktując informacje bardzo ogólnikowo. Aby w pełni wykorzystać walory Parku należałoby zwiększyć zróżnicowanie merytoryczne treści. Ciekawym elementem edukacji są tablice dotyczące historii hutnictwa, ale są one niejako „ukryte”, brak oznakowania ścieżek i włączenia ich do sieci ścieżek edukacyjnych i dalszej rozbudowy tematyki industrialnej.

W tabeli 28 zestawiono formy turystyki, rekreacji i edukacji w podziale na gminy.

Tab. 28. Formy turystyki, rekreacji i edukacji w podziale na gminy

Gmina	Forma turystyki	Forma rekreacji	Edukacja
Blachownia	Turystyka pobytowa: dom wycieczkowy(Blachownia), Turystyka rowerowa (szlaki rowerowe), Turystyka piesza (Szlak Rezerwatów Przyrody), Turystyka pielgrzymkowa (droga św. Jakuba)	Wędkarstwo (Jezioro Blachownia), Zbieranie runa (lasy), Plażowanie (Jezioro Blachownia), Sporty wodne (Jezioro Blachownia)	Ścieżki edukacyjne: Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Blachownia” (przy leśnictwie), Ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza w Blachowni (przy Jeziorze Blachownia)
Boronów	Turystyka rowerowa (Liswarciański Szlak Rowerowy, szlaki rowerowe), Turystyka piesza (Szlak Pomników Przyrody i Józefa Lompy), Turystyka pielgrzymkowa (droga św. Jakuba), Turystyka kulturowa (tradycje hutnicze, kościół drewniany w Boronowie), Turystyka przyrodnicza (rezerwat Rajchowa Góra)	Plażowanie (Huciska), Zbieranie runa (lasy)	Ścieżki edukacyjne: Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Na Rajchową Górę”, Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Nasi Mali Przyjaciele”
Ciasna	Turystyka pobytowa: domy	Wędkarstwo (stawy w	Ścieżki edukacyjne:

	<p>letniskowe (Pawełki, Brzegi), agroturystyka (Ciasna), Turystyka rowerowa (Liswarciański Szlak Rowerowy, szlaki rowerowe), Turystyka piesza (Szlak Pomników Przyrody i Józefa Lompy), Turystyka konna (stadnina w Stasiowych), Turystyka pielgrzymkowa (droga św. Jakuba), Turystyka kulturowa (młyn w Niwkach, kościół w Zborowskim, fabryka fajek w Zborowskim, młyn w Panoszowie, stawy hodowlane w Wyganiaczu i Ciasnej), Turystyka przyrodnicza (dolina Liswarty)</p>	<p>Ciasnej, Panoszowie, Liswarta w Brzegach), Zbieranie runa (lasy)</p>	<p>Ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne w Zborowskim (Ieśne)</p>
Herby	<p>Turystyka pobytowa: domy letniskowe (Pietrzaki, Piłka, Turza), agroturystyka (Mochała, Otrzęsie, Kalina), inne (Turza), Turystyka rowerowa (Liswarciański Szlak Rowerowy, szlaki rowerowe), Turystyka piesza (Szlak Józefa Lompy), Turystyka konna (stadniny w Mochale i Taninach), Turystyka pielgrzymkowa (droga św. Jakuba), Turystyka kulturowa (Izba Tradycji Magistrali Węglowej, folwark w Hadrze, drewniane domy w łebkach), Turystyka przyrodnicza (rezerwat przyrody z cisami, dolina Liswarty, Staw Hadra)</p>	<p>Wędkarstwo (stawy w Hadrze, Lisowie, Olszynie), Zbieranie runa (lasy)</p>	<p>Ośrodek Edukacyjny ZPKWŚ w Kalinie, Siedziba Nadleśnictwa Herby w Herbach, Ścieżki edukacyjne: Ścieżka dydaktyczna „Kierzkowskie Bagna”, Ścieżka dydaktyczna „Kalina-Olszyna”</p>
Kochanowice	<p>Turystyka pobytowa: domy letniskowe (Pawełki, Ostrów), agroturystyka (Pawełki, Kochanowice, Lubockie), schronisko młodzieżowe (Pawełki), Turystyka rowerowa (szlaki rowerowe), Turystyka piesza (Szlak Pomników Przyrody),</p>	<p>Wędkarstwo (stawy Biały Ług, stawy na Potoku Kochanowickim), Zbieranie runa (lasy)</p>	<p>Ścieżki edukacyjne: Ścieżka dydaktyczna „Na Brzozę”</p>

	<p>Turystyka konna (szlak konny),</p> <p>Turystyka pielgrzymkowa (droga św. Jakuba),</p> <p>Turystyka kulturowa (zespół pałacowo-parkowy w Kochanowicach, lipowa aleja w Droniowicach),</p> <p>Turystyka przyrodnicza (stanowisko różanecznika katawbijskiego, użytek ekologiczny Staw Brzoza)</p>		
Konopiska	<p>Turystyka rowerowa (szlaki rowerowe),</p> <p>Turystyka konna (stadniny w Krzakach i Pile),</p> <p>Turystyka pielgrzymkowa (droga św. Jakuba),</p> <p>Turystyka kulturowa (rządówka w Aleksandrii, kościół z aleją w Konopiskach),</p> <p>Turystyka przyrodnicza (użytek ekologiczny Bagno w Korzonku)</p>	<p>Wędkarstwo (Zalew Pająk),</p> <p>Zbieranie runa (lasy),</p> <p>Plażowanie (Zalew Pająk),</p> <p>Sporty wodne (Zalew Pająk),</p> <p>Pole golfowe (Konopiska)</p>	<p>Ścieżki edukacyjne: Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Bagna i torfowiska”,</p> <p>Ścieżka dydaktyczna wokół zbiornika "Pajączek"</p>
Koszęcin	<p>Turystyka rowerowa (szlaki rowerowe),</p> <p>Turystyka piesza (Szlak Pomników Przyrody),</p> <p>Turystyka kulturowa (drewniany kościół w Cieszowej, zespół folwarczny i cmentarz żydowski w Cieszowej)</p>	<p>Zbieranie runa (lasy)</p>	<p>Ścieżki edukacyjne:</p> <p>Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Nasi Mali Przyjaciele”</p>
Panki	-	Zbieranie runa (lasy)	-
Pawonków	-	-	-
Przystajń	<p>Turystyka pobytowa: domy letniskowe (Kamińsko), agroturystyka (Kamińsko),</p> <p>Turystyka rowerowa (Liswarciański Szlak Rowerowy, szlaki rowerowe),</p> <p>Turystyka kulturowa (młyn w Niwkach),</p> <p>Turystyka przyrodnicza (dolina Liswarty)</p>	<p>Zbieranie runa (lasy)</p>	-
Starcza	-	-	-
Woźniki	<p>Turystyka rowerowa (Liswarciański Szlak Rowerowy, szlaki rowerowe),</p>	<p>Wędkarstwo (staw Widawa)</p>	-

	Turystyka piesza (Szlak Józefa Lompy), Turystyka pielgrzymkowa (droga św. Jakuba)		
Wręczyca Wielka	Turystyka pielgrzymkowa (droga św. Jakuba), Turystyka przyrodnicza (użytek ekologiczny Bagno w Jeziorze)	Wędkarstwo (jeziorko w Jeziorach) Zbieranie runa (lasy)	-

8. OCENA ZMIAN WYKORZYSTYWANIA PARKU W ZAKRESIE FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ, ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM OSTATNIEGO 10. LECIA

Ocenę zmian dokonano głównie na podstawie zapisów dokumentacji do projektu planu ochrony z 2007 r. i analizy zmian w zagospodarowaniu powstałych od tego czasu.

Baza noclegowa

Baza noclegowa w dokumentacji do projektu planu ochrony (2007) została opisana jako bazująca głównie na turystach indywidualnych (agroturystyka). Wskazano na nieliczne miejsca noclegowe. W tym obszarze nie zaszło wiele zmian, nadal funkcjonuje stosunkowo niewiele kwater prywatnych o raczej niskim komforcie i stosunkowo wysokich cenach. Zaobserwować natomiast można przekształcanie miejsc turystycznych w domach prywatnych na noclegi dla pracowników. Taka sytuacja ma miejsce np. w agroturystyce Świtezianka w Ciasnej, czy w agroturystyce Stokrotka w Aleksandrii. Obecna są również na obszarze Parku miejsca przeznaczone wyłącznie dla pracowników (np. tanie noclegi w Kamieniu czy w Herbach), tych miejsc noclegowych nie brano pod uwagę analizując zagospodarowanie turystyczne.

W ostatnim dziesięcioleciu wyremontowane zostało schronisko w Pawełkach, które obecnie pełni najważniejszą rolę w strukturze noclegowej Parku.

Istotną zmianą obserwowaną już w dokumentacji do projektu planu ochrony (2007) jest zmiana struktury bazy noclegowej – coraz większą rolę odgrywają tzw. drugie domy. Prywatyzowane i przekształcane w domki rekreacyjne są pracownicze ośrodki wypoczynkowe (Brzegi, Drapacz), rozbudowywane są zespoły działek rekreacyjnych, a w Studium uikzp poszczególnych gmin wskazywane są kolejne tereny pod tego rodzaju zabudowę.

Szlaki (turystyczne, rowerowe i pielgrzymkowe)

W ostatnim dziesięcioleciu nie zwiększyła się liczba szlaków turystycznych pieszych. Szlaki w dalszym ciągu są uczęszczane w niewielkim stopniu, a miejsca o stosunkowo większym zainteresowaniu znajdują się w pobliżu stanowiska różanecznika i Stawu Brzoza oraz w okolicach miejscowości. Zauważyć natomiast należy, że brakuje uaktualnienia i odświeżenia oznaczeń szlaków turystycznych oraz sprawdzenia dostępności poszczególnych odcinków (zaobserwowano bariery w trasie na szlaku niebieskim – brak możliwości pokonania trasy na odcinku Boronów-Doły ze względu na zamknięcie przejścia przez tory kolejowe, oraz utrudnienia na szlaku żółtym w Ciasnej, również w okolicy torów kolejowych).

Znacznie korzystniej dokonywały się zmiany w obszarze szlaków rowerowych. W dokumentacji do projektu planu ochrony (2007) wskazywano na szczególnie niedostateczne zagospodarowanie oraz pojawiające się inicjatywy: „Zielone Płuca Śląska” i „Rowerem po Śląsku”. Obie inicjatywy swoim zasięgiem przestrzennym mijają obszar PKLnGL, ale system szlaków rowerowych został w znacznym stopniu rozwinięty. Obecnie w Parku wyznaczonych jest kilkanaście tras rowerowych o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym. Szlaki rowerowe są szczególnie liczne w zachodniej części PKLnGL oraz w gminie Konopiska, która szczególnie mocno akcentuje rozwój rekreacji na swoim obszarze. Szczególnie istotna jest inicjatywa Lokalnej Grupy Działania Zielony Wierchołek Śląska -Liswarciański Szlak Rowerowy, który stanowi produkt turystyczny i może być osią powstawania kolejnych działań związanych z zagospodarowaniem turystycznym i promocją obszaru.

Zmiany nastąpiły również w zakresie tras pielgrzymkowych prowadzących na Jasną Górę. W ostatnich latach zostały wyznaczone dwie trasy Drogi Św. Jakuba prowadzące przez Park.

Szlaki konne

Sytuacja w zakresie wykorzystania PKLnGL dla jeździectwa nie zmieniła się, nadal funkcjonuje jedynie jedna trasa konna łącząca Pawelki z Braszczokiem. W dokumentacji do projektu planu ochrony (2007) przewidywano wzrost zainteresowania tego rodzaju aktywnością. Konieczne jest zwrócenie większej uwagi na te kwestie w przyszłości.

Edukacja

Zwiększyła się liczba osób korzystających z zajęć prowadzonych przez Ośrodek w Kalinie z 2119 w roku 2016 osób do 2140 w roku 2017. Poszerzył się też zakres oferowanych ścieżek edukacyjnych. W ramach programu dofinansowanego przez NFOŚ „Przeciwdziałanie antropopresji na wybranych obszarach chronionych Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego poprzez ukierunkowanie ruchu turystycznego” w 2014 r. wykonano kompleksowe prace związane z wymianą i montażem tablic edukacyjnych oraz odnowieniem oznakowania na ścieżkach edukacyjnych: "Kierzkowskie Bagna", "Cisy nad Liswartą", "Kalina - Olszyna" oraz "Brzoza":

W dokumentacji do projektu planu ochrony (2007) wymieniono sześć ścieżek edukacyjnych: „Na Brzozę”, „Kierzkowskie Bagna”, „Cisy nad Liswartą”, „Zborowskie”, „Pająk”, „Blachownia” oraz planowana ścieżka „Kalina-Olszyna”. Obecnie wyznaczonych jest 13 ścieżek, co stanowi znaczną różnicę. Zrealizowana została ścieżka „Kalina-Olszyna” przez ZPKWŚ w Kalinie. Dwie spośród funkcjonujących obecnie ścieżek edukacyjnych - w miejscowości Zborowskie w ostatnich latach przestały być wykorzystywane. Kolejne, nowe ścieżki wyznaczane i wyposażane są przez gminę Konopiska, w tym w uzgodnieniu i współpracy z ZPKWŚ w Kalinie. W ostatnich miesiącach postawiona została też wieża widokowa na Pajdowej Górze w gminie Konopiska oraz przy Jeziorze Blachownia.

Urządzenia i parkingi

Od 2006 r. w Kochcicach na terenach wyrobisk funkcjonował wyciąg narciarski Harnaś. Został zlikwidowany w ostatnich latach.

W ostatnich latach pojawia się coraz więcej parkingów leśnych i urządzonych miejsc postojowych i miejsc odpoczynku, w dużej mierze wyznaczane przez nadleśnictwa. Nadal brakuje jednak parkingów w miejscach o szczególnym natężeniu ruchu turystycznego. W dokumentacji do projektu do planu ochrony(2007) planowano powstanie parkingów i urządzonych punktów widokowych związanych z ruchem turystycznym, spośród których zrealizowany został parking oraz wieża widokowa nad stawami Hadra.

Dodatkowo, w czerwcu br. otwarto wieżę widokową na Pajdowej Górze w gminie Konopiska. Postawiono również wieżę widokową w Blachowni. Jej budowa związana jest z kompleksowym zagospodarowaniem brzegów Jeziora Blachownia.

W dalszym ciągu wiele spośród zabytków, które mogłyby stanowić atrakcje turystyczne jest w bardzo złym stanie. Odrestaurowana została natomiast w 2017 r. dawna fajczarnia w Zborowskim, która w dokumentacji do projektu planu ochrony (2007) została wskazana jako obiekt do wykorzystania edukacyjnego.

Podsumowując, stwierdzić należy, że turystyczne wykorzystanie Parku poprawiło się w przeciągu ostatnich lat. Przede wszystkim rozwinęła się sieć tras rowerowych i ścieżek dydaktycznych oraz miejsc postojowych i wypoczynkowych. Jednakże Park nadal nie stanowi miejsca rozpowszechnionego i uczęszczanego wśród turystów, a raczej stanowi cel wycieczek popołudniowych i weekendowych. Brakuje w PKLnGL wykreowanych i promowanych produktów turystycznych opartych o wartościowe zasoby przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe. W niewielkim stopniu rozwijana jest też turystyka aktywna i agroturystyka.

9. ZAGROŻENIA DLA WALORÓW PARKU WYNIKAJĄCE Z ISTNIENIA I ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA

9.1. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Zagrożenia wewnętrzne dla walorów PKLnGL wynikające z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia przedstawiono w tabeli 29.

Tab. 29. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń wewnętrznych wynikających z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej PKLnGL oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Skala bonitacji zagrożeń wg T.J. Chmielewskiego i in. (2014)	Miejsce występowania w obrębie Parku	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
1.	Niedoinwestowanie w zakresie infrastruktury turystycznej: - brak punktu informacji turystycznej i możliwości pozyskania materiałów promocyjnych i opracowań (mapy, przewodniki), - brak kierunkowskazów z lokalizacją zabytków, ścieżek dydaktycznych, form ochrony przyrody, - niewystarczające oznakowanie szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,	11	Cały obszar Parku	- lokalizacja punktu informacji turystycznej, - uzupełnienie o kierunkowskazy z lokalizacją atrakcji turystycznych (Dwór w Aleksandrii, rezerwat Cisy w Łebkach, Bagno w Jeziorze, Młyn w Klucznie), - uzupełnienie oznakowania szlaków turystycznych (np. oznakowanie szlaku pomników przyrody w Ciasnej, brak oznakowania ścieżki „Rajchowa Góra”), - udrożnienie szlaków

	<ul style="list-style-type: none"> - niedrożne szlaki turystyczne i ścieżki dydaktyczne, - zły stan technicznych części elementów infrastruktury (wieże widokowe, pomosty), - brak szlaków turystycznych w lasach północnej części Parku, - niewystarczająca liczba wypożyczalni sprzętu sportowego 			<p>turystycznych i ścieżek dydaktycznych (żółty szlak w Ciasnej, szlak niebieski w Boronowie – brak przejścia przez tory kolejowe),</p> <ul style="list-style-type: none"> - poprawa stanu technicznego, regularna konserwacja elementów infrastruktury - wytyczenie szlaków turystycznych (w tym specjalistycznych) zwłaszcza w gminie Panki, Wręczyca Wielka i Przystajń, - uzupełnienie o nowe wypożyczalnie sprzętu sportowego
2.	<p>Ograniczona dostępność komunikacyjna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - niewystarczająca liczba parkingów i brak ich powiązania z systemem szlaków (i wynikające z tego nierespektowanie ograniczeń ruchu drogowego – wjazd do lasu pomimo zakazu) - niewystarczająca komunikacja publiczna 	12	Brak parkingów w okolicach: Bagno w Jeziorze, rezerwat w Łebkach, Lubockie leśniczówka, Paryż k/Pawełek, Zborowskie w okolicach ścieżek edukacyjnych, przy ścieżce edukacyjnej Kierzkowskie Bagna	- lokalizacja parkingów leśnych
3.	<p>Niewykorzystanie potencjału turystycznego Parku:</p> <ul style="list-style-type: none"> - brak markowego produktu turystycznego - niewystarczające zróżnicowanie form turystyki 	11	Cały obszar Parku	<ul style="list-style-type: none"> - wykreowanie produktu turystycznego, - wyznaczenie szlaków specjalistycznych, - zróżnicowanie form turystycznych, - promocja Parku
4.	Brak strategii rozwoju turystyki	11	Cały obszar Parku	Opracowanie spójnej strategii rozwoju turystyki dla poszczególnych gmin
5.	Nierównomiernie rozłożony ruch turystyczny	11	Cały obszar Parku	Rozbudowa oferty turystycznej
6.	Brak spójnej strategii rozwoju turystyki w obrębie Parku. Rozproszenie inicjatorów szlaków turystycznych, ścieżek i tablic dydaktycznych (różnorodność oznakowań, powielanie się szlaków i tablic)	11	Cały obszar Parku	Współpraca i koordynacja działań w zakresie tworzenia, oznakowania i utrzymania szlaków i ścieżek turystycznych
7.	Brak zainteresowania turystyką pobytową i degradacja bazy	11	Cały obszar Parku	Rozbudowa oferty turystycznej oraz promocja Parku

	noclegowej, powodująca przekształcanie struktury bazy noclegowej: - wykorzystywanie agroturystyki na noclegi pracownicze - przekształcanie dawnych zakładowych ośrodków wypoczynkowych w prywatne domy letniskowe		Brzegi, Drapacz	
8.	Ekspansja budownictwa domów letniskowych	12	Niwki-Kamińsko-Łębki, Pawełki, Turza, Tanina, Głąby, Pustkowie, Ostrów, Drapacz, Piłka, Kierzki, Doły, Boronów (okolice Zamościa), Cieszowa, Hucisko, Sitki, Kolonia Hutki, Kalina, Pietrzaki, Kochcice	Ograniczenia w mpzp

Zagrożenia oceniono stosując skalę bonitacji zagrożeń T.J. Chmielewskiego (2014) według przyjętej skali:

0 – brak zagrożeń,

1 – zagrożenia potencjalne, niewielkie,

2 – zagrożenia potencjalne, umiarkowane,

3 – zagrożenia potencjalne, duże,

4 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o słabnącym natężeniu,

5 – zagrożenia istniejące, niewielkie, względnie stałe,

6 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o narastającym natężeniu,

7 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o słabnącym natężeniu,

8 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, względnie stałe,

9 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o narastającym natężeniu,

10 – zagrożenia istniejące, duże, o słabnącym natężeniu,

11 – zagrożenia istniejące, duże, względnie stałe,

12 – zagrożenia istniejące, duże, o narastającym natężeniu.

? – zagrożenie trudne do oceny

9.2. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Zagrożenia zewnętrzne dla walorów PKLnGL wynikające z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia przedstawiono w tabeli 30.

Tab. 30. Charakterystyka oraz źródła zagrożeń zewnętrznych PKLnGL wynikających z istnienia i rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej oraz możliwe sposoby ich eliminacji lub ograniczenia

Lp.	Charakterystyka i źródła zagrożenia	Skala bonitacji zagrożeń wg T.J. Chmielewskiego i in. (2014)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
1	Ekspansja budownictwa drugich domów	12	Ograniczenia w mpzp

	osób z terenu miast: Częstochowa, miasta dawnego GOPu		
2	Brak ujęcia obszaru Parku w Programie Rozwoju Turystyki Województwa Śląskiego	11	Angażowanie się gmin w promocję regionu

Skala bonitacji wyjaśniono pod tabelą 29.

Część II

Strategia ochrony

10. CELE KSZTAŁTOWANIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ

Jak wspomniano w rozdziale 1.4, zgodnie z zapisami obowiązującego rozporządzenia Nr 55/08 Wojewody Śląskiego z dnia 25 sierpnia 2008 r. w sprawie Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” (Dz. Urz. Nr 163, poz. 3071) szczególnym celem ochrony w Parku Krajobrazowym jest ochrona specyficznej fizjonomii krajobrazu dorzecza Liswarty jako syntezy wartości przyrodniczych i kulturowych, a zwłaszcza zachowanie:

- 1) właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, w szczególności siedlisk hydrogenicznym dorzecza Liswarty, w tym naturalnych cieków wodnych, starorzeczy oraz innych naturalnych i antropogenicznych zbiorników wodnych, torfowisk wysokich i przejściowych, trzęsawisk, obniżek dolinkowych, mszarów i źródlisk;
- 2) szaty roślinnej, w tym charakterystycznego układu mozaiki leśno-łąkowo-polnej;
- 3) różnorodności flory i fauny;
- 4) walorów krajobrazowych, w tym elementów charakterystycznego krajobrazu kulturowego, zabytkowymi układami przestrzennymi wsi, zespołami pałacowo-parkowymi, historycznymi elementami zagospodarowania przemysłowego, alejami, zadrzewieniami śródpolnymi i historycznym układem dróg

w celu popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Powyższy cel można potraktować jako nadrzędny cel ochrony do którego nawiązują przyjęte w ramach prac nad Planem ochrony następujące strategiczne i operacyjne cele dotyczące kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej PKLnGL (Tab. 31):

Tab. 31. Strategiczne i operacyjne cele dotyczące kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej PKLnGL

Lp.	Cele strategiczne	Cele operacyjne
1.	Zwiększenie zainteresowania turystów Parkiem Krajobrazowym „Lasy nad Górną Liswartą”	<p>Udostępnienie i promocja walorów turystycznych (przyrodniczych, kulturowych, widokowych) poprzez rozbudowę infrastruktury turystycznej, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • budowa parkingów w miejscach szczególnie uczęszczanych szlaków turystycznych (np. przy szlaku prowadzącym do użytku ekologicznego Brzoza w miejscowości Pawełki i Lubockie), • wytyczenie szlaków turystycznych w północnej części Parku, co może przyczynić się do wzrostu zainteresowania turystów miejscowościami położonymi peryferyjnie i w sąsiedztwie Parku (na terenie gmin Wręczyca Wielka, Panki, Przystajń), • wytyczenie szlaków dla turystyki kwalifikowanej i zróżnicowanie form turystyki – ze względu na wzrost w ostatnich latach zainteresowania turystów tą formą turystyki, np. turystyka konna, nordic walking, narciarstwo biegowe), spływy pontonowe, • budowa pomostów, kładek budowa i wież widokowych na stawach oraz w ich bezpośrednim otoczeniu, dzięki czemu zapobiegać się będzie wydeptywaniu wrażliwych siedlisk bagiennych, • utworzenie punktu informacji turystycznej z dostępnymi wydaniem przewodników i map <p>Kształtowanie regionalnego produktu turystycznego oraz promocja różnorodnych form turystyki w Parku</p>

Przyjęte w Planie ochrony strategiczne i operacyjne cele kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej znajdują swoje rozwinięcie w postaci propozycji konkretnych działań ochronnych opisanych w kolejnych rozdziałach Operatu.

11. STREFOWANIE OBSZARU PARKU

Przy sporządzaniu dokumentów planistycznych dla zróżnicowanych wewnątrz obszarów, na potrzeby formułowania ustaleń dokonuje się ich strefowania (podziału na strefy). Dotyczy to zarówno dokumentów samorządowych różnych szczebli (plany zagospodarowania województw, studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego), Administracji Lasów Państwowych (plany urządzania lasu), jak i dokumentów innych jednostek. Zastosowanie takiego podziału ułatwia przestrzenne adresowanie ustaleń odnoszących się do wybranych fragmentów analizowanego obszaru. Metoda ta stosowana jest także powszechnie w przypadku planów ochrony dla parków krajobrazowych, a mapa stref staje się podstawową, a często wręcz jedyną mapą, mającą rangę aktu prawnego, uchwalaną jako załącznik do uchwały sejmiku wojewódzkiego w sprawie planu ochrony. W ramach prac nad aktualnym Planem ochrony dla PKLnGL przyjęto koncepcję podziału Parku na strefy działań ochronnych, których wyznacznikiem jest zakładany do osiągnięcia cel oraz zasadniczy kierunek ochrony zasobów i walorów Parku⁴. Wydaje się że takie podejście jest najbardziej czytelne dla odbiorców Planu ochrony, a jednocześnie praktyczne do stosowania.

Wypracowany w ramach uzgodnień całego zespołu autorskiego Planu ochrony podział obejmuje dwie zasadnicze grupy stref działań ochronnych, pokrywających cały obszar Parku rozłącznie (tzn. poszczególne strefy nie mogą na siebie nachodzić, za wyjątkiem sytuacji w której w strefie BK_1 lub BK_2 zaplanowano także działania dotyczące poprawy stosunków wodnych lub inne działania ochronne – w takim przypadku strefa otrzymuje podwójną numerację typu: BK_1/BK_3, BK_2/BK_5, itd.):

- grupę stref ochrony stabilizującej (kod strefy - BS), w obrębie których zaleca się utrzymanie istniejącego stanu i sposobu użytkowania,
- grupę stref ochrony kreatywnej – przebudowy (kod strefy - BK), w obrębie których zaleca się podjęcie aktywnych działań ochronnych lub zmianę sposobu użytkowania.

Rezerваты przyrody dla których z mocy ustawy o ochronie przyrody sporządza się odrębne plany ochrony zaliczono do stref BW – obszarów wyłączonych z ustaleń Planu ochrony.

Dodatkowo, w obrębie Parku wyróżniono obszary i obiekty objęte rekomendacjami Planu ochrony (kod wydziałów - C), obejmujące propozycje adresowane do różnych podmiotów, wykraczające poza działania aktywnej ochrony. Obszary i obiekty z tej grupy mogą dotyczyć tylko wybranych fragmentów Parku „nakładając się” na wydziałenia z grupy B, mogą także „nachodzić na siebie (np. C_1 na C_2).

Typologię stref przyjętą dla Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” przedstawia tabela 32.

⁴ W niektórych planach ochrony stosowane są podziały oparte na cechach fizjonomicznych krajobrazu, funkcjach spełnianych przez poszczególne strefy lub na ich waloryzacji

Tab. 32. Typologia podziału obszaru PKLnGL na strefy działań ochronnych

B	Strefy działań ochronnych
BS	Strefy utrzymania istniejącego sposobu użytkowania terenu (ochrona stabilizująca):
BS_1	strefy zachowania tradycyjnego krajobrazu rolniczego i innych terenów otwartych
BS_2	strefy zachowania krajobrazu leśnego
BS_3	strefy zachowania wód powierzchniowych, obszarów podmokłych i stref źródliskowych
BS_4	strefy zachowania tradycyjnego układu zabudowy
BS_5	strefy zachowania założeń parkowych, cmentarnych, alei przydrożnych i innych terenów zieleni
BK	Strefy i miejsca zmiany istniejącego stanu środowiska przyrodniczego lub kulturowego poprzez wywołanie ukierunkowanych procesów (ochrona kreatywna):
BK_1	strefy przeciwdziałania zmniejszaniu i fragmentacji terenów otwartych, w tym łąkowych, torfowiskowych i murawowych, w wyniku samoistnej sukcesji lasu lub celowego zalesiania
BK_2	strefy modyfikacji gospodarki leśnej
BK_3	strefy i miejsca poprawy stosunków wodnych
BK_4	strefy dopuszczalnego zainwestowania (obszary zainwestowane lub wskazane do zainwestowania)
BK_5	inne strefy i miejsca aktywnych działań ochronnych
BW	Obszary wyłączone z ustaleń Planu ochrony ze względu na obowiązywanie przepisów odrębnych (rezerwy przyrody)

C	Rekomendacje
C	Obszary i obiekty objęte rekomendacjami Planu ochrony
C_1	strefy ochrony krajobrazów w obrębie krajobrazów o cechach priorytetowych do uwzględnienia w ramach audytów krajobrazowych
C_2	obiekty lub obszary o najwyższych wartościach przyrodniczo-krajobrazowych, zasługujące na objęcie dodatkową formą ochrony prawnej
C_3	obiekty lub obszary o najwyższych wartościach kulturowych, zasługujące na objęcie dodatkową formą ochrony prawnej

Podział Parku na strefy przedstawiony został na mapie wspólnej dla wszystkich operatów szczegółowych, stanowiącej jeden z elementów dokumentacji Planu ochrony. Mapa ta została także dołączona jako załącznik do projektu uchwały Sejmiku Województwa Śląskiego w sprawie Planu ochrony dla Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”.

W ramach prac nad Planem ochrony przygotowano także wspólną dla wszystkich operatów, syntetyczną mapę diagnostyczną, prezentującą najważniejsze uwarunkowania formalne (prawne) oraz uwarunkowania przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe mające znaczenie dla strategii ochrony. Ze względu na to, że ocena uwarunkowań poprzedza w planowaniu formułowanie działań ochronnych wydzieleniom tym nadano kod A. Mapa ta ma charakter jedynie informacyjny, a wydzieleniom nie przypisano żadnych działań.

Typologię wydzieleni w ramach grupy A przedstawiono w tabeli 33, przy czym obejmuje ona zakres wykraczający poza specyfikę Operatu kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej.

Tab. 33. Typologia wydziałów prezentujących wybrane uwarunkowania ochrony PKLnGL

A	Uwarunkowania
AP	Obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną z mocy ustawy o ochronie przyrody:
AP_1	rezerваты przyrody
AP_2	użytki ekologiczne
AP_3	pomniki przyrody
AP_4	obszary Natura 2000
AK	Obszary i obiekty kulturowe objęte ochroną z mocy ustawy o ochronie zabytków:
AK_1	obiekty wpisane do rejestru zabytków
AK_2	obiekty wpisane do ewidencji zabytków
AI	Obszary i obiekty objęte ochroną z mocy innych aktów prawnych:
AI_1	lasы ochronne
AI_2	strefy ochronne ujęć wód podziemnych
AI_3	tereny górnicze
AA	Inne uwarunkowania przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe:
AA_1	krajobrazy o cechach priorytetowych
AA_2	ponadlokalne korytarze ekologiczne
AA_3	lokalne korytarze ekologiczne
AA_4	obszary występowania szczególnie cennych siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków objętych ochroną prawną
AA_5	inne szczególnie cenne obszary i obiekty przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe zasługujące na zachowanie
AZ	Inne uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego:
AZ_1	obszary przeznaczone do zainwestowania w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obowiązujących na dzień sporządzenia Planu ochrony
AZ_2	obszary wyłączone z zabudowy na mocy zapisów § 3 ust. 1 pkt 7 rozporządzenia nr 55/08 Wojewody Śląskiego z dnia 25 sierpnia 2008 r. w sprawie Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą” (strefa 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych) ⁵

12.ZASADY I KIERUNKI ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ

Rozwój funkcji turystycznej i rekreacyjnej powinien się odbywać według zasad:

- uwzględnienie pojemności i chłonności turystycznej,
- rozwijanie form turystyki uwzględniającej dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe regionu,
- rozwijanie turystyki indywidualnej o niewielkim wpływie na środowisko przyrodnicze,
- rozwijanie rekreacji nieograniczającej funkcji rolniczych wsi.

Zgodnie z założonymi celami i zasadami rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej preferowane formy i obszary rozwoju turystyki to:

1) turystyka poznawcza:

- a) birdwatching w związku z występowaniem ptactwa wodno-błotnego (kompleksy stawów w Ciasnej, Pawełkach, Hadrze, Kierzkowskich Bagnach, Białym Ługu, Brzozie),

⁵ Zgodnie z aktualnym brzmieniem ustawy o ochronie przyrody (art. 17. ust. 1 pkt 7a) chodzi wyłącznie o rzeki, jeziora i zbiorniki naturalne

- b) poznawanie dziedzictwa kulturowego w związku z występowaniem zabytków (po przeanalizowaniu aktualnej sytuacji prawnej i możliwości renowacji i adaptacji na cele turystyki) i miejsc dziedzictwa niematerialnego:
- i) zespołów pałacowo-parkowych: dwór w Panoszowie, zespół pałacowo-parkowy w Patoce, zespół pałacowo-parkowy w Kochanowicach, rządówka i park dworski w Aleksandrii, zespół folwarczny z dworem w Cieszowej,
 - ii) młynów wodnych wraz z infrastrukturą hydrotechniczną: w Klucznie i Panoszowie,
 - iii) dziedzictwa związanego z dawnym hutnictwem darniowych rud żelaza: Rajchowa Góra, Doły, Zumpy, Konopiska, Niwki
 - iv) miejsc pamięci w postaci pomników, tablic upamiętniających oraz grobów: np. pomnik w Lisowie, pomnik Z. Pełczyńskiego w Lesie pod Pomnikiem, pomnik Ofiar Wojny Bolszewickiej w Konopiskach,
 - v) tradycyjnej architektury wiejskiej i układów wsi: zabudowa siedliskowa w Lubockiem i w Pawełkach, historyczny układ zabudowy w centrum wsi Zborowskie, murowana zabudowa w Cieszowej, drewniane stodoły w Molnej, drewniana zabudowa w Łebkach i w Kamińsku, domek myśliwski Śródlesie (w okolicy Stawu Brzoza),
 - vi) obiektów religijnych: kirkut w Cieszowej, kościół drewniany w Cieszowej i Boronowie, Kościół w Zborowskim, Kochanowicach i Konopiskach,
 - vii) obiektów przemysłowych, rzemieślniczych i kolejowych: fabryka fajek w Zborowskim, Sala Tradycji Magistrali Węglowej i dworzec kolejowy w Nowych Herbach, Żelazny Most, dworce kolejowe w Herbach, wieże ciśnień w Herbach, Nowych Herbach i Ciasnej, dawna rzeźnia w Lisowie,
 - viii) obiektów i dróg historycznych: przebieg dawnej granicy między zaborami wyznaczony m.in. przez posterunki graniczne w Ciasnej, Zborowskim, Niwkach, Braszczoku, Herbach, a także aleje drzew: lipowa w Droniowicach, kasztanowa w Koszęcinie, klonowa w Zborowskim, i historyczne drogi: Trakt Królewski w Konopiskach, Furmańska Droga, Kamińska Droga, Chyrowski Dukt, Droga Wilczogórska, Łebkowska Droga, Szlakowa Droga, Droga Huciańska, Droga Łazowska, Droga Bronowska, Blachowski Dukt;
- 2) turystyka kwalifikowana związana z rozległymi kompleksami leśnymi przede wszystkim w części północnej Parku w gminach Wręczyca Wielka, Przystajń i Panki (jazda konna, nordic walking, turystyka rowerowa, narciarstwo biegowe);
- 3) turystyka wypoczynkowa:
- a) agroturystyka związana z funkcjonującymi tradycyjnymi terenami rolnymi (Pawełki, Turza, Lubockie, Łebki, Kamińsko, Kierzki, Mochała, Braszczok, Stasiowe, Tanina, Zumpy),
 - b) wypoczynek w drugich domach – rozwijająca się w Parku forma wypoczynku, rozwój osiedli letniskowych powinien przebiegać tak, aby dominującą funkcją wsi pozostawała funkcja rolniczo-mieszaniowa.

Wśród preferowanych form rekreacji można wskazać przede wszystkim te, które już rozwijają się na obszarze Parku. Można przypisać im następujące obszary:

- 1) zbieranie runa leśnego związane z występowaniem kompleksów leśnych (grzybobranie, zbieranie jagód);
- 2) wędkarstwo związane z występowaniem systemu stawów hodowlanych i cieków wodnych – łowiska w Hadrze, Pająku, przy ulicy Jałowcowej w Olszynie, Białym Ługu, Blachowni, Bagnie w Jeziorze, Lisowie, Widawie oraz na Liswarcie w Brzegach;
- 3) rekreacja nad zbiornikami – istniejące kąpieliska i wypożyczalnie sprzętu wodnego nad Zalewem Pajak, Jeziolem Blachownia, Stawem Hucisko, oraz proponowane do rekreacji nadwodnej:



Fot. 52. Logo Liswarcińskiego Szlaku Rowerowego na oznakowaniu szlaku (fot. Anna Żemła-Siesicka, 05.2018 r.)

W celu rozwoju turystyki na opisywanym obszarze zaleca się kształtowanie produktu turystycznego z uwzględnieniem następujących wytycznych: produkt turystyczny powinien być tworzony przy użyciu kompleksowych rozwiązań dla danych form turystycznych poprzez łączenie działań na rzecz rozbudowy infrastruktury turystycznej z równocześnie prowadzoną promocją (wydawnictwa przewodnikowe i mapy z zaznaczonymi elementami infrastruktury). Uwzględniając istniejące walory turystyczne PKLnGL proponuje się następujące tematy produktów turystycznych:

- produkt związany z gospodarką stawową i systemem stawów (birdwatching – punkty obserwacji, warsztaty, przewodnik ornitologiczny, tablice informacyjne, wycieczki tematyczne, opracowania promocyjne),
- produkt związany z hutnictwem żelaza – rud darniowych (imprezy tematyczne, wioska tematyczna dotycząca hutnictwa, szlak łączący punkty związane z hutnictwem, opracowania promocyjne),
- produkt związany z turystyką kwalifikowaną (nordic walking i narciarstwo biegowe) – wyznaczenie szlaków z oznakowaniem, tablice z ćwiczeniami, wypożyczalnia sprzętu, parkingi.

Ponadto należy podkreślić, że w oparciu o walory przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe Parku istnieje możliwość rozwoju funkcji edukacyjnej związanej zarówno ze środowiskiem przyrodniczym (siedliska bagienne i ich znaczenie dla kształtowania zasobów wodnych kraju, bogactwo świata ptaków i znaczenie zbiorników wodnych dla zachowania populacji ptaków, znaczenie prawidłowej gospodarki leśnej), jak i z dziedzictwem kulturowym (tradycyjny krajobraz wsi, hutnictwo, znaczenie kolei w rozwoju obszarów).

13. USTALENIA I WSKAZANIA ZWIĄZANE Z ROZWOJEM FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ

13.1. Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczące rozwoju funkcji turystycznych i edukacyjnych oraz eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych wynikających z tego tytułu

Analiza stanu istniejącego i potrzeb w zakresie rozwoju funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej pozwoliła na zaproponowanie następujących ustaleń do przyszłych studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych:

1. Wprowadzenie zapisów odnoszących się do zabudowy letniskowej w celu zachowania historycznych układów wsi poprzez ograniczanie powierzchni osiedli letniskowych tak, aby dominującą funkcją pozostawała funkcja rolniczo-mieszkaniowa.
2. Wprowadzenie zapisów odnoszących się do zabudowy usługowej o funkcjach turystycznych w celu zachowania historycznych układów wsi poprzez:
 - 1) wprowadzenie zasady nielocalizowania nowych obszarów zabudowy poza istniejącymi kompleksami zabudowy (rozpraszanie osadnictwa na tereny rolne),
 - 2) wprowadzenie zasady nawiązywania bryłą, kolorystyką i materiałami budowlanymi do tradycyjnych wzorców architektonicznych.
3. Wprowadzenie zapisów dotyczących lokalizacji infrastruktury związanej z obsługą ruchu turystycznego (w miarę możliwości, w perspektywie wieloletniej):
 - 1) uwzględnienie lokalizacji proponowanych parkingów obsługujących ruch turystyczny:
 - a) parking na skraju lasu w pobliżu wsi Pawełki (przysiółek Paryż),
 - b) parking w Lubockiem przy leśniczówce,
 - c) parking koło rezerwatu Cisy nad Liswartą, w pobliżu ścieżki edukacyjnej,
 - d) parking przy drodze Hadra – Kierzki, w pobliżu ścieżki edukacyjnej,
 - e) parking przy drodze dojazdowej do pomostów wędkarskich nad jeziorkiem Jezioro,
 - 2) uwzględnienie lokalizacji proponowanych i projektowanych wież, kładek i platform widokowych:
 - a) wieża widokowa w Zborowskim,
 - b) kładka z wieżą i ścianką obserwacyjną prowadząca przez trzciniowisko w pobliżu wsi Pawełki nad stawem Wanda,
 - c) ścianki i platformy obserwacyjne przy stawach proponowanych do birdwatchingu w Ciasnej, Hadrze, Kierzkowskich Bagnach, Białym Ługu, Stawie Brzoza.

Postuluje się sporządzenie spójnej strategii rozwoju turystyki dla gmin w obszarze Parku i uwzględnienie w nich zapisów proponowanych w Planie ochrony, a w szczególności dotyczących głównych kierunków rozwoju turystyki i rekreacji:

- 1) rozwoju turystyki poznawczej, w tym birdwatchingu i poznawania dziedzictwa kulturowego,

- 2) rozwoju turystyki kwalifikowanej, t.j. jazda konna, nordic walking, turystyka rowerowa, narciarstwo biegowe,
- 3) rozwoju turystyki wypoczynkowej, w szczególności agroturystyki,
- 4) rozwoju różnych form rekreacji związanych ze zbiornikami wodnymi.

13.2. Propozycje rozwoju systemu szlaków turystycznych oraz innych elementów infrastruktury mające na celu wykorzystanie walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych do rozwoju funkcji turystycznych i edukacyjnych

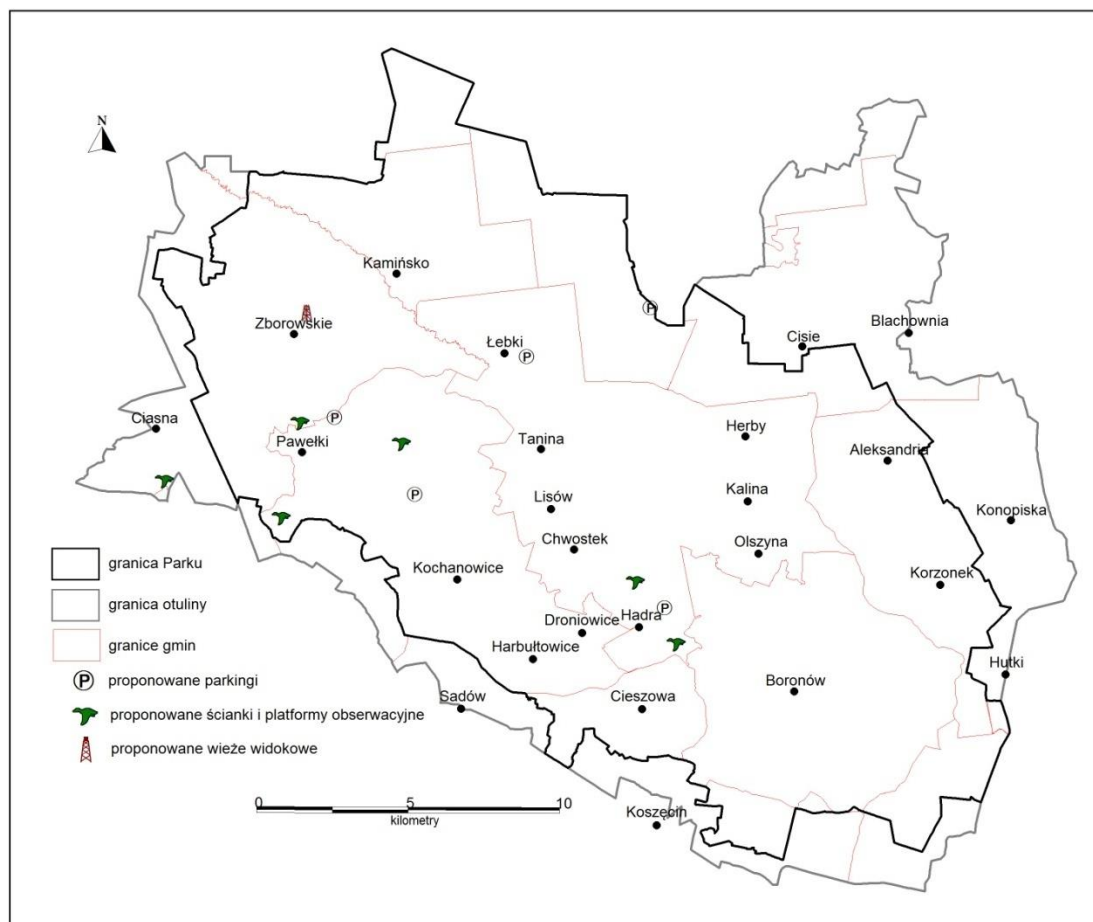
Po przeanalizowaniu walorów turystycznych, istniejących i proponowanych form turystyki i rekreacji oraz stopnia rozwoju infrastruktury turystycznej proponuje się utworzenie następujących elementów zagospodarowania:

1. Rozwój systemu szlaków konnych – jako sieci łączącej poszczególne stadniny i wykorzystującej rozległe tereny leśne. Dokładna lokalizacja powinna być uzgodniona z Nadleśnictwami i poszczególnymi stadninami. Proponuje się wyznaczenie tras konnych w okolicach:
 - 1) Krzaki-Ostrowy-Walaszczyki (gmina Blachownia i Konopiska);
 - 2) Piła-Pajak (gmina Konopiska);
 - 3) Hadra-Kalina-Lisów (gmina Herby);
 - 4) lasy w północnej części Parku na wschód i północ od miejscowości: Tanina, Łebki i Kamińsko w połączeniu z istniejącą trasą Staw Brzoza-Braszcok.
2. Powstanie szlaku ornitologicznego łączącego stawy pretendowane do rozwoju birdwatchingu. Proponuje się w perspektywie wieloletniej następujące elementy i ich lokalizacje:
 - 1) kładka z wieżą i ścianką obserwacyjną prowadząca przez trzcinowisko w pobliżu wsi Pawełki nad stawem Wanda;
 - 2) ścianki i platformy obserwacyjne przy stawach proponowanych do birdwatchingu w Ciasnej, Hadrze, Kierzkowskich Bagnach, Białym Ługu, Stawie Brzoza.
3. System pieszych szlaków turystycznych jest dobrze rozwinięty i wystarczający, ale na niektórych odcinkach wymagają one drobnych korekt oraz odświeżenia oznakowania. Proponuje się:
 - 1) wytyczenie odcinka dojściowego od szlaku niebieskiego w Hadrze do Stawu w Hadrze;
 - 2) wytyczenie połączenia szlaku niebieskiego z żółtym na odcinku Staw Brzoza-Braszcok.
2. System szlaków rowerowych jest dobrze rozwinięty i wystarczający, ale na niektórych odcinkach wymagają one drobnych korekt oraz uzupełnienia infrastruktury. Proponuje się:
 - 1) uzupełnienie niebieskiego szlaku rowerowego prowadzącego z Kochcic do Herbów na odcinku od Lasu Śledziona koło Braszczoku do rezerwatu Cisy nad Liswartą;
 - 2) wytyczenie szlaku prowadzącego do rezerwatu Cisy w Łebkach;
 - 3) w miarę możliwości zorganizowanie stojaków rowerowych przy rezerwacie Cis w Łebkach, Cisy nad Liswartą, przy użytku ekologicznym Staw Brzoza, przy stanowisku różanecznika katawbijskiego, przy stawie Hadra oraz przy proponowanych kładkach i wieżach w Pawełkach, Ciasnej, Kierzkowskich Bagnach, Białym Ługu.
3. Szlak wodny – obecnie walory rzeki nie są wykorzystywane; proponuje się wykorzystanie rzeki Liswarty na odcinku od Braszczoku w dół rzeki dla spływów pontonowych lub kajakowych, -

zaprojektowanie szlaku wodnego wymaga osobnych analiz drożności rzeki, wpływu na środowisko przyrodnicze oraz prywatnej inicjatywy w realizacji.

4. Inne elementy i obiekty zagospodarowania turystycznego (oznaczone na mapie 30):

- 1) potrzeba lokalizacji parkingów wynika z częstego łamania zakazu wjazdu do lasu, ochrony przyrody przed rozjeżdżaniem oraz konieczności udostępnienia szlaków i ścieżek dydaktycznych. Proponuje się w perspektywie wieloletniej następujące lokalizacje:
 - a) na skraju lasu w pobliżu wsi Pawelki (przysiółek Paryż),
 - b) w Lubockiem przy leśniczówce,
 - c) koło rezerwatu Cisy nad Liswartą, w pobliżu ścieżki edukacyjnej,
 - d) przy drodze Hadra – Kierzki, w pobliżu ścieżki edukacyjnej,
 - e) przy drodze dojazdowej do pomostów wędkarskich nad jeziorkiem Jezioro;
- 2) proponowane jest udostępnienie walorów krajobrazowych poprzez lokalizację wież, kładek i platform widokowych:
 - a) wieża widokowa ze stacją czytania krajobrazu w Zborowskim pod lasem;
- 3) systemy szlaków powinny być wzbogacone o tablice informacyjne i edukacyjne o zróżnicowanym poziomie merytorycznym, dopasowanym dla przeciętnego turysty i dla specjalistów oraz odpowiednie oznakowanie.



Map. 29. Orientacyjna lokalizacja proponowanych elementów zagospodarowania turystycznego (opracowanie własne)

13.3. Propozycje działań edukacyjnych, które mogą być prowadzone w oparciu o wartości Parku

Działania edukacyjne proponuje się oprzeć o różne formy przekazywania wiedzy, aktywność własną uczestników, obserwacje uczestniczące i różne metody angażujące. Działanie te powinny być skierowane do zróżnicowanego odbiorcy oraz obejmować różnorodne zakresy tematyczne. Wśród działań edukacyjnych prowadzonych w oparciu o walory Parku, w szczególności należy wymienić:

1. Ścieżki edukacyjne dopasowane do różnych odbiorców (ścieżka ornitologiczna, tematyka dotycząca hutnictwa, gospodarki wodnej, siedlisk bagiennych i ich znaczenia dla kształtowania zasobów wodnych kraju, bogactwa świata ptaków i znaczenia zbiorników wodnych dla zachowania populacji ptaków, znaczenia prawidłowej gospodarki leśnej, tradycyjny krajobraz wsi, hutnictwo, znaczenie kolei w rozwoju obszarów). Przewodniki drukowane i karty pracy dla różnych grup wiekowych uczestników.
2. Warsztaty – w związku z wysokimi walorami estetyczno-fizjonomicznymi oraz zachowanymi tradycyjnymi układami wiejskimi proponuje się warsztaty o tematyce architektoniczno-krajobrazowej prowadzone w miejscach ekspozycji krajobrazu, szczególnie w powiązaniu z proponowanymi stacjami czytania krajobrazu.
 - 1) Propozycje tematów warsztatów stacjonarnych lub terenowych:
 - a) „Od lasu do wsi - jak zmienia się krajobraz” – zajęcia dotyczące przemian w krajobrazie na przykładzie wsi Zborowskie – zajęcia w terenie dostosowane do różnych grup wiekowych,
 - b) „Domki drewniane, murowane, kamienne” – zapoznanie z różnymi stylami w budownictwie na obszarze Parku, warsztaty stacjonarne – budowa modeli lub makiet,
 - c) „Mój dom – wspólny krajobraz” – stacjonarne warsztaty architektoniczno-plastyczne dla młodzieży,
 - 2) Warsztaty oparte na obecnej ofercie Ośrodka Edukacyjnego w Kalinie:

Warsztaty stacjonarne:

- a) Formy ochrony przyrody,
- b) Gatunki rzadkie i chronione,
- c) Znaczenie obszarów wodno-błotnych,
- d) Kilka słów o nietoperzach,
- e) Płazy,
- f) Ciekawostki PK „Lasy nad Górną Liswartą”,
- g) Wypalanie traw,
- h) Poznajemy nasze drzewa,
- i) Zwierzęta zimą - dokarmianie zwierząt,
- j) Dobre rady na codzienne odpady,
- k) Ekosystemy leśne i obszary wodno-błotne – zajęcia w ekspozycji przyrodniczej,
- l) Mieszkańcy parku krajobrazowego – zajęcia plastyczne,
- m) Czy zna pan bobra? – zajęcia plastyczne,
- n) Budki lęgowe ptaków,
- o) Nasi mali przyjaciele,
- p) Kolej jako ekologiczny środek transportu,

- q) Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą, a dawne górnictwo i hutnictwo gminy Boronów,
- r) Ekologia na widelcu - zasady zdrowego żywienia,
- s) Zielona Wielkanoc,
- t) Ekologiczne spotkanie przy choince.

Warsztaty terenowe:

- a) Poznajemy nasze drzewa,
 - b) Rozpoznajemy ślady i tropy zwierząt,
 - c) Cztery pory roku (zajęcia sezonowe wg bloków tematycznych: wiosna, lato, jesień, zima),
 - d) Leśni detektywi,
 - e) Echa dawnego przemysłu.
3. Tablice informacyjne - stacje czytania krajobrazu umożliwiające obserwację i zrozumienie historii, fizjonomii krajobrazu („stanowią one tablice przypominającą typową panoramę z opisem toponimii otoczenia zawierającą nie tylko opis widoku ale również informacje pomocne w jego interpretacji. Dzięki nim krajobraz początkowo odbierany jedynie jako ładny widok zyskuje treść i wiele wymiarów”, Kulczyk S., 2014), panoramy widokowe.
 4. Materiały promocyjne - mapy, ulotki, foldery, przewodniki, informacje na portalach urzędów gmin.
 5. Imprezy edukacyjne o tematyce przyrodniczej, kulturowej, np. hutniczej.
 6. Urządzenia edukacyjne dla dzieci - edukacyjne place zabaw, stacje leśne umieszczone przy miejscach wypoczynku na szlakach i ścieżkach rowerowych.
 7. Questing, geocaching, biegi na orientację, gry terenowe związane tematycznie z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym Parku.
 8. Doświadczenia przyrodnicze i zabawy edukacyjne służące multisensorycznej percepcji walorów Parku.
 9. Organizacja spacerów krajobrazowych i ornitologicznych po najbardziej interesujących miejscach Parku.
 10. Zawody i konkursy z zakresu ekologii i ochrony przyrody.
 11. Urządzenie miniobserwatorium krajobrazowego.

13.4. Propozycje zasad udostępniania Parku dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, amatorskiego połowu ryb i dla innych form gospodarowania

1. Dla celów naukowych udostępnia się cały obszar Parku, o ile przepisy odrębne nie stanowią inaczej oraz określa się następujące sposoby korzystania:
 - 1) powiadomienie i uzyskanie zgody właściciela lub zarządzającego danym obiektem lub terenem w przypadku prowadzenia badań na obszarze Parku;
 - 2) współdziałanie instytucji i osób prowadzących badania naukowe z dyrektorem ZPKWŚ oraz innymi jednostkami zarządzającymi lub sprawującymi nadzór nad obszarem badań, w tym udostępnianie im uzyskanych wyników badań oraz wynikających z nich wniosków końcowych, za zgodą autorów oraz zachowaniem i poszanowaniem praw autorskich wynikających z przepisów odrębnych.

2. Dla celów edukacyjnych udostępnia się cały obszar Parku, o ile przepisy odrębne nie stanowią inaczej oraz określa się następujące sposoby korzystania:

- 1) tworzenie infrastruktury takiej jak czatownie i wieże, umożliwiającej prowadzenie obserwacji przyrodniczych, zwłaszcza ptaków, uzupełnionej tablicami dydaktycznymi, po uzyskaniu zgody właściciela, zarządcy lub sprawującego nadzór nad danym obszarem;
- 2) prowadzenie edukacji związanej z ochroną przyrody i krajobrazu, polegającej na włączaniu uczestników w działania na rzecz przywracania lub utrzymania walorów przyrodniczych, kulturowych, turystycznych, w tym m.in. w inwentaryzacji przyrodniczej, projektowanie, wykonywanie i konserwowanie ścieżek edukacyjnych i szlaków turystycznych ;
- 3) prowadzenie aktywnej edukacji historyczno-kulturowej polegającej m.in. na uczestniczeniu w rekonstrukcji ważnych wydarzeń historycznych oraz spotkaniach ze świadkami lub osobami osobiście związanymi z tymi wydarzeniami.

3. Dla celów turystycznych i rekreacyjnych oraz amatorskiego połowu ryb udostępnia się cały obszar Parku, o ile przepisy odrębne nie stanowią inaczej oraz określa się następujące sposoby korzystania:

- 1) zaleca się na terenie Parku rozwijanie następujące rodzajów turystyki:
 - a) turystyka poznawcza: ekoturystyka, krajoznawcza, ornitologiczna, geoturystyka, w tym realizowana z wykorzystaniem zasobów i bazy Parku, Lasów Państwowych i innych podmiotów zajmujących się organizacją tego rodzaju turystyki,
 - b) turystyka kwalifikowana: piesza, wodna, rowerowa i konna, realizowana głównie w oparciu o sieć wyznaczonych szlaków,
 - c) turystyka wypoczynkowa: pobytowa, weekendowa, agroturystyka, realizowana w oparciu o istniejącą i sukcesywnie rozwijaną i modernizowaną bazę noclegową i żywieniową;
- 2) dopuszcza się do amatorskiego połowu ryb wszystkie zbiorniki i cieki wodne Parku należące do Skarbu Państwa, z wyjątkiem akwenów wyłączonych z użytkowania rybackiego na podstawie przepisów odrębnych;
- 3) dopuszcza się biwakowanie jedynie w miejscach do tego wyznaczonych lub innych miejscach po uzyskaniu zgody właściciela lub zarządzającego terenem, przy przestrzeganiu przepisów odrębnych;
- 4) utrzymuje się przebieg istniejących szlaków turystyki pieszej, kajakowej, rowerowej i ścieżek edukacyjnych oraz zaleca się renowację i uzupełnienie towarzyszących im elementów infrastruktury turystycznej;
- 5) dopuszcza się korekty przebiegu istniejących szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych, w szczególności tam gdzie wymaga tego ograniczanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko;
- 6) zaleca się rozwój elementów zagospodarowania turystycznego, w tym bram, tablic informacyjnych i drogowskazów informacyjnych oraz innych elementów małej architektury przeznaczonej dla obsługi ruchu turystycznego, zwłaszcza w miejscach jego koncentracji, przy głównych ciągach komunikacyjnych w Parku oraz w punktach ekspozycji walorów Parku;
- 7) zaleca się wyposażenie nowych szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych w elementy małej architektury, w tym miejsca odpoczynku z zadaszeniem, kładki, pomosty, wieże widokowe, itp., z uwzględnieniem wymogów ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych;

- 8) zaleca się stałe podnoszenie standardu technicznego bazy noclegowej i gastronomicznej, parkingów, przystani oraz innych elementów infrastruktury turystycznej oraz likwidację lub modernizację obiektów dysharmonijnych w krajobrazie.
4. Dla celów gospodarki rolnej udostępnia się cały obszar Parku, ze szczególnym uwzględnieniem stref BS_1 i BK_1, o ile przepisy odrębne nie stanowią inaczej.
5. Dla celów gospodarki leśnej udostępnia się cały obszar Parku, ze szczególnym uwzględnieniem stref BS_2 i BK_2, o ile przepisy odrębne nie stanowią inaczej.
6. Dla celów rozwoju zainwestowania rekomenduje się strefy BS_4 i BK_4, ze wskazaniem uwzględnienia celów ochrony Parku przy użytkowaniu tych obszarów.

14. PROGNOZA STANU W PERSPEKTYWIE 20-LETNIEJ

14.1. Wariant ochrony zachowawczej – utrzymanie aktualnych trendów, bez podejmowania działań wskazanych w Planie ochrony

Mały ruch turystyczny powoduje niskie zagrożenie dla funkcjonowania przyrody, w związku z czym brak wprowadzenia ustaleń Planu wiąże się przede wszystkim z niewykorzystaniem potencjału turystycznego Parku i brakiem możliwości czerpania profitów z rozwoju turystyki przez mieszkańców.

Niezrealizowanie szlaków w północnej części Parku skutkować będzie brakiem możliwości rozwoju lokalnego sąsiadujących z lasami sołectw w oparciu o ruch turystyczny.

Obecnie Park wykorzystywany jest głównie przez turystów jednodniowych i weekendowych związanych ze zbieractwem runa i wędkarstwem. Bez zróżnicowania form turystyki i wprowadzenia szlaków specjalistycznych nie będzie się rozwijała turystyka pobytowa i agroturystyka.

Z drugiej strony w Parku znajdują się obszary poddane okresowej wzmożonej presji turystycznej. Staw Brzoza szczególnie narażony jest na dużą presję podczas święta kwitnącego różanecznika dlatego nie wprowadzenie zapisów dotyczących nowych parkingów będzie w dalszej perspektywie negatywnie wpływać na funkcjonowanie okolic Stawu i stanowiska różanecznika a także otoczenia dziko funkcjonujących parkingów w okolicach Paryża i Lubockiego.

Nie bez znaczenia pozostaje brak systemu informacji turystycznej powoduje niewielkie wykorzystanie Parku ze względu na brak informacji o terenie i brak promocji.

Utrzymanie aktualnych trendów przyczyni się do niewykorzystania potencjału turystycznego Parku.

14.2. Wariant ochrony aktywnej - pełna realizacja ustaleń Planu ochrony

Pełna realizacja ustaleń Planu przyczyni się do wykorzystania potencjału turystycznego tkwiącego w tym regionie oraz prawidłowego rozwoju lokalnego terenów wiejskich, co ma szczególne znaczenie przy przekształcaniach funkcjonalnych obszarów wiejskich.

Warto podkreślić znaczenie drobnych działań, jakie zostały zaproponowane w operacie. Jako przykład może posłużyć budowa parkingów, która przyczyni się do zmniejszenia presji turystycznej poprzez skanalizowanie ruchu (szczególnie w rejonie Stawu Brzoza oraz udostępnienia miejsc atrakcyjnych).

Zróżnicowanie form turystyki spowoduje uatrakcyjnienie terenu dla różnych grup turystów.

14.3. Oszacowanie kosztów realizacji ustaleń Planu ochrony

Szacunkowe koszty wdrożenia ustaleń i rekomendacji Planu ochrony dla PKLnGL w części dotyczącej kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych przedstawiono w tabeli 34.

Tab. 34. Oszacowanie kosztów realizacji ustaleń Operatu kształtowania funkcji turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych

Lp	Działanie	Proponowane podmioty odpowiedzialne za realizację	Szacunkowy koszt
1.	Utworzenie szlaków konnych	PTTK / Nadleśnictwa	400 zł/km
2.	Powstanie szlaku ornitologicznego ze specjalistyczną infrastrukturą: - ścianki obserwacyjne (6 sztuk) - platformy obserwacyjne (4 sztuki) - wieże obserwacyjne (1 sztuka) - tablice informacyjne	Stowarzyszenia / jednostki samorządowe	Koszty szacunkowe dla poszczególnych elementów: - ścianki obserwacyjne (5 000/szt.) - platformy obserwacyjne (5 000 zł/mb) - wieże obserwacyjne (40 000 zł/szt.) - tablice informacyjne (500 zł/szt.)
3.	Budowa parkingów (w 7 miejscach)	Nadleśnictwa / jednostki samorządowe	10 000 zł/parking leśny
4.	Szlaki nordic walking i narciarstwa biegowego oraz inne szlaki piesze i rowerowe	PTTK / Nadleśnictwa / jednostki samorządowe	400 zł/km
5.	Parkingi dla rowerów (stojaki – 9 sztuk)	Stowarzyszenia / Nadleśnictwa	Stojaki – ok. 600 zł/sztuka
6.	Wieża obserwacyjna (2 sztuki) oraz stacje czytania krajobrazu (4 lokalizacje)	Jednostki samorządowe/ Nadleśnictwa	Wieża obserwacyjna 40 000 zł/sztuka Stacja czytania krajobrazu 500 zł/sztuka
7.	Przyrządy edukacyjne (4 lokalizacje w każdym po 3 sztuki = 12 sztuk)	Nadleśnictwa / jednostki samorządowe	Urządzenie edukacyjne 2000 zł/sztuka

15. LITERATURA

Bródka S., 2010. (red.), Praktyczne aspekty ocen środowiska przyrodniczego, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.

Chmielewski T.J., Myga-Piątek U., Solon J., 2014: Ocena stanu zachowania i wartości krajobrazu [W:] Przygotowanie opracowania pt. „Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia”. Zadanie III.1. Opracowanie szczegółowej instrukcji postępowania, prowadzącej wykonawcę audytu od rozpoczęcia prac do pełnego zakończenia. Wersja 02. Praca pod redakcją J. Solona i in.

Cichocki Z., 2005: Plan ochrony Parku Krajobrazowego „Lasy nad Górną Liswartą”, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa

- Dobrowolski T., Sztuka województwa śląskiego. Wyd. Muzeum Śląskiego w Katowicach, Katowice, s. 151.
- Emmerling D., 2009: Przewodnik po zabytkach województwa śląskiego. Śląskie Wyd. ADAN, Bielsko-Biała, s. 96
- Grabny B., 2013: Fabryka fajek w Zborowskim. Wyniki dotychczasowych badań, Rocznik Muzeum Górnos Śląski Park Etnograficzny w Chorzowie, Tom 1, Chorzów, s. 140-150
- Hereźniak J. 2002. Rezerваты przyrody ziemi częstochowskiej. Liga Ochrony Przyrody. Zarząd Okręgu w Częstochowie, Częstochowa.
- Hereźniak J. 2005. Świat roślin w istniejących i projektowanych obiektach ochrony przyrody Parku Krajobrazowego „Lasy Nad Górną Liswartą”. Ziemia Częstochowska 32, 263–304.
- Jędrysiak T., 2008: Turystyka kulturowa. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa s. 149
- Jaros J., 1972: Lubliniec. Zarys rozwoju powiatu. Śląski Instytut Naukowy w Katowicach, Katowice, s. 462.
- Kistowski, M, Kowalczyk J., 2013:Rozwój turystyki w wybranych parkach krajobrazowych Polski w świetle koncepcji cyklu ewolucji obszarów turystycznych. Problemy Ekologii Krajobrazu. Rekreacja w krajobrazach o wysokim potencjale. Tom XXXIV. 77–85.
- Kondracki J., 2009. Geografia regionalna Polski, PWN.
- Kostrowicki A.S., 1981, Metoda określania odporności roślin na uszkodzenia mechaniczne powstałe na skutek wydeptywania, (w:) A. S. Kostrowicki (red.), Wybrane zagadnienia teorii i metod oceny oddziaływania człowieka na środowisko, Prace Geograficzne IGIPZ PAN, 139, Warszawa.
- Kowalewski L., 1989: Przyroda parków pałacowych i dworskich na obszarze województwa częstochowskiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, s. 184.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1997, Geoekologia turystyki i wypoczynku, PWN, Warszawa.
- Kulczyk S., 2014: Atrakcyjność turystyczna krajobrazu – przykłady podejścia systemowego [w] Turystyka kulturowa, nr 4.
- Kurda W., 2013: Funkcje turystyczna i rekreacyjna Lasów Lublinieckich. Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie, R. 34. Zeszyt 34/1, Rogów, s. 189-198.
- Kurda W., Pukowiec K., 2015: Przemiany funkcji turystyczno-rekreacyjnej na obszarach przyrodniczo cennych wokół GOP-u w ostatnich 25-latach na przykładzie Lasów Lublinieckich. Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie, R. 17. Zeszyt 45/4, s. 134-140.
- Łabęcka H., 1998: Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Budownictwa, *Młyn wodny*, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach, Częstochowa.
- Mastaj J., 2008: Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą. Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, Katowice, s. 31.
- Matuszczyk J., 1975: Kościoły drewniane na Śląsku. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
- Młodkowska-Przepiórowska I., Koj H., 1999: Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Urbanistyki. *Wytwórnia fajek ceramicznych*, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach, Częstochowa.

- Myga-Piątek U., Pytel S., 2011: Propozycja typologii walorów turystycznych województwa śląskiego. Zeszyty Naukowe Beskidzkiej Wyższej Szkoły Umiejętności, Zeszyt nr 4, Żywiec, s. 100-109.
- Mucha A., 2014: Młyn wodny Kluczno, Narodowy Instytut Dziedzictwa, dostępny na stronie www.zabytek.pl.
- Mucha A., 2014: Fabryka fajek Zborowskie, Narodowy Instytut Dziedzictwa, dostępny na stronie www.zabytek.pl.
- Pilch T., 2008: Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska, Wyd. Arkady, Warszawa, s. 447.
- Plaza M., 2012. Bagno w Korzonku – jeden z obszarów Natura 2000 w województwie śląskim. Przyroda Górnego Śląska 69: 12.
- Program Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim 2020+, 2017, Załącznik nr 1 do uchwały Zarządu Województwa Śląskiego nr 2110/222/V/2017 z dnia 17.10.2017.
- Solon J., Borzyszkowski J., Bidłasik M., Richling A., Badora K., Balon J., Brzezińska-Wójcik T., Chabudziński Ł., Dobrowolski R., Grzegorzczak I., Jodłowski M., Kistowski M., Kot R., Krąż P., Lechnio J., Macias A., Majchrowska A., Malinowska E., Migoń P., Myga-Piątek U., Nita J., Papińska E., Rodzik J., Strzyż M., Terpiłowski S., Ziaja W., 2018: Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and Adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. Geographia Polonica 2018, Volume 91, Issue 2, pp. 143-170
- Thullie Cz., 1969: Zabytki architektury województwa katowickiego i opolskiego. Przewodnik. Wyd. Śląsk, Katowice, s. 270.
- Uglis J., Jęczmyk A., 2015: Rozwój funkcji turystycznej obszarów Wielkopolskich Parków Krajobrazowych, Ekonomia i Środowisko, nr 4, s 153-164.

16. ZESTAWIENIE TABEL, MAP, RYCIN I FOTOGRAFII

Zestawienie map:

MAP. 1. POŁOŻENIE PKLNGL NA TLE PODZIAŁU ADMINISTRACYJNEGO (OPRACOWANIE WŁASNE)	11
MAP. 2. POKRYCIE TERENU PKLNGL WG CORINE LAND COVER (OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE CLC2012)	12
MAP. 3. POŁOŻENIE PKLNGL W OBRĘBIE MEZOREGIONÓW (SOLON, I IN., 2018)	16
MAP. 4. PRZEBIEG LISWARCIAŃSKIEGO SZLAKU ROWEROWEGO NA TLE GRANIC PKLNGL (ŹRÓDŁO: HTTP://LGD-KLOBUCK.PL/DOWNLOAD/ATTACHMENT/44/PRZEBIEG-SZLAKOW.PDF)	18
MAP. 5. PĘTLA CZĘSTOCHOWSKA SZLAKU ARCHITEKTURY DREWNIANEJ NA TLE GRANIC PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE)	18
MAP. 6. ROZMIESZCZENIE OBSZARÓW NATURA 2000 NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE)	25
MAP. 7. ROZMIESZCZENIE REZERWATÓW PRZYRODY NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE)	27
MAP. 8. ROZMIESZCZENIE POMNIKÓW PRZYRODY NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE)	31
MAP. 9. ROZMIESZCZENIE UŻYTKÓW EKOLOGICZNYCH NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE)	32
MAP. 10. ROZMIESZCZENIE WAŻNIEJSZYCH SIEDLISK PRZYRODNICZYCH NATURA 2000 NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE)	
MAP. 11. ROZMIESZCZENIE LASÓW NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNA NA PODSTAWIE DANYCH RDLP W KATOWICACH)	38

MAP. 12.	SIEĆ RZECZNA W OBRĘBIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE MPHP) _____	40
MAP. 13.	LOKALIZACJA STAWÓW NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE NA PODSTAWIE BDOT) _____	43
MAP. 14.	WALORY ESTETYCZNO-FIZJONOMICZNE KRAJOBRAZU PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	49
MAP. 15.	TURYSTYCZNE WALORY KULTUROWE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	50
MAP. 16.	OBIEKTY BAZY NOCLEGOWEJ NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	63
MAP. 17.	OBIEKTY BAZY GASTRONOMICZNEJ NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	66
MAP. 18.	OBIEKTY BAZY SPORTOWEJ NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	74
MAP. 19.	URZĄDZENIA TURYSTYCZNE I REKREACYJNE NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	76
MAP. 20.	KOMUNIKACJA NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	78
MAP. 21.	STADNINY I SZKLAKI KONNE NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	80
MAP. 22.	SZLAKI TURYSTYCZNE NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	81
MAP. 23.	SZLAKI ROWEROWE NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	93
MAP. 24.	DROGA ŚW. JAKUBA NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	94
MAP. 25.	ŚCIEŻKI EDUKACYJNE NA TERENIE PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	95
MAP. 26.	CHŁONNOŚĆ TURYSTYCZNA TERENÓW PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	113
MAP. 27.	OBSZARY O WZMOŻONEJ PRESJI TURYSTYCZNEJ NA TLE OBSZARÓW LEŚNYCH PKLNGL (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	115
MAP. 28.	PREFEROWANE OBSZARY ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNYCH I REKREACYJNYCH W PKLNGL I OTULINIE (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	136
MAP. 29.	ORIENTACYJNA LOKALIZACJA PROPONOWANYCH ELEMENTÓW ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO (OPRACOWANIE WŁASNE) _____	140

Zestawienie tabel:

TAB. 1.	CHŁONNOŚĆ TURYSTYCZNA POSZCZEGÓLNYCH TYPÓW SIEDLISKOWYCH OBSZARÓW LEŚNYCH PKLNGL _____	9
TAB. 2.	ANALIZA PRZYDATNOŚCI DOSTĘPNEJ LITERATURY DOTYCZĄCEJ KWESTII TURYSTYCZNYCH, REKREACYJNYCH I EDUKACYJNYCH PKLNGL _____	13
TAB. 3.	POŁOŻENIE PKLNGL W OBRĘBIE JEDNOSTEK FIZYCNOGEOGRAFICZNYCH _____	15
TAB. 4.	SPECJALNE OBSZARY OCHRONY SIEDLISK NATURA 2000 NA TERENIE PKLNGL _____	25
TAB. 5.	REZERWATY PRZYRODY NA TERENIE PKLNGL _____	27
TAB. 6.	UŻYTKI EKOLOGICZNE NA TERENIE PKLNGL _____	31
TAB. 7.	ZESTAWIENIE WALORÓW KULTUROWYCH PKLNGL _____	50
TAB. 8.	ZESTAWIENIE BAZY NOCLEGOWEJ NA TERENIE PKLNGL _____	63
TAB. 9.	ZESTAWIENIE DRUGICH DOMÓW NA TERENIE PKLNGL _____	65
TAB. 10.	ZESTAWIENIE OBIEKTÓW BAZY GASTRONOMICZNEJ NA TERENIE PKLNGL _____	67
TAB. 11.	ZESTAWIENIE LICZBY OSÓB ODWIEDZAJĄCYCH OŚRODEK EDUKACYJNY W KALINIE _____	69
TAB. 12.	EDUKACJA PROWADZONA W NADLEŚNICTWIE KOSZĘCIN NA OBSZARZE PKLNGL _____	69
TAB. 13.	ZESTAWIENIE BOISK SPORTOWYCH W GMINACH PKLNGL _____	72

TAB. 14. ZESTAWIENIE STADNIN KONNYCH NA TERENIE PKLNGL _____	79
TAB. 15. GŁÓWNE CECHY NIEBIESKIEGO SZLAKU IM. JÓZEFA ŁOMPY NA OBSZARZE PKLNGL Z PODZIAŁEM NA ODCINKI POMIĘDZY MIEJSCOWOŚCIAMI _____	81
TAB. 16. GŁÓWNE CECHY ŻÓŁTEGO SZLAKU POMNIKÓW PRZYRODY NA OBSZARZE PKLNGL Z PODZIAŁEM NA ODCINKI POMIĘDZY MIEJSCOWOŚCIAMI _____	84
TAB. 17. ZESTAWIENIE TRAS ROWEROWYCH W REJONIE PKLNGL _____	88
TAB. 18. SZLAKI ROWEROWE OZNACZONE NA MAPIE SZLAKÓW ROWEROWYCH (MAP. 23) _____	90
TAB. 19. GŁÓWNE CECHY LISWARCIAŃSKIEGO SZLAKU ROWEROWEGO NA OBSZARZE PKLNGL Z PODZIAŁEM NA ODCINKI POMIĘDZY MIEJSCOWOŚCIAMI _____	91
TAB. 20. LICZBA STAŁYCH MIEJSC NOCLEGOWYCH NA OBSZARZE PKLNGL W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH _____	108
TAB. 21. WSKAŹNIK POJEMNOŚCI BAZY NOCLEGOWEJ W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH PKLNGL _____	109
TAB. 22. WSKAŹNIK GĘSTOŚCI BAZY NOCLEGOWEJ W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH PKLNGL _____	110
TAB. 23. CHŁONNOŚĆ TURYSTYCZNA OBSZARÓW LEŚNYCH PKLNGL _____	112
TAB. 24. CHŁONNOŚĆ TURYSTYCZNA OBSZARÓW NIELEŚNYCH PKLNGL _____	112
TAB. 25. OBSERWACJE RUCHU TURYSTYCZNEGO NA TERENIE PKLNGL _____	116
TAB. 26. LICZBA ODWIEDZAJĄCYCH OSÓB I UDZIELONYCH NOCLEGÓW, SCHRONISKO MŁODZIEŻOWE PAWEŁEK _____	117
TAB. 27. ANALIZA SWOT DOTYCZĄCA WYKORZYSTANIA TURYSTYCZNEGO, REKREACYJNEGO I EDUKACYJNEGO PKLNGL _____	118
TAB. 28. FORMY TURYSTYKI, REKREACJI I EDUKACJI W PODZIALE NA GMINY _____	121
TAB. 29. CHARAKTERYSTYKA ORAZ ŹRÓDŁA ZAGROŻEŃ WEWNĘTRZNYCH WYNIKAJĄCYCH Z ISTNIENIA I ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ PKLNGL ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA _____	126
TAB. 30. CHARAKTERYSTYKA ORAZ ŹRÓDŁA ZAGROŻEŃ ZEWNĘTRZNYCH PKLNGL WYNIKAJĄCYCH Z ISTNIENIA I ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ ORAZ MOŻLIWE SPOSOBY ICH ELIMINACJI LUB OGRANICZENIA _____	128
TAB. 31. STRATEGICZNE I OPERACYJNE CELE DOTYCZĄCE KSZTAŁTOWANIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ, REKREACYJNEJ I EDUKACYJNEJ PKLNGL _____	131
TAB. 32. TYPOLOGIA PODZIAŁU OBSZARU PKLNGL NA STREFY DZIAŁAŃ OCHRONNYCH _____	133
TAB. 33. TYPOLOGIA WYDZIELEŃ PREZENTUJĄCYCH WYBRANE UWARUNKOWANIA OCHRONY PKLNGL _____	134
TAB. 34. OSZACOWANIE KOSZTÓW REALIZACJI USTALEŃ OPERATU KSZTAŁTOWANIA FUNKCJI TURYSTYCZNYCH, REKREACYJNYCH I EDUKACYJNYCH _____	145

Zestawienie wykresów:

WYKRES 1. LICZBA MIEJSC NOCLEGOWYCH W UJĘCIU GMIN PKLNGL _____	109
WYKRES 2. WSKAŹNIK POJEMNOŚCI W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH PKLNGL (LICZBA MIEJSC NOCLEGOWYCH/KM ²) _____	110
WYKRES 3. WSKAŹNIK GĘSTOŚCI BAZY NOCLEGOWEJ W POSZCZEGÓLNYCH GMINACH PKLNGL _____	111

Zestawienie fotografii:

FOT. 1. OBSZAR NATURA 2000 BAGNO W KORZONKU (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	26
FOT. 2. REZERWAT ŁĘG NAD MŁYŃÓWKĄ I OBSZAR NATURA 2000 ŁĘGI W LASACH NAD LISWARTĄ (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	29
FOT. 3. STANOWISKA RÓŻANECZNIKA KATAWBIJSKIEGO – POMNIK PRZYRODY (FOT. MICHAŁ SOBALA, 06.2018 R.)	30
FOT. 4. DĄB NAPOLEONA – POMNIK PRZYRODY W PATOCE (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	30
FOT. 5. UŻYTEK EKOLOGICZNY „BAGNO W JEZIORZE” (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	33
FOT. 6. UŻYTEK EKOLOGICZNY „BRZOZA” (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	34
FOT. 7. UŻYTEK EKOLOGICZNY „JEZIORKO” (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	35
FOT. 8. LAS W OKOLICACH BRZOZY (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	38
FOT. 9. STAW PRZY ULICY JAŁOWCOWEJ W OLSZYNIE (FOT. MICHAŁ SOBALA, 03.2018 R.)	41
FOT. 10. STAWY HADRA (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	41
FOT. 11. STAWY W OKOLICACH PAWEŁEK (FOT. MICHAŁ SOBALA, 06.2018 R.)	42
FOT. 12. ZBIORNIK PAJĄK W KONOPISKACH (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	44
FOT. 13. LASY W PÓŁNOCNEJ CZĘŚCI PKLNGŁ (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	45
FOT. 14. MŁYŃÓWKA W LESIE NA WSCHÓD OD ŁEBEK (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	46
FOT. 15. STAW WIDAWA (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	46
FOT. 16. MOZAIKA KRAJOBRAZU LEŚNEGO, POLNEGO I TRADYCYJNEJ ZABUDOWY W BRASZCZOKU (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	47
FOT. 17. ALEJA LIPOWA W DRONIOWICACH (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	47
FOT. 18. WIEŻA W NAD STAWEM HADRA (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	48
FOT. 19. PAŁAC W KOCHANOWICACH (FOT. MICHAŁ SOBALA, 06.2018 R.)	54
FOT. 20. DWÓR W PANOSZOWIE (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	55
FOT. 21. KOŚCIÓŁ W CIESZOWEJ (FOT. MICHAŁ SOBALA, 05.2018 R.)	56
FOT. 22. KOŚCIÓŁ W BORONOWIE (FOT. MICHAŁ SOBALA, 0.2018 R.)	57
FOT. 23. FABRYKA FAJEK W ZBOROWSKIM (FOT. KATARZYNA PUKOWIEC-KURDA, 04.2018 R.)	58
FOT. 24. SPICHLERZ W CIESZOWEJ (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 01.2018 R.)	59
FOT. 25. DOM „POD MODRZEWIAMI” W KAMIŃSKU (FOT. KATARZYNA PUKOWIEC-KURDA, 04.2018 R.)	60
FOT. 26. SCHRONISKO MŁODZIEŻOWE PAWEŁEK W PAWEŁKACH (FOT. KATARZYNA PUKOWIEC-KURDA, 04.2018 R.)	61
FOT. 27. OŚRODEK WZASOWY W BRZEGACH (FOT. KATARZYNA PUKOWIEC-KURDA, 04.2018 R.)	61
FOT. 28. ZESPÓŁ DZIAŁEK REKREACYJNYCH W PAWEŁKACH (UL. STAWOWA) (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	62
FOT. 29. RESTAURACJA 58 W LISOWIE (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 03.2018 R.)	66
FOT. 30. KORTY TENISOWE W TANINIE (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	73
FOT. 31. POLE GOLFOWE W KONOPISKACH (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	73
FOT. 32. MIEJSCE ODPOCZYNKU W CIASNEJ (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	75
FOT. 33. STADNINA KONI DON CAMILLO W KONOPISKACH (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	79

FOT. 34. SZLAK JÓZEFA LOMPY, BRASZCZOK (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	84
FOT. 35. SZLAK POMNIKÓW PRZYRODY, KOSZĘCIN, ZAKOŃCZENIE ALEI KASZTANOWEJ (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	86
FOT. 36. OZNAKOWANIE LISWARCIAŃSKIEGO SZLAKU ROWEROWEGO W HADRZE (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	87
FOT. 37. OZNAKOWANIE SZLAKU ROWEROWEGO NIEBIESKIEGO W GMINIE KONOPISKA, TRASA W KORZONKU DO ALEKSANDRII, WIDOCZNE RÓWNIEŻ OZNAKOWANIE ŚCIEŻKI EDUKACYJNEJ „BAGNA I TORFOWISKA” (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	90
FOT. 38. CZĘSTOCHOWSKA DROGA ŚW. JAKUBA W OKOLICY REZERWATU CISY NAD LISWARTĄ (FOT. KATARZYNA PUKOWIEC-KURDA, 04.2018 R.)	94
FOT. 39. JEDNA Z TABLIC UPAMIĘTNIAJĄCYCH HUTNICTWO (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	96
FOT. 40. TABLICA EDUKACYJNA PRZY REZERWACIE RAJCHOWA GÓRA (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	96
FOT. 41. TABLICA EDUKACYJNA NA ŚCIEŻCE KIERZKOWSKIE BAGNA (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	97
FOT. 42. TABLICA EDUKACYJNA NA POCZĄTKU ŚCIEŻKI „CISY NAD LISWARTĄ” (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	98
FOT. 43. TABLICA EDUKACYJNA NAD STAWEM PRZY ULICY JAŁOWCOWEJ W OLSZYNIE (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 03.2018 R.)	99
FOT. 44. TABLICA EDUKACYJNA NA ŚCIEŻCE „NA BRZOŻĘ” WRAZ Z OZNAKOWANIEM I ŁAWKĄ (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	100
FOT. 45. MIEJSCE ODPOCZYNKU NA POCZĄTKU ŚCIEŻKI EDUKACYJNEJ „BAGNA I TORFOWISKA” (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 06.2018 R.)	101
FOT. 46. POMOST I TABLICA ŚCIEŻKI EDUKACYJNEJ „PAJĄCZEK” (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	102
FOT. 47. TABLICA EDUKACYJNA NA ŚCIEŻCE „BLACHOWNIA” (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	103
FOT. 48. TABLICA EDUKACYJNA NAD JEZIOREM BLACHOWNIA (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 01.2018 R.)	104
FOT. 49. TABLICA EDUKACYJNA W ZBOROWSKIM (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	105
FOT. 50. TABLICA EDUKACYJNA W ZBOROWSKIM (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	106
FOT. 51. TABLICA EDUKACYJNA W DOŁACH (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	107
FOT. 52. LOGO LISWARCIAŃSKIEGO SZLAKU ROWEROWEGO NA OZNAKOWANIU SZLAKU (FOT. ANNA ŻEMŁA-SIESICKA, 05.2018 R.)	137